

Sámi allaskuvla
Sámi University College

MÁINNASMÁILMMIS OTNÁ ČÁPPAGIRJJÁLAŠVUHTII –

magiijalaš realisma ja narratologiiija Kirste Paltto noveallas

Synnøve Solbakken-Härkönen

Sámegiela ja girjjálašvuoda mastergrádadutkkus

Čakčalohkanbadji 2014

Sisdoallu

1	Láidehus.....	5
1.1	Álgu.....	5
1.2	Dutkančuolbma ja doahpagat	6
2	Novealla sadji čáppagirjjálašvuodas.....	11
2.1	Geahčastat sámi noveallahistorjái	13
2.1.1	Noveallat sámi identitehta guorahallin ja assimilerenpolitihka vuostálastin	13
2.1.2	Noveallat sámi servodaga doajáhatáiggi govvan	15
2.1.3	Noveallat oktagaslaš olbmo govvan mánggakultuvrrat servodagas	17
2.2	Dutkanmateriála.....	20
3	Teorehtalaš rámma	25
3.1	Magijjalaš realisma -doahpaga birra	25
3.1.1	Magijjalaš realismma meroštallamat	28
3.2	Narratologiiija ja dan doahpagat.....	33
3.2.1	Muitaleami jienat ja fokalisašuvdna.....	35
4	Narratologalaš guorahallan	37
4.1	Jábmiidáimmu dáhpáhusat	38
4.1.1	Ilbo deaivá Guppoža	38
4.1.2	Ilbo oahpásmuvvagohtá guppolgárdái	44
4.1.3	Ilbo vuohttigohtá bálgáidis.....	49
4.1.4	Albmailmmi dáhpáhusat	53
4.1.5	Ilbo bohtá Davás.....	54
4.1.6	Ilbo ja su bajásšaddanbiras.....	58
4.1.7	Ilbo ja Birgita gaskavuohta	62
4.1.8	Ilbo máhccá albmailbmái.....	64
5	”Guppoš” magijjalaš realisttalaš teakstan.....	67
5.1	Antinomiiija ávvošiid gaskkas	67
5.2	Magijjalaš elementtaid dovdán ja eahpideapmi	70
5.3	Magijjalaš realisma ja stádisvuoda muosehuhttin ja hástaleapmi	73
6	Njálmmálaš árbi “Guppoš”-novealla materiálan.....	79
6.1	Guppolgárdi.....	79
6.2	Guppoš sámivuoda ovddideaddjin.....	80
7	Čoahkkáigeassu ja bohtosat	87
	Gáldut.....	92

1 Láidehus

1.1 Álgu

Girjjálašvuohta lea olbmo hutkáivuoda, dieđu ja áddejumi áiti. Dat lea maddái olmmošvuođa, gielladáiddu, oahppannávccaid ja ceavzima geađejuolgi. Vierrásat lávejit gáddit ahte sápmelaččain ii leat leamaš girjjálašvuohta ovdalgo mis almmustuvvagohte girjjit sámegillii. Gal mis lea leamašan girjjálašvuohta jo doložiid rájes. Mis lea ain dálge hui rikkis njálmmálaš máinnastanárbi. (Vuolab 1995: 27.)

Njálmmálaš árbevierru mii beroškeahhtá ođđaáigásaš, hohppos eallinvuogis ja eatnat mediafálaldagain ain lea eallimin ollu sámi birrasiin, doaibmá buorre muddui otná girječálliid gáldun ja referánsarámman nugo boahhtá ovdan girječálli Kerttu Vuolaba sitáhtas.

Girjjálašvuođaárvoštalli Nøste Kendzior dovddaha fas iežas dolkan sámi kultuvrra mytifiseremis ja mystifiseremis ja ohcala eanet áigeguovdilvuođa.

Nå får det være nok av denne mytifiseringen og mystifiseringen av samisk kultur. Den nye samiske litteraturen skal ikke være en museumsgjenstand, mener Nøste Kendzior. Samiske forfattere har i årevis skrevet om vidda, reinsdyrene, midnattsola, myggene og lavvuen. På et eller annet tidspunkt har vi fått nok av den tradisjonelle samiske virkeligheten. Samisk virkelighet i dag er langt større enn som så. (Kendzior 30.04.2001).

Dát guokte sitáhta eai dárbbas leat nu vuostálagaid go álggus orrot, muhto vuhtto liikká ahte nubbi dárku sámi girjjálašvuođa sámi kultuvrra siskabealde, nubbi fas olggobealde. Harald Gaski (1991: 37–38) orru doarjumin goappašiid oainnuid, go dadjá ahte prosa bealis ain ohccojuvvo dakkár hápmi, mii anášii árvvus ja ávkin árbevirolaš muitalanvugiid ja -vieruid seammás go galggašii geasuhit dálá lohkkiiidge. Viehka stuorra oassi dálááiggi prosas muitala áššiid birra, mat ledje áigeguovdilát dolin dahje ankke moaddelot jagi dassá aiddo dannego váldá vuodu muitalusain ja máidnasiin. Dákkár prosa fállá maid mángii lohkkiiide čovdosiid, mat eai doaimma otná servodagas, ovdamearkka dihtii iešmearrideami ektui, ja maid lohkkit de sáhttet dulkot utopiijan ja ovddešáiggiid romantiseremin. Marjo Haapaniemi (1996) lea pro gradu - dutkamušastis earret eará aiddo dán problematihka guorahallan Kirsti Paltto románain *Guhtoset dearvan min bohccot* (1987) ja *Guržo luottat* (1991). Su konklusuvdna lea ahte dát románat unnán romantiserijit, muhto ovddastit baicce historjjálaš realismma govvedettiin oktagaslaš ja dábálaš olbmo saji historjjás ja ozadettiin oktavuodaid dálááiggi ja vássánáiggi gaskkas. Jus Kendzior oaivvildii mytifiseremiin ja mystifiseremiin dan, go dálá sámi girjjálašvuođas dávjá bohtet ovdan myhtalaš sárgosat ja oskumušáššit, de soai leaba Haapaniemiin goabbatge oaivilis.

Haapaniemi oaidná aiddo sámi oskumušmáilmmi ja nana myhtalaš dási sámi girjjálašvuoda beasti elementan, mii maiddá dahká dan iešvuđogin. (Haapaniemi 1996: 119, 122.)

Otná sámi čáppagirjjálašvuoda hástalus lea fállat lohkkiide teavsttaid, mat leat iešvuđogat, áigequovdilát, hástaleaddjit ja geasuheaddjit. Ferte liikká muitit, ahte girjjálašvuoda ovdamuniide gullá maid áiggihisvuolta. Girjjit sihke leat ja eai leat čadnon dan áigái, goas dat leat čállon. Boares girjjiin lea dávjá ain árvu ja mearkkašupmi otná servodahkiige, vaikko vel dát mearkkašupmi soaitá leat áibbas earalágan go dalle, go girji ilmmat vuosttas háve. (Gaski 1991: 11.) Nubbi mii lea muitin veara lea, ahte ollu giehtačállosat Sámis gártet vuordit jagiid ovdalgo ruhtadoarjja girjebuvttadeapmái juolluduvvo. Go viimmat ilbmet girjin, eai soaitte leat šat nu áigequovdilát.

1.2 Dutkančuolbma ja doahpagat

Ulbmil dutkanbargguinan lea sámi noveallaid čalmmustahttin. Dutkanmateriálan lean välljen Kirste Paltto¹ *Suoláduvvan*-nammasaš noveallačoakkáldaga “Gupposš”-novealla. Sámi noveallat eai leat báljo dutkojuvvon ovdal. Dán dutkamušas guorahalan aiddo dan man láhkai njálmmálaš árbevierru geavahuvvo materiálan sámi dálá girjjálašvuodas, erenoamážit noveallain, ja mo dát materiála lea mielde duddjomin tematihka, mii čatnasa dán áiggi sámiid hástalusaid earret eará koloniserejuvvon guovllu eamiálbmogin.

Anán dehálažžan ahte sámi čáppagirjjálašvuolta lohkkko. Resepšuvdnadutki Wolfgang Iser (1971: 2–3) dadjáge, ahte teaksta sáhtá eallát dušše lohkama bokte. Danne iskkan maiddá man láhkai noveallat muitaluvvojit ja man láhkai muitaleapmi ja teaksta dohppejit lohkki mielde ja movttiidahttit lohkki joatkit lohkama gitta lohppii. Mo de sáhtá teaksta oalgguhit lohkki lohkat dan? Girjjálašvuodadutki Schlomith Rimmon-Kenana (1999: 159) mielde teaksta ferte leat áddehahti, muhto ii menddo álki. Dat ferte fállat lohkkái juoidá, mii njoahcudat lohkama ja hástala lohkki. Teavstta muitaleaddji ii galgga nappo muitalit buot, muhto baicce duddjot čearggusvuoda ja guođdit lohkkái dulkonvári. Narratiivvalaš dutkama bokte čielggadan man láhkai noveallat hástalit lohkkiideaset lohkat teavstta ja váldit oasi teavstta dievasmahttimii dulkoma bokte.

¹ *Suoláduvvan*-čoakkáldagas boahá ovdan, ahte Kirsti Paltto lea rievadan ovdanamas Kirsten, nu ahte čállinvuohki vástida sámegeala dadjanvuohká.

Sámi noveallaid álgu, nugo eará álbmogiinge, lea njálmmálaš árbevierus. Njálmmálaš árbevrrui gullet earret eará máidnasat, mitalusat, cukcasat ja diiddat. Dutki Rauna Kuokkasa (2009: 60) mielde eanaš eamiálbmogat oaivvildit, ahte njálmmálaš árbevierru čilge geat sii leat, ovdamearkka dihtii šaddanmáidnasiid ja mitalusaid bokte máttuid birra. Njálmmálaš árbevierru lea eamiálbmoga girjjálašvuolta ja maiddái historjá, mii spiehkka vâldoservodagaid lineára ja kronologalaš historjjá ovdanbuktimis. Eamiálbmogiid historjá ii deattut áiggi, muhto baicce dávjá báikki ja mo báiki čatnasa olbmo dahje olbmuid eallimii. (Kuokkanen 2009: 60–62.) Vuolab čilge čálekehtes ja čállojuvvon historjjá erohusa ná:

Olmmoš lea birra máilmmi sirdán iežas dieđu ja áddejumi manisboahhti buolvvaide njálmmalaččat. Olbmo čálekehtes historjá lea eatnigiella. Dan ektui olbmo čállojuvvon historjá lea dušše soahtebeaivegirji, mas leat dehálaččat dušše nummirat ja jábmiid lohkomearit. Man gallása ain guđege riikka dahje álbmoga oaivámuš lea vâlddi- dahje ruhtahimuin goddán. Ja mo goas ain gii ruojus oktoráđđejeaddji lea soardán ja rivven olbmuid duon dahje dien soađis. (Vuolab 1995: 27.)

Eamiálbmoga máilmmigovat, árvvut ja dieđut birgejumi ja vuoiŋjalašvuoda birra leat njálmmálaš árbevieru bokte fievrriduvvon buolvvas bulvii. Njálmmálaš árbevierus ja vuoiŋjalašvuodas lea danne lagaš oktavuolta. Eamiálbmogiid vuoiŋjalašvuoda dahje oskku sáhtta oanehaččat čilget eallimin nu mo olbmot vásihit dan ealedettiin soabalaččat ja earutkehtes oassin luonddus. Sámi eamiosku lea nappo immaneansa, mii mearkkaša ahte dat báidná buot osiid eallimis ja ahte dan ii leat vejolaš sirret sierra oassin. (Kuokkanen 2009: 114.) Sámi eamiosku ii nappo sisttisdoallan dušše oaffaruššamiid ja noaidi sielumátkkiid, muhto lei lunddolaš ja sirrekehtes oassin olbmuid beaivválaš eallimis seammaláhkai go njálmmálaš árbevierruge. Kolonialismma geažil leat unnán dieđut seilon eamioskku birra, muhto oasit dás vuhttojit ain earret eará máidnasiin ja mitalusain. Ollu máidnasat mitalitge neahkameahttumiid birra dego stáluid, gufihttariid, rávggaid ja iešguđetlágan hálldiid birra. Máidnasiid mohkiide gullet maiddái baluid boktaleaddji noaidevuolta ja geaidimat.

Njálmmálaš mitalanárbi lea ain unnit eanet eallimin beroškeahhtá assimileremis, muhto máidnasiid mearkkašupmi ovdamearkka dihtii mánáid bajásgeassimis, ollesolbmuid morála gohcimis ja guoimmuheadjin lea gáržon. Navddán ahte máidnasat ja oskumušat sáhtášedje leat áigeguovdilis teavsttaid materiálan ja dahkat sámi čáppagirjjálašvuoda eanet geasuheadjin lohkkiide. Leahan fantasiijagirjjálašvuolta, mii mitala dáhpáhusaid birra amas máilmmiin ja gos magiija ja badjellunddolašvuolta adno lunddolažžan, leamaš hui bivnnut miehtá máilmmi mannan čuohtejagi gaskkamuttu rájes. Ovdamearkan sáhtta namuhit J.R.R. Tolkiena girjiid, *The Hobbit* (1937) ja *The Lord of the Rings* (1954–55) ja J.K. Rowlinga *Harry Potter*- ráiddu (1997–

2007). Seamma guoská máŋga Láhten Ameriikká čálliid, earret eará Jorge Luis Borgesa, Gabriel Garcia Marqueza ja Isabel Allende čállin girjiide, mat gullet magiijalaš realismii.

Suokkardan dutkamušastan maiddái makkár máilmmigovaid ala noveallat leat huksejuvvon. Oskkoldatdutki Juha Pentikäinen (1995: 31) oaivvilda, ahte máilmmigovva lea olbmo miela kognitiivvalaš kárta dahje olbmo, su lagašbirrasa ja joba olles kultuvrra “sielu speajal”. Sámi eamioskku golmmajuogut šamanisttalaš máilmmigovva boahdá čielgasit ovdan njálmmálaš árbevierus ja maiddái davvisámi goavdásiin. Goavdásiid bajimus oassi ovddasta ipmiliid ja almmigáhppálagaid oskumušoruhiid oasi, gaskkamuš olbmuid ja elliid eallinbire ja vuolimus fás jábmiid ja gufihtariid eatnanvuloš bire. Goavdásiin lea áimmuid gaskkas ráigi, man bokte olbmot jáhkke noaidi sielu sáhttit mátkkoštit, go noaidi lei jámálgan. (Pentikäinen 1995 :175,179.) Geavahan dutkamušastan *albmailbmi*- ja *jábmiidáibmu*-doahpaga, maid ovddeš áiggiid sápmelaččat leat ipmiliidáimmu lassin geavahan čilget áddejumiset univearssas. Sihke albmailbmi ja jábmiidáibmu gávdnojit Konrad Nielsena sátnegirjies (1932–1962, 1979 s.v. *ál'bmâ-il'bme* ja *jab'mii-ai'bmo*). Albmailbmi- ja jábmiidáibmu-doababárra speadjalastá nappo sámi jurddašanvuogi iige lohkkat guorahallama oarjemáilmmi kategoriijaide seammaláhkai go ovdamearka dihtii doababárra rationála duodalašvuolta ja ii-rationála duodalašvuolta. Rationála duodalašvuolta adno deháleabbon ja árvvoleabbon go ii-rationála duodalašvuolta, ja doahpágiid gaskkas lea hui čielga rádjá. Maiddái albmailmmi ja jábmiidáimmu gaskkas lea guovttijuohku, muhto doahpagat dievasmahttet nubbi nuppi. Doahpagat leat nappo ovttárvosaččat, ja nubbi ii leat vejolaš nuppi haga. Rauna Kuokkasa mielde filosofa Anne Waters (2004) atná dákkár dievasmahtti ja dásseárvosaš guovttijuoguid mihtilmassan eamiálbmogiid máilmmioidnui ja jurddašanvuohká. Dát mearkkaša ahte eamiálbmogiinge leat guovttijuogut, maid vuodul meroštallet ja dulkojit máilmmi, muhto dat spiehkcasit eurosentrálaš jurddašanvuogis ja guovttijuoguin. (Kuokkanen 2009: 21–22).

Máilmmigova lassin suokkardan maiddái mo dutkanmateriála laktása maŋjekoloniála kritihkkii. Sápmi ii gula maŋjekoloniála máilbmái dannego lea ain koloniserejuvvon. Sámiid dili lea liikká vejolaš buohtastahttit diliin, mii lea maŋjekoloniála stáhtain dannego kolonisttalaš ráđđen joatkašuvvá ain unnit eanet buot ovddeš kolonijain (Kuokkanen 2009: 7.) Bill Ashcroft, Gareth Griffiths ja Helen Tiffin oidnet maŋjekoloniála girjjálašvuoda oktasaš dovdomearkan dan, ahte ovdanbuktet olbmuid kolonisašuvdnávásáhusaid ja bealuštit sin vuogitvuodaid čalmmustahtedettiin imperialisttalaš fámuid buvttadeaddji gealdagasa ja deattuhettiin erohusaid ovddeš kolonijaid ja imperialisttalaš guovddáža gaskkas (1989: 2). Kolonialismmas ii leat sáhka dušše eatnamiid rivvemis, muhto maiddái guovllu eamiálbmoga kulturrálaš ja vuoiŋjalaš

opmodaga rivvemis ja dasa lassin vel dáid rivvemiid šiitima. Vuokko Hirvosa mielde maŋjekoloniála kritihkka heive sihke sámi ja eará eamiálbmogiid girjjálašvuoda suokkardeapmái dannego árvvoštallá doahpagiid dego eurosentrismma ja universalismma, mat leat eurohpalaš jurddašeamis bohciidan. Sihke eurosentrismma ja universalismma ruohttasat leat renessánsa álgoáiggis bohciidan humanisttalaš olmmošoainnus, man mielde rasionálavuohhta ja oktagaslašvuohhta leat olbmo deháleamos iešvuodát. (Hirvonen 1999: 29–30.)

Eurosentrismma lea didolaš dahje diedekeahtes proseassa, man mielde eurohpalaš kultuvra ja dasa gulli oainnut, árvvut ja buktosat leat universála mállen buohkaide. Dutki Sákéj Henderson (2000) atná eurosentrismma kolonialismma kognitiiva árbin, earret eará dan sivas go ovddeš kolonijaid skuvlavuogádagat ja dutkanásahusat leat huksejuvvon eurosentrálaš jurddašeami ja árvvuid ala. (Kuokkasa mielde 2009: 33). Jus dán eurosentrálaš áddejumi sirdá sámi girjjálašvuoda árvvoštallamii, de sámi girjjálašvuohhta moitojuvvo ahkidin ja headjun dannego ii vástit ollásit eurohpalaš girjjálašvuoda norpmaide. Maiddái universalisma, mii lea lagaš doaba eurosentrismii ja mii mearkkaša ahte gávdnojit oppalaš ja miehtámáilmmi gustojeaddji duohtavuodát, mat eai leat sorjevaččat olbmuin dahje kultuvrrain, lea mielde duššin dahkamin eamiálbmogiid iežaset árvvuid, vugiid ja dieđuid. Maŋjekoloniála kritihkka árvvoštallá eurosentrismii ja universalismii vuodđuduvvan jurddašanmáliid ja gáibida ahte dat cuvkejuvvojit. (Hirvonen 1999: 30–31.) Ovddabeali časkásis namahuvvon vuostálas ja hierarkkalaš guovttijuogut, maid vuodul áššit guorahallojit, leat mihtilmasat aiddofal universalismii ja eurosentrismii. Dutkamušastan guorahalange mo dutkanmateriála čalmmustahtta sámiid kolonisašuvdnávásáhusaid ja vuostálastá imperialisttalaš fámuid váikkuhusaid. Man láhkai albmana sápmelaččaid dilli unnitlogu- ja eamiálbmogin noveallas?

2 Novealla sadji čáppagirjjálašvuodas

Girjjálašvuodadutkit leat geahččalan meroštallat novealla máŋggaláhkai eaige buot meroštallamat leat leamaš seamma anolaččat. Váttisvuotnan lea leamaš hábmet meroštallama, mii fátmastivččii buot čállagiid, mat gohčoduvvojit noveallan ja man vuođu livččii vejolaš earuhit novealla eará šlájain. Iešguđet áigodaga norbma- ja árvovuogádagat leat beassan báidnit novealla garrasit, ja šládja leage sakka rievddadan dan rájes go italialaš Giovanni Boccaccio sullii 1350:s almmustahtii *Decamerone*-noveallačoakkáldaga, mii bivnutvuoda geažil sajáidahtii novealladoahpaga eurohpalaš čáppagirjjálašvuhtii. Maŋnemodernismma ja maŋnekolonialismma olis leat dasa lassin šládjaráját ja -meroštallamat loažžan. Gaski, Hirvonen ja Näkkäljärvi leat meroštallan novealla dán láhkai:

oanehis muitalus; áiggi guhkkodaga dáfus oaneheabbo go romána; ulbmilin govvet dehálaš oasi dahje jorggáldaga váldopersovvna eallimis; novealla lea dábálaččat dušše ovttá dáhpáhusa govven; gáržžes ja johtilisrytmmat epihka vuollešládja; viggá beassat guovddáš áššiide; (gč. omd. rabas novealla ja juotnanovealla).

(1992, s.v. novealla.)

Dát meroštallan váldá hui čielgasit vuođu oarjemáilmmi girjjálašvuodas iige soaitte danne leat heivvolaš sámi noveallaid ektui. Maŋnekoloniála máilbmi lea vásihan, ahte koloniála árvvuid ja jurddašanmáliid váikkuhus sin kultuvrralaš buvttadeapmái ii vealttakeahtta noga, vaikko kolonisttat leatge guođđán sin guovlluid. Guovddáš hálddaša dávjá ain ravdda iežas jurddašanvuogi ja kategoriijaid bokte. (Ashcroft je. 1989: 7.) Kerttu Vuolab leage dadjan, ahte guovddáš buncarakkis dán áiggige lea dat, ahte sámi girječállit ain vigget čuovvut láttániid girjjálaš árvvuid ja stiilaoainnuid (Lehtola 1995: 51). Nuppi bealis lea fas Synnøve Persen árvalan, ahte vaikko sámi dáidda ii leat vel gávdnan iežas dáiddagiela, de ii gánnit geahččalit sihkastit oarjemáilmmi dáidaga váikkuhusa eret. Dathan lea jo sámiide earret eará oahpáhusa bokte cieggan. Galggašii baicce rahčat dan ala, ahte sámit jo skuvllas oahpašedje heivehit váldorávnnji dáiddaoahpu iežaset sámivuhtii. (Lehtola 1995: 45.)

Girjjálašvuodadutki Asbjørn Aarseth mielde (1979: 138) ruošša dutki Boris Eichenbaum oaivvilda, ahte novealla lea máinnastanárbevieru lagaš fuolki ja danin dat čáppagirjjálašvuoda šládja, masa njálmmálaš girjjálašvuolta lea eanemusat váikkuhan. Dán sivas leange válljen suokkardit mo earret eará máidnasat ja muitalusat leat váikkuhan aiddo sámi noveallaide, erenoamážit dán oktavuodas Kirste Paltto noveallaide. Navddán ahte noveallain boahká čielgasit

ovdan njálmálaš árbevieru váikkus. Galggašii danne leat lunddolaš, ahte sámi girječállit geat ieža leat vásihan ealli máinnastanárbevieru vállješedje čállit noveallaid dán seamma sivas. Nu ii goit leat, nugo Vuokko Hirvonen (1999: 86) dadjá: ”Vaikke vel novealla ja oanehismuitaleami ruohttasat leat njálmálaš muitaleami sierra hámiin, girjjálaš muitalanšládjan dat leat ožžon sápmelaš girječálliid gaskkas unnimus beroštumi.” Girječálliid vátna beroštupmi noveallašládji lea veahá imašlaš maiddá dan sivas, go čálakultuvra sámiid gaskkas ain lea ođas eaige buot sámit leat velge hárvánan lohkat eatnigielaset. Oanehis čállosat soaittášedje movttiidahttit eanebuid lohkat.

Rauna Kuokkanen (1997: 32) jearrá speadjalastágo sámi oanehis muitalusaid vátni ovdamearkka dihtii suomelaš girjjálašvuoda oainnu, man mielde románas lea stuorát árvu go oanehis muitalusas. Norgga lágádusaid searvvi vuovdinlogut duodaštit, ahte noveallas aŋkke ii leat nu stuorra gávppálaš árvu go románas. Jagi 2012:s vuovduvvojedje Norggas sullii 1 220 000 romána ja 39 000 noveallačoakkáldaga (Den norske forleggerforeningen 2013). Dadi bahábut statistihkas eai boađe ovdan šlájaid tihttellogut, dušše dárogillii ilbman čáppagirjjálašvuoda ollislaš tihttelohku. Sámi lágádusaid vuovdinlogut addet earalágan gova. Ovdamearkka dihtii Davvi Girji, mii lea stuoramus sámi lágádus, vuovddii 2012:s 484 romána ja 520 noveallačoakkáldaga. Dáin loguin leat mielde sihke ollesolbmuide ja nuoraide dárkkuhuvvon tihttelat. Logut muitalit ahte sámeziel noveallat lohkkojit sullii seamma ollu, dahje buorebutge seamma unnán, go sámeziel románat. Dát mearkkaša ahte sámi lágádusat eai bastte buvttadit sámeziel girjiid ruhtadoarjaga haga. Danne noveallašlájja váilevaš bivnutvuolta sámi girječálliid gaskkas soaitá leat boadus girjebuvttadeami ruhtadeddjiid vuoruhemiin. Sámi lágádusat leat mángii mediain cuiggodan Norgga sámedikki, go eai oro vuoruheamen kvalitehta. Ruhta ii vealttakeahttá juolluduvvo buoremus giehtačállosiidda, muhto daidda mat vástidit Sámedikki ovdalgihtii mearridan eavttuide. Juohke jagi politihkkárat mearridit makkár girjjálašvuolta galgá vuoruhuvvot, ovdamearkka dihtii mánáidgirjjit, nuoraidgirjjit, jietnagirjjit. Lágádushoavda Jon Trygve Solbakk (Nordlys 24.11.2013) leage dadjan, ahte vaikko giehtačálus orru sin mielas buorre, de eai sáhte čállái lohpidit ahte dat almmuhuvvo girjin. Ollu buorit giehtačállosat, daid gaskkas maiddá noveallat, báhcet danne oalát almmutkeahttá dahje gollet mánga jagi ovdal go ilbmet girjin.

2.1 Geahčastat sámi noveallahistorjái

Mii sámi novealla dasto lea ja spiehkkašago dat oarjemáilmmi noveallas? Gávdnjitgo sámi noveallaid tematihkas ja máilmmigovas oktasaš sárgosat, maid vuolggasadjin lea sámi njálmmálaš árbi? Man láhkái áigodaga hástalusat bohtet ovdan noveallain ja makkár čovdosiid fáallet? Juogalágan vástádusaid sáhtta addit oppalaš geahčastat sámi noveallahistorjái, mii ii rievtti mielde fáttmas gal nu ollu noveallaid. Dás suokkardan dušše noveallaid, mat leat čállon ollesolbmuid várás ja mat leat ilbman sámegeielat čoakkáldagain. In deattut dás noveallameroštallamiid, muhto jus noveallat vástidežžet Gaski, Hirvonen ja Näkkäljärvi girjji (1992) noveallameroštallamiidda, de mun kommenteren dan oanehaččat. Dát dieđusge mearkkaša dan, ahte mun in čuoldde eret teavsttaid, maid váldoservodagaid girjjálašvuoda dutkit dahje árvoštallit eai anáše noveallan. Dát mearkkaša maid ahte in sáhte beroštit dasge, manin čállit ieš leaš gohčodan teavsttaid. Soaittášii álkit guođdit novealladoahpaga áibbas ja baicce navdit dáid teavsttaid oanehis mitalussan, muhto dákkár geavat várra dušše nannešii váldoservodagaid oainnu, ahte sámi girjjálašvuoha lea ravdaida, man ii dárbbas nu duodas váldit. Gohčodettiin teavsttaid noveallan čalmmustahtto ahte sámi girjjálašvuoha ovttas eará eamiálbmot- ja mañjekoloniála girjjálašvuodaiguin hástalit oarjemáilmmi gáržžes meroštallamiid ja kategoriijaid.

2.1.1 Noveallat sámi identitehta guorahallin ja assimilerenpolitihka vuostálastin

Vuosttas sámi noveallačállit lei ohcejohkalaš Pedar Jalvi, geas 1915:s almmustuvai *Muottačalmi*² -nammasaš girjjáš, mas leat vihtta divtta ja čieža oanehis mitalusa. Okta dáin mitalusain, “Uhcabárdni”, deavdá juotnanovealla dovdomearkkaid, maid Gaski, Hirvonen ja Näkkäljärvi čilgejit ná: “Váldofuomášupmi čuoheá juona ovdáneapmái, dáhpáhusaid šaddamii ja fámoláš, dávjá vuorddekeahtes loahppačovdosi (omd. Boccaccio “Decamerone”) (1992, s.v. juotnanovealla). Dát ii várra lean dušše soaittáhat, Jalvihan lei váldán oahpaheadjioahpu Jyväskylä ja soittii doppe oahpásmuvvan maddái čáppagirjjálašvuhtii ja čáppagirjjálašvuoda konvenšuvnaide dego šlájaide. “Uhcabárdni”-novealla dáhpáhusat čatnasit noveallapersovna Uhcabárdni viggamušaide náitalit rikkes Hoamma-Ándarasa nieiddain, Gádjáin, beroškeahtta nieidda fulkkiid vuostálastimis ja skihpáriid rávvagiin. Hoammáid sohki son gal beassá loahpas,

² Gáldun geavahan *Sátmedáidu*-girjji (2008), mas lea mielde Pedar Jalvi *Muottačalmi* (1915) heivehuvvon dálá čállinvuohká.

muhto ii Gádjá bokte ja iige givssiid haga. Tematihkkii gullet riggáid ja gefiid gaskavuodát, olbmo ruhtaánjirvuolta ja rikkes sogaid fápmogeavaheapmi. Myhtalaš áššiin ii leat nu stuorra sadji noveallas, vaikko geažiduvvoge ahte Hoammáid soga fápmogeavaheapmái gullet maiddáa noaidegoansttat. Jalvi giedahallá noveallas nappo sámi servodaga siskkáldas oktavuodaid iige ribat romantiseret diliid. Romantiseren vuhtto dan sadjái “Lihkku ja lihku orrunsadji” -nammasaš noveallas. Das váldopersovdna vuolgá stuorra šlámaideaddji gávpogii olmmošeatnatvuoda siste ohcat lihku, muhto gávnaha loahpas ahte lihkku lea mánnávuolta ja dan orrunsadji fas áhči viessu. Lihku beassá vásihit ruovttuguovllu nieiddain ja sudno unna mojuhalli bárnážiin. Novealla loahpa sáhtta dulkot áibbašepmin dološ áiggiide, goas Sámis elle sápmelaččat ja ii lean dárbu ovtastallat eará čearddaiguin.

Muohtačalmmi-čoakkáldaga “Okta oanehis eallingeardi” -nammasaš noveallas, mii muđui veahá muittuha Jalvvi iežas eallima, lea maiddáa fárren stuorra servodahkii ja máhccan ruovttubáikái guovddážiis. Muitalusá váldopersovdna Sámmol Uhcci vuolgá máttás oahpu váldit ja jápmá ruoktot máhcadettiin aiddo seammaláhkai go Jalvi iešge dagai. Sámmol Uhci lei guhká niegadan skuvlejumis ja oahpus, erenoamážit dan mañjil go muhtun dážagándda lei gohčodan su siviliserekeahtes sápmelažžan. Ruoktot jodedettiin galbmaseamos áiggi skábman iežas álbmoga bajásčuvgehusa ovdii bargat, Sámmol láhppo garra dálkki sisa ja galbmo jámas. Muitalus váldá ovdan váldoálbmoga ja sápmelaččaid ruossalasvuodaid, muhto maiddáa sámi servodaga siskkáldas diliid dego sogaid badjelgeahččama. Sámmol Uhci mañimus sánit ovdal go jápmá, leat hui appellatiivvalaččat: “Ellos guhká Sámi álbmot ja čudjos guhká sámegeiella Sámeeatnan duoddariid duohkin! Ipmil várjal Sámi álbmoga!” Dát sánit govvejit hui bures Jalvvi iežas oainnu sámegeiella ja sámeálbmoga boahteáiggi hárrái. Aiddo dan áiggi lei Davviriikkain dakkár jurddašepmi, ahte sápmelaččat leat bázahallan čearda ja sámegeiella primitiivvalaš giella, mii ii lean seailluhanveara. Jalvi lei Jyväskylä oahpásmuvan suomelaččaid jurdagiidda iežaset kultuvrra ja giella ovddideami hárrái ja mo oazžut Suoma sierra riikan. Son atnigođii dalá goarggus, Helander, menddo ruottelažžan ja molssui goarggu Pohjansäden. Su identitehtaohcan mielddisbuvttii, ahte son rievdadii goarggus vel oktii. Go *Muohtačalmmi*-čoakkáldat ilmmái, de son geavahišgođii Jalvvi goargun. (Hirvonen 1995: 82–83.)

Vuosttas ja nuppi máilmmisoađi gaskkas dáruiduhttin nanosmuvai ja dagahii buot sámepolitihkalaš doaimmaid váttisin ja maiddáa jávohuhtii sámi girječálliid Norgga bealde ollásit. Noveallaárbevieru jotkkii de Hans Aslak Guttorm easkka 1940:s almmustahtedettiin *Koccam spalli Divtak ja maidnasak*, mas leat divttat, noveallat ja muitalusat. Son lei riegádan Vuovdaguokkas ja váldán oahpaheaddjioahpu Jyväskylä aiddo seammaláhkai go Pedar Jalvige,

ja de máhccan ruovttuguvlui oahpaheaddjin. Vaikko vel Hans Aslak Guttorm gohčodiige iežas muiltalusažiid máinnasin, de sáhtá “Reanga-Áro” adnot juotnanoveallan, vaikko vel loahppa ii leatge nu vuorddetmeahtun. Novealla govve hui realisttalaččat geafes váldopersovvna Áro lossa mátkki skábman háhkat borramuša eamidahas ja mánačorrasas. Mátkki alde šaddá muoraid čuollat Boalvár-Lemehii, vai jáffogilo fidne. Rikkes-Hánno gal dušše bilkida su ja biehtala veahkeheamis. Nu vártnuhis Áro gártá guoros čovjjiin ja giedaiguin joatkit mátkki dasságo buohccá ja loahpas jápmá. Novealla tematihkkii gullet gefiid ja rigggáid gaskavuolta ja rigggáid galbmaváimmotvuolta ja nie novealla joatká temáhtalaččat Jalvvi álggahan árbevieru. Seamma čoakkáldaga “Gufihttariid nieiddat” -muiltalusa fas myhtalaš máilbmi ja duohta máilbmi deaivvadit, go gufihhtarnieidda guovttos Alit oarpmealle ja Rukses oarpmealle njáhkaba goahtái geahččat oadđin dahkaluddi badjebártni. Alit oarpmealle ii mása, vaikko Rukses oarpmealle váruha su guoskamis bárdnái amas šaddat sutnje áhkkán. Nu Alit oarpmealli rievdá olmmožin ja šaddá Biehtara eamidin, go fas Rukses oarpmealli beassá ruovttoluotta gufihhtariid máilbmái. Dán muiltalusa vuodđun sihke sisdoalu ja muitaleami hárrái lea njálmálaš árbi. Eará teavsttat *Koccam spalli* -čoakkáldagas muiltalit Deatnogátti ássiid birra, geat vižže birgejumi luonddus smávvdálolažžan, boazodoallin, meahcásteaddjin ja guolásteaddjin ja sin juohkebeaivválaš eallima birra dan áiggi, go olbmot ain johte johkafatnasiiguin, herggiiguin ja heasttaiguin. Teavsttat leat realisttalaš čáppagirjjálašvuoda teavsttat, main lea dasa lassin dokumentáralaš ivdni.

2.1.2 Noveallat sámi servodaga doajáhatáiggi govvan

Nuppi máilmmisoađi maŋŋá giddejuvvui fuomášupmi olmmošvuoigatvuodaide ja riikkaidgaskasaš ráfibargui Ovtastuvvon našuvnnaid bokte. Ođđa rávnnjárdagat váikkuhedje maid Davviriikkaid politihkkii sámiid ektui, dáruiduhttinpolitihkka loaččai ja sámi kultuvra ealáskišgođii. Golle badjel golbmalogi jagi ovdalge fas ilbme noveallat sámegeillii ja Kirste Paltto jotkkii noveallaárbevieru *Soagŋu*-čoakkáldagain (1971), mii muđui lea su vuosttas girji. Paltto lea vuosttas sámegeielat nissončalli ja maiddái son lea Deatnogáttis bajásšaddan, gazzan oahpaheaddjioahpu ja fas máhccan ruovttuguvlui. Servodatdilit ledje goit sakka rievdan Jalvvi ja Guttorma girjjiid ilbmama rájes. Maŋŋil nuppi máilmmisoađi beroštišgođii oarjemáilbmi olmmošvuoigatvuodain, Davviriikkaid almmolaš dáruiduhttinpolitihkka loahpahuuvui ja sámi ásahasaid ceggen álggahuuvui. Seammas sámi iešdovdu móráníšgođii ja sámi girjjálašvuolta ja eará dáiddasuorggit ealáskišgohte. *Soagŋu*-čoakkáldagas mas leat 14 novealla, Kirste Paltto čállá

seammaláhkai go Hans Aslak Guttormge eallima birra Deanuleagis, masa gullet jienaid vuolgin, luossabivdu ja omiid ja bohccuid suodjaleapmi gumppiid vuostá. Nammanovealla muittuha fas temáhtalaččat Jalvi “Uhcabárdni”-novealla. Ii boaresbárdni Doaresbeale-Máhttege fidne dan geasa lea doaivváskan, namalassii Govda-Ivvára nuoramus nieidda Sire, vaikko lea rikkis ja lea renjon Ivvára jahkebeali ovdalگو dolle sognui. Govda-Ivvár vállje dahkat aiddo nuppeláhkai go Hoamma-Ándaras, namalassii guldalit nieiddas. “Kábbapeäska” lea fas ráhkesvuoda ja beahttima birra ja dan birra mo olmmoš go boarraseabbon šaddá jearahišgoahtá alddis, mii eallima dárkkuhus duodaid lea ja oaidnigoahtá daguidis ja vearddaguidis earaláhkai go ovdal. Muhtun noveallain dán čoakkáldagas leat seamma go Hans Aslak Guttorma “Gufihttariid nieiddat” - mitalusas čielga čanastagat máidnasiidda ja myhtaide, ovdamearkka dihtii “Stalu kollik” ja “Kufihttar nieida”, mii sisdoalu dáfusge sulastahtá Hans Aslak Guttorma mitalusa. Čoakkáldagas leat maid noveallat, mat buktet ovdan mo sámi servodagas leat oskumušat ja myhtat geavahuvvon givssideami ja sogaid gaskasaš riidduid vuodđun, nugo noveallain “Kufihttar lonutus” - ja “Jievjaheärgi”-noveallain. Oppanassii leat *Soaghu*-čoakkáldagas hui ollu oskumušat, nugo Kirste Paltto iešge cealká ovdasánástis. Soaitá ahte girjji noveallat aiddo dan sivas leat čadnon sámi árbevirolaš servodahkii eaige speadjalaste daid ollu rievdadusaid, mat sámi servodagas ledje dáhpáhuvvan maŋŋil nuppi máilmmisoađi.

Logi jagi maŋŋil go *Soaghu* ilmmai, almmustuvai Kirste Palttos nubbi noveallačoakkáldat, man namma lea *Risten* (1981). Dát noveallat spiehkcasit su vuosttas čoakkáldaga noveallain sihke tematihka, guhkkodaga ja áigequovdilvuoda ektui. Oskumušat eai vuhtto. *Risten*-čoakkáldagas Kirste Paltto guorahallá sáme politihkalaš gažaldagaid, ja guhkes noveallaid dáhpáhusat leatge čadnon ođđaáiggi servodahkii ja daid hástalusaid, maid dat buktet sápmelačča eallimii, erenoamážit iešdovdu hálddašeami dáfus. “Váigat dáppe lea gávdnat” -noveallas váldopersovdna Hánsa, gii ovdal ii leat beroštan politihkas, oahpahallagoahtá sámevuoda ja politihka. “Gielddaolmmái”-noveallas fas nuorat ceggejit sámesearvvi, digaštallet sámeássiid ja imaštit guoktilaš gielddaolbmá Peka-Ovllá eallinvuogi ja viggamušaid bissehit nuoraid áigumušaid. Dát guokte novealla giedahallet sámipolitihkalaš áššiid nugo stuorra oassi dien áiggi lyrihkasge. Čáli ovdanbuktá cealkámušas seamma čielgasit go Pedar Jalvi ”Okta oanehis eallingeardi” -nammasaš noveallas. *Risten*-čoakkáldaga goalmmát novealla ”Risten” spiehkka dáin ja govve Ristena eallima Jussá eamidin árbevirolaš servodagas. ”Risten”-noveallain Kirste Paltto joatká ain Hans Aslak Guttorma árbbi govvet Deatnogátti beaivválaš eallima, árbbi maid son muđui lei čuovvolan jo *Soaghu*-čoakkáldagas.

Guokte jagi maŋŋil almmustuvai *Savvon* (1983), Sámi Girječálliid Searvvi antologijja, man Kirste Paltto lea doaimmahan. Antologijjas leat divttat ja oanehis muitalusat, maid miellahtut ledje čállán searvvi geasseseminárain. Geasán dás ovdan John Erling Utsi novealla “Báru alde”, juotnanovealla mii muitala báddaduvvon jávrri birra ja boaresbártni Lásse bivdomátkki birra. Tematihkkii čatnasit váldoservodaga geažihis dárbbut, luondduuohtadeapmi ja daid váikkuhusat lundui ja olbmuide. Novealla muittuha Paulus Utsi divttaid, mat maiddái govvejit sámiálbmoga vuorbba váldoservodaga deattu vuolde ja mat maiddái geavahit luonddu ja luondduhtagiid veardádussan. Lea maid vejolaš dulkot ”Báru alde” válljejuvmin gaskal golmma sámi strategiija maid novealla golbma persovna ovddastit (Gaski 1991: 83–97). Novealla lea muđui áigegeovdil seammaláhkai go Kirste Paltto *Risten*-čoakkáldaga noveallat, muhto das ii leat eisege nu njuolggočoalat muitaleaddjijietna.

2.1.3 Noveallat oktagaslaš olbmo govvan máŋggakultuvrrat servodagas

Jagi 1989:s Kirste Palttos almmustuvai goalmát noveallačoakkáldat *Guovtteoavvat nisu*, mas leat vihttanuppelogi novealla. Dán girjjis čáli čalmmustahtta sohkabeliid dásseárvu ja nissoniid diliid ruovttus ja servodagas ja joatká ná sámi servodaga realisttalaš govvema. Čoakkáldat váldá maiddái ovdan rašis áššiid dego inseastta, psykalaš buohcalmasvuoda ja veahkaválddálašvuoda. Eanaš noveallaid váldopersovnnat *Guovtteoavvat nisu* -čoakkáldagas leat nissonat, geat leat báhcán ruovttubáikkiideaset, bearrašiiddiset dahje guimmiideaset “fánŋan” ja ollašuitekeahhtá nieguideaset oahpu ja ámmáha hárrái. Dásseárvvu hárrái ja hierárkkalaččat leat sii albmáid vuollásaččat. (Hirvonen 1999: 87.) ”Gahpir”-nammasaš novealla, mii lea mihtilmas juotnanovealla, muitala inseastta birra. Novealla nuorra bárra gártá diehtemeahttunvuodas gillát váhnemiid nuorravuoda daguid geažil. ”Guovtteoavvat nisu” govve fas mo ráŋggášteapmi, heahppásuhttin ja veahkaváldi šaddadahttet nissonii nuppi oaivvi, mii dadistaga stuorru ja gievru ja loahpas vuoitá. Čoakkáldaga nammanovealla psykalaš buohcalmasvuoda birra lea nu gohčoduvvon rabas novealla. Gaski, Hirvonen ja Näkkäljärvi (1992) meroštallet rabas novealla noveallan, man ráhkadusas eai mearrit olgguldas dáhpáhusat, muhto olbmo siskkáldas dilli dego dovddut, jurdagat ja vásáhusat. Rabas noveallain loahppa báhcá rabasin ja lohkki ii dieđe vissásit mo loahpas geavvá. Maiddái *Guovtteoavvat nisu* -čoakkáldaga “Vástidivččetgo farga” ja “Beaivelotti soadjá” leat rabas noveallat. Rabas noveallaid lassáneapmi čujuha dasa, ahte sámi čáppagirjjálašvuoda fuomášupmi lea sirdašuvvamin servodagas oktagaslaš olbmui.

Dán soju nanne *Juohkásan várri* -nammasaš noveallačoakkáldagain (1995) fierranjohkalaš Olavi Paltto, guhte nuorran jo fárrii máttás. Noveallat guorahallet sin iešdovddu, geat leat guođđán ruovttuguovlluset, ásaiduvvan amas báikkiide ja geaid gullevažvuodadovdu lea juohkásan mángga kultuvrii. Okta ovdamearka lea rabas novealla “Riegádii odne gánda” mas Máhte, gii orru olggobealde sámi servodaga suokkarda iežas dovdduid, eatnihisvuoda ja identitehta maŋŋil go lea šaddan áhččin. Lohkkái báhcá eahpečielggasin, mo máná etniin lei geavvan. Olavi Paltto noveallat leat hui áigeovuilat ja govvejit eanaš urbánalaš birrasiid, gos sámi oskumušain ii leat sadi ja doaibma. Mánggain noveallain ii leat oppanassiige sáhka sámivuodas nugo ovdamearkka dihtii “Friman”-nammasaš noveallas Hans Friman birra, gii viinnain goidada iežas, eahpelihkostuvvamis ja ohcaleamis.

Deatnolaš Ingrid Tapios almmustuvai vuosttas girji *Riesasilki* (1997), mas leat muitalusat ja divttat go son lei 77-jahkásaš. Son gullá de dan nissongirječálliid sohkaulvii, man Vuokko Hirvonen (1999: 73) lea nákkosgirjjistis gohčodan “Áhkut árbevieru doalaheaddjin ja muiittu bálgáin”. Čoakkáldagas leat sihke máinnasvuodot teavsttat nugo “Gufihtargánddat” ja muitalusat, main lea čielga dokumentáralaš ivdni nugo ”Fákta” ja “Meahcegoađi báhtareaddjit”. Oassi muitalusain leat maiddá iešbiográfalaččat, ovdamearkka dihtii “Riesasilki” ja “Golgogávpejaš”. Girji gullá muittašangirjjálašvuhtii, mas aistton Vuokko Hirvosa (1999: 75) bohtá ovdan olles njálmálaš árbevieru viidodat oktan myhtalaš, historjjálaš, biográfalaš ja iešbiográfalaš osiiguin, ja man ulbmil lea sirdit bohttevaš buolvvaide dieđuid mo sámii leat eallán, masa leat jáhkán ja maid leat jurddašan. Dasa lassin leat čoakkáldagas muitalusat, mat čielgasit čatnasit dálá áigái, ovdamearkka dihtii “Suollemas dálkkas”, mii muitala Birtá guovtto Máhtiin birra, geain lea buot earret mánná. Mánnáge riegáda go Máhte, gii lea mealgat boarrasat eamidis mearrida geahččalit bohccočorvviid ja guocagiid lasihan dihtii himuid.

Čuovvovaš noveallačoakkáldat doalvu lohkki fas máinnasmáilbmái. Eino Guttorm *Bearralat Deatnogáttis* -nammasaš čoakkáldaga noveallain leat maid vuodđun árbevirolaš máidnasat ja muitalusat, ovdamearkka dihtii noveallain “Guovža ja rieban” ja “Rieban ja soahki” (1998). “Guovža ja rieban” álggahuvvo oanehis čilgehusain mo dilli lea rievdan ja dan bokte maiddá máinnasteapmi. Guhkes áigi lea gollan dan rájes go rieban guovttos guovžžain maŋimuš deaivvadeigga. Muitalettiin sudno gávnnadeami birra muitaleaddji ain kommentere mo soai leaba rievdan ovddeš áiggiid ektui. Čoakkáldagas leat maiddá noveallat, mat jotket Hans Aslak Guttorma ja Kirsti Paltto árbbi ja muitalit Deatnogátti ássiid fearániid birra. Eino Guttorma noveallat giedahallet dattetge odđa áiggi ja giddejit stuorát fuomášumi olbmuid gaskavuodaide. Boares bártneid duhtakehtes dárbbut ja váilevaš áddejupmi nissonolbmuid ektui leat temán,

ovdamearkka dihtii ”Varasboahku morrašat” - ja ”Beaivvášnieida”-noveallain. Dát tematihkka fievrriduvvo viidáseabbot Sámi girječálliid searvvi antologiijas *Juoga mii geasuha*, man Rauna Kuokkanen lea doaimmahan ja mas leat divttat, muitalusat ja noveallat njealji sámegillii: nuortalaš-, anáraš-, julev- ja davvisámegillii, ja vel dárogillii (2001). Erotihkka, mii lea odđa fáddá sámi noveallain, guorahallo earret eará Synnøve Persena noveallas ”Maid miestaga duohken oaidná”, mas čáppa, čijadan nieida váldo gitta bolesii dannego lea vákšon muhtun albmá miestagiid duohken. Nieida áiggui suoládit dán albmá sielu, muhto jorbodahtii baicce bolesá. Kirste Paltto ”Earrodihkát”-noveallas lea fas humoristtalaš lahkananvuohki fáddái. Boaresnieida Sirgget navdá ”eroottisuus”-sáni earrodihkkán sámegillii ja vásiha feara maid ovdalgo eahpidešgoahtá, ahte lea ádden sáni boastut.

Seamma jagi ilmmai Kirste Paltto njealját noveallačoakkáldat *Suoláduvvan* (2001). Su golmma vuosttas čoakkáldagas boahtá ovdan temahtalaš sirdašupmi árbevirolaš servodagas odđaáigásaš servodahkii, čielga máinnasvuđot teavsttain ja myhtalaš fáttáin fas realisttalaš fáttáide. *Suoláduvvan*-čoahkkáldagas son batná sámi noveallahistorjjá guokte deháleamos árbevieru, máinnasvuđot noveallaid ja realisttalaš noveallaid oktii ja ná riegádit noveallat, maid sáhtta gohčodit magiijalaš realisttalažžan. Magiijalaš realisma -doahpaga čilgen kapihttalís teorehtalaš rámma birra. Temahtalaččat *Suoláduvvan* joatká sámi servodaga hierárkkalaš diliid suokkardeami, nugo nissoniid ja albmáid gaskavuodaid, nuoraid ja boarrásiid gaskavuodaid, sámiid ja váldoálbmoga gaskavuodaid. Dán láhkái Kirste Paltto joatká Pedar Jalvvi ja Hans Aslak Guttorma temahtalaš árbevieru govvet sámi servodaga hierárkkalaš diliid. Jalvvi noveallat gieđahallet sihke gefiid ja riggáid gaskavuoda ja sámiid ja váldoálbmoga gaskasaš eahpedásseárvvu. Guttorm čalmmustahtttá fas noveallaidisguin eahpedásseárvu gefiid ja riggáid gaskkas. 1980-loguid rájes Paltto gidde fuomášumi sohkkabeliid ja čearddaid eahpedásseárvui.

Sámi noveallahistorjá čájeha, ahte sámi noveallain leat leamaš guokte árbevieru, nubbi mii lea suokkardan áigequovdilis áššiid ja nubbi mii lea geavahan muitalusaid ja máidnasiid materiálan. Dát guokte árbevieru leat de suddan oktii *Suoláduvvan*-čoakkáldagas dan láhkai, ahte oskumušat ja myhtalaš oasis dávjá nannejit noveallaid servodatkritihkalaš doaimma. Boahtá maid ovdan ahte máinnasvuđot noveallat, earret *Suoláduvvan*-čoakkáldaga noveallat, eai gieđahala áigequovdilis áššiid, mat čatnasit odđaáigásaš servodahkii. Noveallain sámi politihkalaš mórreapmi vuhtto easkka 1981 rájes ja sámi odđaáigásaš servodaga siskkáldas áššiid suokkardeapmi easkka 1989 rájes, logemat jagi maŋŋil go sámi lyrihkas. Sivvan lea eahpitkeahhtá dat, ahte leat hui unnán sámi girječálliit, geat almmustahttet noveallaid. Muđui leat eatnašiin, geat čállet ja almmustahttet noveallaid nana čanastagat Deanuleahkái, gos lea ain

rikkes ja eallasis njálmmálaš mitalanárbi. Dušše golmma sámi girječállis, Kirste Palttos, Eino Guttormas ja Olavi Palttos leat almmustuvvan sierra noveallačoakkáldagat³.

Kirste Paltto *Suoláduvvan*-čoakkáldat lea árvvusadnon dasgo välljejuvvui Davviriikkaid ráđi girjjálašvuodabálkkašumi evttohassan 2002:s ja jorgaluvvui dan oktavuodas dárogillii (*Stjålet*, 2003). Čuovvovaš jagi Paltto oáčui Sámiráđi girjjálašvuoda bálkkašumi seamma girjji ovddas. *Suoláduvvan*-čoakkáldat lea dasa lassin ožžon fuomášumi *Dag og tid* -nammasaš vahkkoaviissa ja *Aftenposten*-aviissa girjjálašvuodaárvoštalliin. Dat gal lea dakkár gudni, mii hárve juolluduvvo sámi girječállide, ja vel go girjji lei árvvoštalliid miela mielde.

Kirste Paltto lea muđui dat sámi girječállis, guhte lea almmustahtán eanemus girjjiid, olles 20⁴. Dáid gaskkas leat sihke diktačoakkáldagat, románat, noveallačoakkáldagat ja mánáidgirjjit. Son lea maid čállán teahterčájálmassaid ja radiogulddalmasaid, ja nu sus leatge ilbman teavsttat dadjat jo measta buot čállinšlájain. (Hirvonen 2010: 85.) Paltto lea nappo sámi eanemus buvttadahkes ja mánggabealáleamos čállis ja maiddái áidna sámegeielat čállis, geas lea dušše čállin ealáhussan. Sámi girjjálašvuhtii erenoamážit ja sámi servodahkii oppalaččat lea dehálaš ahte dákkár guovddáš čállis girjjálaš buvttadus dutkojuvvo dárkileabbot. Su buvttadus lea dán ráđjai leamaš ovtta pro gradu -dutkanmuša dutkanfáddan, namalassii Marjo Haapaniemi *Saamelaisen uskomusmaailman arkkityypiset elementit* (1996). Muđui lea ovdamearkka dihtii Vuokko Hirvonen suokkardan osiid Paltto buvttadusas nákkosgirjjistis ja diedalaš artihkkaliinnis.

2.2 Dutkanmateriála

Dán dutkamušas guorahalan erenoamážit *Suoláduvvan*-čoakkáldaga (2001) “Guppoš”-novealla. Anán “Guppoš”-novealla vuogas materiálan čoavdit dutkančuolmma, mii eaktuda dárkilis guorahallama mángga perspektiivvas. Stuurát materiála ii buvttáše nu ollu eambo dieduid. Dás čilgen manne lean välljen aiddo “Guppoš”-novealla suokkardit.

Nugo sámi noveallaid geahčastagas boahťá ovdan lea Kirste Paltto juohke noveallačoakkáldagain nagodan ođasmahttit sihke iežas čállima ja sámi noveallašlájja. Son lea earret eará iskkadan mo geavahit oskumušaid ja njálmmálaš árbevieru noveallaid materiálan. Nøste Kendzior lea gohčodan sámi girjjálašvuoda museagálvun, ja Harald Gaski fas árvalan ahte máidnasiid geavaheapmi prosa vuodđun dávjá čuohcá teavsttaid áigejuovdilvuhtii. Dát soaitá gustot

³ Jagi 2013 diedut

⁴ Jagi 2013 diedut

Soagju-čoakkáldaga (1971) máinnasvuđot noveallaide, mat govvejit olbmo saji ja dili namalassii árbevirolaš servodagas, muhto ii *Suoláduvvan*-čoakkáldahkii. Dán čoakkáldagas leat oainnat oskumušat dahje oasis njálmmálaš árbevierus geavahuvvon nannet ja čalmmustahttit hástalusaid, maid dálááiggi servodatdilit dagahit sápmelaččaide. Guoská erenoamážit “Guppoš”-, “Guovžanieida”-, “Suoláduvvan”-, “Gaskkas”-, “Dákerikkitt”-, “Almmus”- ja “Ingrida čuru” - novellii. Dáin noveallain “Guppoš”-noveallas lea čielgaseamos juohku albmailmmi ja jábmiidáimmu gaskkas, ja dasa lassin das leat jábmiidáimmu dáhpáhusat eanemusat guovddážiis ja maŋggabealáleamosat. Dát addá buorre vejolašvuođa guorahallat jábmiidáimmu dáhpáhusaid ja ihtagiid mearkašumi tematihkkii ja lohkki lohkamii.

Suoláduvvan-čoakkáldaga noveallat leat maiddái temáhtalaččat earaláganat go dat, maid Kirste Paltto lea ovdal čállán. Maŋgga noveallas son guorahallá oktagaslaš olbmo dili boadusin mánnávuođa ja nuorravuođa negatiivvalaš vásáhusain. Dán son dagai gal jo *Guovtteoaivvat nisu* -čoakkáldaga (1989) nammanoveallas. Dát novealla muitala mo váldopersovvna álgi psykalaš buozanvuohtha vearrána su gillámušaid geažil skuvllas ja internáhtas ja loahpas dagaha su ollesolmmožin psykiatralaš buohccivissui. *Suoláduvvan*-čoakkáldagas čáli joatká traumatiserejuvvon olbmuid áteštusa ja eallinbálgá suokkardeami, muhto son maiddái guorahallá mo olmmoš sáhtá nagodit geahpedit noađis ja ahtanuššat dearvvas olmmožin. Aiddo olbmo čavddásmuvvan leage dán čoakkáldaga hui guovddáš temá.

Čavddásmuvvan laktása eanaš noveallain eamioskui ja lundui, aiddo dáidda osiide sámi kultuvrras, main sámi álbmot lea eanemusat gáidan kolonialismma geažil. Rauna Kuokkanen (2009: 34) dadjáge ná: “Kolonialisma lea buktán moivvi máilmmi eamiálbmogiidda maŋgga dásis: dat moivvi eamiálbmogiid servodateallima, sin gielaid, sin sosiála gaskavuođaid, sin vugiid mo jurddašit, áddet ja dulkot máilmmi, mo gulahallat máilmmiin ja eallit máilmmis.” Kolonialisma ii albman dušše servodaga hálddašadvugiid ja lágaid bokte. Dat báidná olbmuid miela ja jierpmi ja stivre olbmuid maiddái árvvuid ja kultuvrra bokte. (Kuokkanen 2009 :35). Dán noveallačoakkáldagas Kirste Paltto árvvoštalláge erenoamážit kristtalaš oskku ja skuvlla koloniserema reaidun ja sámivuođa suolan. Čoakkáldaga namma, *Suoláduvvan*, čujuha čielgasit dan dillái, masa eatnat sápmelaččat leat gártan. Čáli ii goit duđa dušše govvet vártnuhisvuođa, muhto evttoha čoavddusin hilgut váldoservodaga árvvuid ja geavadiid ja ohcat daid osiid, maid ala sámi kultuvra lea vuodđuduvvan. Čavddásmuvvan lea nappo seamma go miela ja jierpmi dekoloniseren. “Guppoš”-novealla man lean válljen guorahallat, muitala čavddásmuvvama ja miela dekoloniserema birra ja lea dán láchkai čoakkáldahkii mihtilmas. Novealla muitala sámi bártni birra, gii lea bajásšaddan Máttá-Suoma gávpogis ja fáhtehallan gárrenmirkkuide.

Ozadettiin ruohttasiiddis davvin son gáržžohallá ja gártá hávdeeatnanlágan guppolgárdái, gos deaivá guppolgárddi vuoiŋŋa, Guppoža. Váldopersovvna vásáhusat albmailmmis ja jábmiidáimmus duddjot tekstii sihke máŋggageardásašvuoda ja čearggusvuoda.

“Guovžanieida”-novealla, mas mun vieččan eanaš ovdamearkkaid čilgen dihtii magiijalaš realismma, deattuha dan sadjái sohkabeliid eahpedásseárvvu ja lea fas dán dáfus mihtilmas *Suoláduvvan*-čoakkáldahkii. Nugo ovdal jo máinnašuvvon, de Kirste Paltto joatká dáinna čoakkáldagain sohkabeliid árvvu suokkardeami. *Guovtteoaivvat nisu* -čoakkáldagas son govve marginaliserejuvvon nissoniid, geat leat almmáiolbmuid vuollásažžan ja báhcet dakkárin, *Suoláduvvan*-čoakkáldagas fas gievrras ja doaimmalaš nissonolbmuid, geaid albmát eai nagot soardit. Ovdamearkan lea guoimmuheadđi “Ingrida čuru” -novealla, man váldopersovvna váibmoáššin lea sámemánáid bajásgeassin sámevuhtii, vaikko sus ii leat makkárga oahppu dahje virgi. Ii veahkaválddalaš isit iige Sivdnideaddji ieš bastán bissehit su, gii engel Juvvaniusa mielde lei rohttašuvvan báhkinaš meanuide. “Guovžanieida”-novealla lea erenoamáš dan láhkai, ahte sohkabeliid eahpedásseárvvu ja váldegažaldagat leat eanet čihkosis. Novealla vuodđun leat myhtat guovžža ja olbmo seksuálalaš gaskavuoda birra. Njálmmálaš árbevieru mielde lea ovdamearkka dihtii nuortasápmelaččaid máttaráhkku sámenieida, gii gárttai dálvvi badjel orrut guovžabiejus varris guovžžain. Gávdnjojit maiddái ollu muitalusat dan birra mo guovža sáhtá nuppástuvvan olmmožin ja olmmoš fas guovžan (Pentikäinen 1995: 97). Sáhtá lohkat ahte Kirste Paltto lea dáid myhtaid odđasit čállán “Guovžanieida”-noveallas. Myhtaid odđasitčállin lei dábálaš suomelaš nissončálliid gaskkas 1920-logus. Ovdamearkan lea suomelaš-estlánddalaš čáli Aino Kallasa *Sudenmorsian*-romána, mii ilmmat 1928:s ja mii muitala nissona birra, gii gumpen sáhtii jorrat. Dán románas lea feminitehtii gulli passiivalašvuolta sirdašuvvan almmáiolbmui ja maskulinitehtii gulli doaimmalašvuolta ja sealgilvuolta fas nissonolbmui. (Melkasa 09.08.2003.)

Seammaláhkai “Guovžanieida”-noveallage rihkku árbevirolaš sohkabeallemálliid bijadettiin guovžanieidda álggaheadđi rollii ja gaskavuoda eavttuid mearrideaddjin. Novealla váldopersovdna, Rásttoš, lei meahcis boazoreanŋan, go guovža fáhkka čovvii su gihtii ja čárvvui su gitta gievrras rábmágieđaiŋuin. Go luittii albmá, de guovža giktališgođii su álás nieidda hámiin guovžža hámi siskabealde. Sihke “Guovžanieida”-noveallas ja *Sudenmorsian*-románas lea nappo guovddážis metamorfosa, mii lea olbmo dahje ealli vejolašvuolta nuppástuhtit hámis. Váldoolmmoš válddahalai guovžaniidii nu garrasit, ahte lei eallán dan maŋŋá beali eallimistis meahcis ja maiddái sahkanahhtán máŋga máná. Guovžanieida bealistis orui meahcis. Son ii dáhtton “dorvvolaš eallima, muhto viidodagaid ja litna sámmála, man alde nohkastit.” (2001:

25). Vaikko guovžanieidda sáhtta gohčodit badjellunddolažžan dahje magiijalažžan, de novealla dáhpáhusat leat liikká sajuštuvvon realisttalaš máilbmái.

Suoláduvvan-čoakkáldat spiehkka KIRSTE PALTTO ovddit noveallačoakkáldagain maiddái narratologalaččat dahje das, mo noveallat leat huksejuvvon ja muitaluvvon. Čálii lea oddaseamos noveallačoakkáldagastis dáiddoleabbot geavahan daid vejolašvuodaid ja reaidduid, maid muitalangirjjálašvuoda vuoddoaspeavttat; muitalus, teaksta ja muitaleapmi, fáallet čállái. Ná leat riegdán noveallat, main leat eambo dásit ja jienat ja mat oalgguhit lohkki dulkot teavstta. “Guppoš” leat dat novealla, mii mielastan eanemusat hástala lohkki sihke njálmmálaš árbevieru geavaheami bokte ja narratologalaččat ja heive danne buoremusat materiálan dutkamusa dutkančuolmma čoavdimii.

3 Teorehtalaš rámma

Lahkanan dutkanmateriála guovtti perspektiivvas, njálmálaš mitalanárbbi geavaheami perspektiivvas ja mitalaemi perspektiivvas. Marjo Haapaniemi (1996:122) čujuha dutkamušastis, ahte Kirste Paltto *Guhtoset dearvan min bohccot* - ja *Guržo luottat* -románat laktásit magiijalaš realismii heivehettiin myhtalaš elementtaid ja ihtagiid dáhpáhusráidui, mii muđui lea realisttalaš. Maiddái Harald Gaski gohčoda Kirste Paltto vuogi geavahit sámi árbevirolaš máinnastanvuogi vuolggasadjin iežas čállimis magiijalaš realisman (2008: 51). Mun geavahange magiijalaš realismma vuodđodoahpagiid ja teoriijaid veahkkin suokkardit man láhkai njálmálaš mitalanárbi lea geavahuvvon materiálan áigequovdilis noveallas ja man láhkai dutkanmateriála čatnasa maŋjekoloniála diskursii. Magiijalaš realismma lea maid heivvolaš reaidu suokkardit máilmmigova, man ala novealla lea vuodđuduvvan. Dan sivas go mitalanteknihkat leat dehálaččat vai magiijalaš realisma doaibmá, lea maiddái narratologiija teoriijain guovddáš sadii analysas. Narratologiija teoriijaid vuodul guorahalan maiddái, mo dutkanmateriála mitalanteknihkat váikkuhit lohkki beroštupmái lohkat teavstta.

3.1 Magiijalaš realisma -doahpaga birra

Dán vuollekapihttalis čilgen mii magiijalaš realismma lea ja mo doahpaga sisdoallu lea rievddadan dan rájes go dat válđui atnui ovccilogi jagi dassá. Doaba adno hui eahpečielggasin ja danne leage dárbbalaš geahčastit maŋas mo dat lea geavahuvvon ja mat dasa leat váikkuhan. Davviamerihkálaš girjjálašvuodadutki Amaryll Beatrice Chanady (1985: 17) fuomášahtá, ahte tearbma geavahuvvo golmma sierralágan doaimma birra, namalassii govvadáidaga, našunála girjjálašvuoda ovdanbuktima ja girjjálašvuoda kritihka birra. Maggie Ann Bowers (2004: 2), gii maiddái lea davviamerihkálaš girjjálašvuodadutki, čilge moivvi duogázin leat tearpmaid váilevaš dárkilvuolta ja daid jorgaleamit gielas gillii. Tearpmat leat bohciidan iešguđetlágan konteavsttas ja liikká adnon synonyman. Magiijalaš realisma -tearbma laktojuvvo vuosttažettiin Láhten Amerihkái ja čállide dego Carlos Fuentes, Mario Vargas Llosa ja Gabriel Garcia Márquez, geat 1960-logus bokte girjjiideasetguin stuorra beroštumi miehtá máilmmi. Vuosttas gii válddii tearpma atnui lei dattetge duiskalaš dáiddaárvoštalli Franz Roh 1925:s. Son geavahii *Magischer Realismus* (eang. *magic realism*) dalá duiskalaš njuohtandáidagis, man ulbmil lei ovdanbuktit eallima mystihka realisttalaš bajoža duogábealde. 1940-logus *lo realismo maravilloso* -tearbma (eang. *marvellous realism*) čadnui Láhten Amerihká dáidagii ja girjjálašvuhtii, mii riegiidii

guovllu iešguđet kultuvrraid realisttalaš ja magiijalaš eallinoainnuid seaguhusas. Dán suorggi stuorámus váikkuheaddji lei kubalaš čálli Alejo Carpentier, ja su áigumuš lei ovddidit našunála girjjálašvuoda. Carpentier lei nuppiin dehálaš váikkuheddjiin, venezuelalaš Arturo Uslar-Pietriin, orron Parisas 1920- ja 30-logus ja dovddidan eurohpalaš surrealismii, mii vuostálasttii dáidagii guhká vaikkuan rationalismma. Surrealismma vuodđun leat earret eará Sigmund Freuda ja Carl Junga teorijat olbmo miela ja mielavuloža birra. Carpentier oinnii dárbbu dáidagii, mii ovdanbuktá Láhten Amerihká eallima vuoiñjalaš beliid ja maiddái dovdá ja deattuha láhten amerihkálaš ja eurohpalaš konteavsttaid erohusa. Čállimisttis son čanai danne surrealismma Láhten Amerihká birrasii, man son anii iešalddis magiijalažžan.

Maiddái girjjálašvuodaárvoštalli Angel Flores, gii 1955:s geavahišgođii *realismo magico* - doahpaga (eangl. *magical realism*) oinnii magiijalaš realismma Láhten Amerihká mihtilmasvuhtan. Son oaivvildii dattetge ahte *realismo magico* ruohttasiid sáhtta guorrat ruovttoluotta gitta Miguel Cervantesa “Don Quixote” -románii, mii lei ilbman badjel golbmačuodi jagi ovdal. Flores čilgii magiijalaš realismma fantasiija ja realismma ovtastupmin, muhto dálá magiijalaš realisma mainna Láhten Amerihká čállit juksagohte eatnat lohkkiiid 1960-logus, spiehkasa dás. Dán variántta deháleamos dovdamearka lea realisttalaš fikšuvdna, masa diehtelas áššin dohkkehuvvon magiijalaš dáhpáhusat leat ovttaiduvvan. Dálá magiijalaš realismmas eai leat čatnagasat surrealismii nugo *lo realismo maravilloso* -variánttas leat. (Gč. Bowers 2004: 2–19.)

Bowersa (2004: 91) mielde girjjálašvuodaárvoštalli Roberto Gonzalez Echevarria (1974) sirre guovttelágan magiijalaš realisttalaš teavsttaid gaskkas, namalassii epistemologalaš ja ontologalaš. Epistemologalaš magiijalaš realisma čatnasa vuosttažettiin Eurohpái ja huksege Franz Roha jurdagiid ala. Epistemologalaš magiijalaš realisma adno akademalažžan, dannego magiijalaš elementtat leat hutkojuvvon eaige gula álbmoga kultuvrralaš árbái. Dán suorggi dovdoseamos romána lea *Die Blichtrommel (The Tin Drum)*, man duiskalaš čálli ja Nobela bálkkašumi vuoti Günter Grass almmustahtii 1959:s. Romána muitala Oskar Matzeratha birra, gii bajásšaddá Danzigas máilmmisođiid gaskkas ja gii ii hálit rávásmuvvat. Sihke realisttalaš ja magiijalaš dáhpáhusat mitaluvvojit su perspektiivvas iige lohkkái geažiduvvo mangeláhkai man muddui su duodalašvuoda áddejupmi lea muosehuhhton. Grassa magiijalaš realisttalaš čállima ruohttasat leat máidnasiin ja su vásáhusainis duohtavuoda botnjamis erenoamáš garra veahkaválddi bokte nuppi máilmmisoađi oktavuodas. Eurohpalaš magiijalaš realisma bissu nappo narratiivvalaš vuollešládjan (eang. *mode*, suomag. *muoto*), man čálli vällje girjjálaš geahččaladdama dihtii ja mii ii laktas čálli iežas kultuvrralaš kontekstii. (Gč. Bowers 2004: 61-

65.) Sihke šládja ja vuollešládja leat dehálaš dulkonreaidut čáppagirjjálašvuoda logadettiin ja leat mielde huksemin dihto vuordámušaid tekstii. Eanaš prosateavsttain, maiddáí noveallašlájás, sáhttet leat máŋga vuollešlája latnjalašgaid. Chanady čujuha Robert Scholesa (1969) čieža vuollešládji, mat leat satiira, skelbmošeapmi, komedia, historjá, sentimenta, tragedia ja romantihkka, ja evttohage viiddidit Scholesa “fikšuvnnalaš vejolašvuodaid girjju” fantasijain ja magijjalaš realismman. (Chanady 1985: 2.)

Ontologalaš magijjalaš realismma geavaha Echevarria (1970) mielde materiálan ovdamearkka dihtii guovllu eamiálbmogiid dahje ovddeš šlávaidda myhtaidda ja máilmmioainnuidda, mat teavsttas gávdnojit bálddalagaidda eurohpalaš rationála máilmmioainnuin. Dan magijjalaš oasit vástidit nappo jáhkuide ja geavadiidda, mat muđui jo gávdnojit guovllu kultuvrralaš konteavsttas. Eanaš *lo realismo maravilloso* - ja *realismo magico*- fikšuvnnat gullet ontologalaš magijjalaš realismii. Dan sivas go eatnat dovddus magijjalaš realismma čállit leat Láhten Amerihkás eret, de lea ontologalaš váriánta dávjá adnon duššefal dán guovlu iđan. Dán bivnutvuohka lea goit mielddisbuktán ahte magijjalaš realisttalaš čállin lea leavvan ollu guovlluide máilmmis ja ontologalaš suorgi lea šaddan dábáleamos ja eanemus árvvusadnon magijjalaš realisma. (Gč. Bowers 2004: 91.) Maiddáí eanaš Kirste Paltto *Suoláduvvan*-čoakkáldaga magijjalaš realisttalaš noveallat, mat geavahit sámi njálmmálaš árbevieru vuodđun gullet ontologaslaš magijjalaš realismii. Dán áiggi leatge erenoamážit postkoloniála máilmmi čállit, geat atnet ávkin magijjalaš realismma ovdanbuktit árbevieruideaset ja ovdánahttit ođđa váriánttaid, mat leat heivvolaččat govvet marginaliserejuvvon álbmogiid hástalusaid postkoloniála servodagain (Bowers 2004: 65).

Girjjálašvuodaárvoštalli Stephen Slemona (1995: 10–11) mielde magijjalaš realisma lea heivvolaš reaidu čalmmustahttit maŋjekoloniála servodagaidda dili dannege dan narratiivvalaš struktuvra sáhtta speadjalastit gealddu koloniserejuvvon álbmoga ja koloniserejeddiid gaskkas maŋjekoloniála konteavsttas. Maŋjekolonialisma gieđahallá buot kultuvrraid, maidda imperialismma proseassa lea čuohtan kolonisašuvnna álggu rájes ja gitta otnáži. Doahpagat “mii” ja “earát” leat danne guovddáži ja maŋjekolonialisma gidde erenoamážit fuomášumi válldi ja válldi vuostálastima gažaldagaide. (Ashcroft je. 1989: 2.) Aiddo dákkár vuostálasvuodaid bastá magijjalaš realisma bures čuvget.

3.1.1 Magiijalaš realismma meroštallamat

Vuodđudan guorahallama vuosttažettiin davviamerihkalaš girjjálašvuodadutki

Wendy B. Farisa (2004) teoriijii, mas lea nana maŋŋekoloniála perspektiiva. Su teoriija fátmasta sihke epistemologalaš ja ontologalaš magiijalaš realismma. Son meroštallá magiijalaš realismma vida dovddaldaga vuodul.

Farisa (2004: 7) teoriija mielde magiijalaš realismma deháleamos dovddaldat lea teavstta reduserekeahates elementa (eang. *irreducible element*), man mun gohčodan magiijalaš elementan. Magiijalaš elementta lea veadjemeahttun čilget universála lágaid vuodul, mat leat vuodđuduvvan oarjemáilmmi empiriijii. Faris deattuha ahte magiijalaš elementa ii sáhte reduserejuvvot ovdamearkka dihtii metaforalaš dulkojupmin, muhto galgá lohkkot ja áddejuvvot bustávalaččat. Dákkár magiijalaš elementtat suddet dábálaččat oalle bures tekstii, mii muđui lea realisttalaš. Muitaleaddji ja teavstta persovnnat háreve kommenterejit daid, ja nu lohkkige unnit eanet dohkkeha daid. Faris dattetge deattuha, ahte magiijalaš elementtat eai gáro ollásit suddat tekstii, muhto muosehuhttet lohkama ja hástalit lohkki dievasmahttit teavstta. (Faris 2004: 7–9.)

Čuovvovaš sitáhta Kirste Paltto “Guovžanieida”-noveallas (GN) čájeha man láhkai magiijalaš elementa doaibmá muđui realisttalaš teavsttas:

Das son snurkái ja láhpíi áiggi, lei galbmon, váiban ja nelgon. Ii veadján oppa sarridiid borrat, vaikke dakŋasat ledje alihin stuorra, aiddo laddan murjjiid. Liegga gieđat njávkkadišgohte su donjon suorpmaid ja loktejedje su čuoččat. Ja de láidstedje su gosa nu. Son čuovui dieđekeahttá, vácciigo vai gessuigo. Ja nu son lei liegga biejus liepmabollu gieđas. Son šlakkastii bollu guorusin ovdalgo oaidnigođii maidige. Son lei biejus, liegga sámmáliid alde. Čadačuovgi guovžanieida válddii bollu, bijai dan eatnamii ja bođii su báldii. Nieiddas ii lean guovžža náhki [náhkki], son lei álás dego olmmoš ja su báhka rumaš deaddásii Rásttoža vuostá dego boaldi áššu. Soai salodišgođiiga ja fieradeigga birra bieju. Illu devddi Rásttoža miela ja rupmaša, go soai gávnadeigga čiegus gáldus, suillodeigga doppe geahppa fatnasiin, diškkáhalaigga [diškkáhalaiga] goabbat guoimmiska vuostá dego bárru ja fanas, dego bákti ja borga, dego beaivvadat ja guoldu. (GN 28–29.)

Čadačuovgi guovža lea dán teavstta magiijalaš elementa, man ii leat vejolaš čilget jirpmiin.

Muitaleaddji muitala dáhpáhusa Rásttoža oaidninsajis. Ii muitaleaddji iige Rásttoš kommentere veaháge guovžanieidda dahje ovtastallama guovžanieiddain. Danne lea lohkkái álkit dohkkehit magiijalaš ihtaga fikšuvdnamáilmmi oassin.

Magiijalaš realismma nubbi dovddaldat lea Farisa (2004: 4) mielde dat, ahte muitaleaddji govve dárkilit fenomenála dahjege realisttalaš máilmmi. Ná hábmejuvvo fikšuvdnamáilbmi, mii

muittuha dan máilmmi, gos mii orrut. Aiddo dát áiccahahtti elementtaid deattuheapmi ođasmahtta realisttalaš girjjálašvuoda árbevieru. (Faris 2004: 14.) Ovdamearkan lea “Guovžanieida”-novealla realisttalaš govvádus das, go Rásttoš lea guođoheamen bohccuid:

Rásttoš doamihii goaiddá álddu guokta ovdii ja ovdalaš Gáranasvuomi nagodii caggat daid čorraga guvlui. Áldduguovttos njolggisteigga lojes miesit maŋis ja orui jo, ahte sii juvssašedje oatnelanbottas čorraga. Muhto maid galggaš! Njoaiddočomas álddu guovttos čiddileigga ohpit, dán háve Vuolit Seaibevári guvlui. Rásttoš sáddehii Liemmu ala, go lei bidjan su duokkár eaimmaskas áldduid vuodjelit. Vaikke leaš oahpahan daid, geahččalan dihtii ain ođđasamos reannga!

Rásttoš viegai bivastatgállus álddu guokta ovddabeallái ja fidnii dan guokta [gukto] vuot jorggihit ja vuolgit rivttes guvlui. Dál son ii áigon šat beasahit dan guokte skealmma! Son dojjii guhkes duorgga ja doamihii ain dan beallái, goappá guvlui álddu guovttes geahčastalaiga. Muhto ii lean ávki. Rásttoš beasahii daid fas. (GN 26.)

Sitáhta govve fearána oktan luondduin, bohccuiguin ja boazoreannggain dárkilit ja eallasit, ja ná nannejuvvo fikšuvdnamáilmmi čanastat realisttalaš máilbmái.

Nuppe dáfus magiijalaš realisttalaš fikšuvdnii gullet maiddá giktaleaddji magiijalaš elementtat, ovdamearkka dihtii čađačuovgi guovžža ilbman seamma noveallas:

Ain dat čuoččui guovttejuolggi alde, muhto ii eisige lean dábálaš guovža. Ii, dat čuovggai čađa! Dat lei ártegamos ealli, man Rásttoš lei goassige oaidnán, dasgo guovžža hámi siskkobealde lei álás nieida, gean čiččit buncájedje ja šođba ruŋgu dego báittii. Guhkes, čáhppes vuovttat leabbasedje dego bárut hárduid alde. Buot lassin nieida moddjái. (GN 27.)

Dannego magiijalaš elementtat čielgasit spiehkkasit realismmas, de realisttalaš elementtatge luovvanit iežaset dábálaš mimehtalaš rolas. Dát lea duohta, lohka Faris, vaikko vuhtiiváldáge Roland Bartes jurdaga ahte realisma buvttada dušše duođalašvuoda idea. Dat ii buvttat makkárgere noamáš dieđuid, baicce illušuvnna dahjege čádjadusa, ahte muitalus lea duohta. Magiijalaš realismma magiijalaš elementtat sáhttet dattetge geažidit ahte dát áddejupmige lea dušše govahallan. (Faris 2004: 14–15.) Dán láhkai magiijalaš realisma dagaha realismadoahpaga gažaldatvulosazžan ja hástala oarjemáilmmi rationála duođalašvuoda.

Magiijalaš realismma goalmát dovddaldat lea Farisa mielde lohkki eahpádus. Lohkki mahkaluššá ovdalgo dohkkeha, ahte magiijalaš elementa duođaid lea dakkár, maid ii sáhte dulkot metaforan. Mahkaluššama duogázin lea muitalusa siskkáldas kultuvrralaš vuogádagaid vuostálasvuolta. Teaksta hásttuha lohkki jáhkkit magiijalaš ihtagiidda, muhto nuppe dáfus realisttalaš teaksta duššindahká dábálaččat buot, man ii sáhte čilget jierpmi vuodul. Man muddui lohkki mahkaluššá lea sorjavaš su kultuvrralaš duogázis ja dasa gulli muitalanárbevieruin.

Badjelmeari mahkaluššan sáhtta beaitit magiijalaš elementta, man diedusge ii álo oppa leatge nu álki dakkárin dovdát. (Faris 2004: 17.) Čuovvovaš sitáhtas Rásttoš muitala iežas vásáhusa birra:

Gobmeguovžan mun gádden du. Ja ledjen smiehtastan nahkehit niibbi du váibmui. Man olu mun livččenge manahan, juos dat jurdda livččii ollašuvvan! Ballán olbmo áigumušat dorrot gusto mángii su iežas vuostá. Ja áinnas vel dalle, go deaivá dakkára, man ii leat goassege vásihan.

Geahččen duon ártegis eallái. Maid dat dáhtui? Modjái [moddjái], muhto ii lahknonan. Nahkárat várra rohtejedje [rohttejedje] ja niegadin, mo čađačuovgi guovža njoalui mu bávččagan čippi ja njoalui maid mu vearki giehtaruohhtasa dassáigo buot bávččas nogai. (GN 28.)

Sitáhta lea vuosttas golmma maŋásgeahčastemis, main Rásttoš ieš muitala vásáhusaidis ja dovdduidis birra. Lohkkái sáhtta leat váttis dohkkehit čađačuovgi guovžža lunddolaš oassin realisttalaš muitalusas. Erenoamážit oarjemáilmmi lohkki, gii ii dovdda sámi muitalusaid ja oskumušaid, sáhtta eahpidit čađačuovgi guovžža Rásttoža niehkun. Mángii teaksta maiddái njulgestaga ovddida mahkaluššama, nugo maiddái dán sitáhtas albmana. Sitáhta álggus Rásttoš kommentere iežas reakšuvnna, go deaivvai guovžža. Dasto son joatká muitalusa oanehassii ja eahpida iešge ahte guovžža lahkoneapmi ja njoallun lei niehku. Olggobeali muitaleaddji váldá dasto muitaleami badjelasas ja nanne lohkki eahpádusa muitalettiinnis dán láhkai: “Rásttoš čohkkedii oddasis gahččan muora ala. Nagir ii leange rohtten. Vai leigo son jo oadestan ja de fas gohccán? Ja mobat su čibbi ii leange šat bávččas? Iige giehtaruohhtas šat vearkan.” (GN 28.)

Magiijalaš realismma njealját dovddaldat lea aistton Farisa lohkki vásáhusat guovtti lahkanaddi dahje ovtastuvvon máilmmis. Guovžža nuppástuvvamat olmmožin “Guovžanieida”-noveallas ja Rásttoža vásáhusat guovžabiejus mearkkašit, ahte jábmiidáibmu bahkke albmailbmái ja ahte albmailbmi ja jábmiidáimmu norpmat deaividit. Dán láhkai magiijalaš realisma dávjá suddada oktii árbevirolaš máilmmi ja odđáigásaš máilmmi, ja muhtumin eamiálbmoga máilmmi ja oarjemáilmmi. Danne sáhtta jurddašit, ahte magiijalaš realismma višuvdna gávdno guovtti máilmmi gaskkas dego govahallon čuokkis guovtteguovllot speadjala siste, mii speadjalastá goappašiid guvlui. Vuohki mo máilmmiit ovdanbuktojit mielddisbuktá, ahte magiijalaš realisma sihkkugoahá duohtaáššiid ja fikšuvnna rájá aiddo seammaláhkai go maŋjemodernisma. (Faris 2004: 21.)

Magiijalaš realisma maiddá muosehuhtta dábálaš áddejumi identitehtas, ávvošis ja áiggis. Dát leage magiijalaš realismma viđat dovdomearka. (Faris 2004: 23.) “Guovžanieida”-noveallas, mas guovža sáhtta nuppástuvvat nieidan, lea aiddo identitehtaid sehken guovddážiis.

Maiddáí humoristtalaš “Luottat”-novealla, mas árbevirolaš máilbmi ja ođđaáiggi rationála máilbmi beaškkihit oktii, sisttisdoallá identitehtaid lahkaneami ja molsuma. Nuorra journalistaoahppi Ole lei jearahallan boaresbártni Sámmola, muhto aviisačálus ii lean eisege Sámmola miela mielde. Nuorahaš lei bidjan bajilčálan *Sámmola dehálaš luottat*. Nu Sámmol iežas viissis beatnaga vehkiin lágidii nuorahažžii oahpu, mii sihke lahkanahtii máilmmiid ja riegeadahtii vuohkasat áviisačállosa. Ole válddahalai luottaide ja livččii čuoigan njuolggga suddái jus Guksi ii livčče bissehan su. Ná nuorahaš beasai vásihit luottaide váralašvuoda, muhto maiddáí daid oldejeaddji váikkuhusa, go son ieš, oassin eallis mas olgešbealli lei álás nieida ja gurotbealli sarvva, njolggistii guovssahasaid mielde miehtá almmi.

Ole ii lean šat son. Das váccedettiinis son dovddai, mo vehážiidda suttai niidii ja šattai dego su oassin. Dahje nieida šattai oassin sus. Ole ii šat vázzán, son njolggástii dego njealjejuolggat fuođđu. Ja geahčastettiinis maŋos son oinnii, ahte sudno olgešbeallái báhce olbmo álás juolggi luottat ja gurotbeallái nuorra sarvva luottat. (Paltto 2001: 22.)

Seamma noveallas lea maid ovdamearka, mo min áddejumi ávvosis sáhtá hástaluovvot: “Soai njolggásteigga guovssahasaid mielde miehtá almmi. Guovssahasaid fiskes, ruoná, ja rukses ivnnit beške dego bihkašmuorat uvnas. Ii lean máilbmi, ii albmi. Ledje dušše guovssahasat ja soai, oktan varran ja oktan oazžin – ja dattetge guoktin.” (Paltto 2001: 22.)

Kirste Paltto sevdnesilmmat “Almmus”-novealla hástala min áddejumi sihke áiggis ja ávus. Novealla suokkarda nissonolbmuid mearkkašumi árbevieruid seailuheaddjin. Viidasolljot Máijá láve boahit muzetráidduinis Giehkasullui oktii jagis, Albmosa ija. Dalle son čohkke buot nuorra nieiddaid gievrasmahttin dihtii sin nissonolmmožin.

Nu lei Viidasolljot-Máijá mearridan čuođivihhtalogi okta jagi dassái. Vehá ovdalaš go son rabai uvssa vuolgin dihtii Jábmiid [Jábmiid] áibmui. Dahje manaigo son dohko – dan ii dieđe giige. - - Son, guhte lei áimmahuššan šaddama ja eallima, son dolvojuvvui boššui ja loavddahealbmi loktestuvvui vai su vuoigŋa šáhtášii ráfis mannat. Muhto gosa manai Máijá vuoigŋa, gosa Máijá ieš? Son ii veallán heakka haga boaššus, son ii lean. Giige ii imaštan dan. Iige giige imaštan maiddáí dan, go son čuovvovaš skápma vujii ráidduinis Giehkasullui. Skábman – diibmá dán áigge lei loavddahealbmi loktestuvvon su vuoigŋa vuolgit.” (Paltto 2001: 102).

Viidasolljot-Máijá rasttilda nappo áimmuid rájaid vel iežas jápmima maŋŋil, muhto ii Jábmiid áibmu leat amas nieiddaidege: “Sii čoahkkanedje Giehkavári alážii alla bákteravdii. Dastán lei Idjaskurču, gos Jábmiid áibmu álggii.” (2001: 103). Dološ áiggiid bassi ávus goit gomihuvvo, go “Máijá Albmosa ja lágvgastagaid vuoibmi ja gievravuohhta lea dál báhcán vieris, amas, vašánis vuimmiid vuollái.” (2001: 107).

Analysas geavahan maiddái Chanady (1985) magiijalaš realisma -teoriija dannego dat dievasmahtta Farisa teoriija. Chanady, gean teoriija váldá vuodu Láhten Amerihká girjjálašvuodas, govve vuosttažettiin ontologalaš magiijalaš-realismma, masa maiddái mu dutkanmateriála gullá. Son meroštallá magiijalaš realismma buohtastahtedettiin dan fantasiijagirjjálašvuodain, mii maiddái lea vuollešládja. Goappašiid vuollešlájaid vuodđun lea antinomiija. Antinomiija Chanady čilge dilálašvuhtan dalle, go teavsttas leat guokte bálddalas ja vuostálas koda, nubbi rationála ja nubbi ii-rationála. Dát guokte koda leat logalaččat vuostálagaid. (1985: 30.) Mu dutkanmateriála, mii gieđahallá olbmuid dili otná servodagas ja seammás hukse njálmmálaš árbbi ala, sisttisdoallá aiddo dákkár antinomiija. Dan áigequovdilis fáttát laktásit dálážii, ođđaáigásaš servodahkii ja oarjemáilmmi máilmmioidnui, ja njálmmálaš árbi fas vássánáigái, dološ servodahkii ja eamioskui. Dannego jábmiidáibmu lea guovddáš dáhpáhusbáikin “Guppoš”-noveallas, lea heivvolat čilget dán novealla magiijalaš máilmmi ja rationála máilmmi gaskavuoda antinomiija vuodul go dušše reduserekeahtes dahjege magiijalaš elementtaid vuodul, mat leat oassin rationála máilmmis.

Chanady (1985: 30–31) mielde magiijalaš realismmas ja fantasiijagirjjálašvuodas leat nappo oktan guokte duodalašvuoda koda, maid ii leat vejolaš garvit. Dán guovtti vuollešlájja stuorámuš erohus boahtá das, man láchkai antinomiija doaibmá teavsttas. Fantasiijagirjjálašvuoda deháleamos dovddaldat lea antinomiija, mii báhcá čoavddekeahtta. Dán vuollešlájjas rationála ja ii-rationála duodalašvuoda kodat eai soabat mangeláhkai teavsttas. Muitalusa loahpas goappašat kodat leat ahtanuššan dan muddui, ahte lohkki ferte dohkkehít daid liikká, vaikko ii goabbáge koda sáhte dohkálaš láchkai čilget fikšuvdnamáilmmi dáhpáhusaid. Lohkki čoavddus lea dohkkehít ođđa duodalašvuoda koda, mii siskkilda sihke rationála ja ii-rationála duodalašvuoda. (Chanady 1985:13–14.) Sivvan fantasiijagirjjálašvuoda mearrítmeahttunvuhtii lea duodalašvuoda kodaid gaskasaš dikotomiija dahje guovttijuohku, mii lea sihke hierárkkalaš ja vuostálas. Magiijalaš realismma duodalašvuoda kodaid gaskasaš guovttijuohki lea dan sadjái dievasmahtti ja das ii leat árvoortnet. Chanady atnáge magiijalaš realismma deháleamos dovddaldahkan antinomiija mii čovdo. Antinomiija čovdo dannego badjellunddolašvuodta ii áitte teavsttas lunddolašvuoda iige adno váttisvuhtan. Rationála máilbmi ja čilgekeahtes ihtagat gullet seamma fiktiivvalaš duohtavuhtii, ja realisma ja miellagovvádus leat suddan oktii. (Chanady 1985: 22–23.)

Fantasiijagirjjálašvuoda ja magiijalaš-realismma erohus ii leat iešalddis nu miellagiddevaš mu dutkamuša ektui, muhto baicce antinomiija ja mo dat čatnasa duodalašvuhtii. Dát sáhtta oainnat

čuvget eamiálbmogiid ja eurosentralaš máilmmioainnuid erohusaid. Antinomiija lassin geavahan maiddái Chanady (1985: 30) *muitaleaddji hálahisvuoda* -doahpaga (eang. *authorial reticence*) iežan guorahallamis. Dainna Chanady oaivvilda ahte muitaleaddjis livčče sáгат, muhto son ii dattetge muital visot. Son baicce muitala magiijalaš ihtagiid ja fearániid birra dego dat livčče áibbas lunddolaččat ja dábálaččat. Maiddái Faris (2004: 8) atná dákkár muitaleami eaktun dasa, ahte magiijalaš realisma doaibmá. Su vuolggasadji lea liikká, ahte magiijalaš elementtat hárvе suddet ollásit realisttalaš tekstii ja ahte magiijalaš realisttalaš teavstta lohkki mahkaluššan ja eahpideapmi lea lunddolaš.

3.2 Narratologiija ja dan doahpagat

Mu ulbmil narratologalaš guorahallamiin lea suokkardit man láhkai muitalangirjjálašvuoda teaksta hástala lohkki lohkat teavstta ja dievasmahttit dan, dán oktavuodas Paltto “Guppoš”-novealla. Guorahallamis válddán erenoamážit vuodu Schlomith Rimmon-Kenana girjjis *Kertomuksen poetiikka* (1999, eang. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*, 1983) ovdanbuktojuvvon muitalangirjjálašvuoda teoriijain.

Rimmon-Kenan (1999: 154) dadjá, ahte lohkan lea jotkkolaš proseassa, ja logadettiin lohkki hábme hypotesaid, mat nannejuvvojit, ahtanuššojit, muddejuvvojit ja muhtumin hilgojuvvojit ja buhtejuvvojit eará hypotesaiguin. Menddo álkkes teaksta sáhtta dolkadit lohkki. Aistton Rimmon-Kenana teaksta jápmá, jus ii lohkkо. Vai teaksta lohkkоjuvvošii, de ferte čálli dahkat dan áddehahttin čanadettiin dan lohkkiide oahpes kodaide, rámmaide ja hámiide. Nuppi dáfus menddo álkkes teaksta sáhtta dolkadit lohkki, ja danne čálli ferte maiddái gozahit lohkki. Teaksta ferte nappo nu guhká go vejolaš bissut dan dásis, ahte lohkki ii vel dieđe dahje ádde visot. Vaikko duodalašvuodamállet dego kronologiija, kausalitehta ja kultuvrralaš kodat, ja girjjálašvuodamállet dego šládja ja vuollešládja, hábmejit vuodu man ektui lohkki dulko teavstta, de ferte teaksta duddjot čearggusvuoda ja gozahit lohkkama ja áddema gitta lohppii. (Rimmon-Kenan 1999: 154–156.) Dehálaš reaidut dán dáfus leat viibaldagat ja ráiggit, maid mun čilgen narratologalaš guorahallan -kapihttalis.

Rimmon-Kenan meroštallá muitalangirjjálašvuoda fiktiivvalaš dáhpáhusráiddu muitaleapmin. Doaba “muitaleapmi” čujuha gulahallanprosessii, man oktavuodas muitalus sirdašuvvá sáddejeaddjis vuostáiváldái, ja maiddái gulahallanproseassa gaskaoami gielalaš lundui. Dán vuodul muitalangirjjálašvuoda golbma vuoddoaspeavtta leat muitalus (suom. *tarina*, eang. *story*),

teaksta (suom. *teksti*, eang. *text*) ja muitaleapmi (suom. *kerronta*, eang. *narration*). Muitalussii gullet dáhpáhusaid ráidu kronologalaš ortnegis ja dáhpáhusaide oassálasti olbmot. Muitalus lea abstrakšuvdna. Teaksta lea fas oktageardánit čilgejuvvon dat, maid mii lohkat. Sáhtta maid čilgejuvvot hállon dahje čállon diskursan, mii vástida muitalusa muitaleapmái. Teavstta dáhpáhusat eai dárbbas leat kronologalaš ortnegis, persovnnaid iešvuodat sáhttet leat biedgguid teavsttas ja muitaleapmái váikkuha álo muhtuma oaidninsadji. Čálalaččat ovdanbuktojuvvon teaksta eaktuda maid buvttadeaddji. Teavstta buvttadeapmi proseassan dahje dahkun leage muitalusgirjjálašvuoda goalmát aspekta, muitaleapmi. Teavstta siskkáldas gulahallamii gullá govahallon muitaleaddjii, gii gaskkusta muitalusa govahallon publihkki. Dušše teaksta lea lohkki olámuttus, ja dan bokte lohkki oažžu dieđuid muitalusa ja muitaleami birra. Nuppi dáfus fas muitalus ealáskahtta teavstta sisdoaluin, muitaleapmi fas buvttadettiin teavstta. Teaksta ovdanbuktá muitalusa, man muitaleaddji muitala, muhtuma oaidninsajis, muhto dat ii dárbbas leat muitaleaddji iežas. (Rimmon-Kenan 1999: 8-10.) Erohusat muitalusa ja teavstta kronologijas mielddisbuktet tekstii anakroniijaid. Anakroniija sáhtta fas duddjot ođđa muitalusa, mii lea vuolit dásis go vuosttas muitalus. Nuppi muitalusdásis sáhtta fas ođđa anakroniija duddjot goalmát dási ja nu ain, ja ná sáhtta olles muitalushierarkiija riegiid. (Aaslestad 1999: 39.) Čilgen anakroniijaid dárkileabbot narratologalaš guorahallan –kapihttalas.

Strukturalisttalaš vuodđooainnu mielde lea teaksta autonoma dahjege iehčanas. Go dušše teaksta lea analyša čuozáhahkan, de maiddá čáli ja lohkki leaba abstraherejuvvon eret, ja teaksta lea báhcán okto. Rimmon-Kenan (1999: 137) fuomášuhtta ahte vaikko narratologiija dábálaččat ii dovddas mimehtalaš luonddu, de teaksta liikká duddjo mimehtalaš illušuvnna dahjege čádjadusa. Petter Aaslestad (1999: 30) dadjá fas ahte lea ávkkálaš, erenoamážit realisttalaš teavsttaid analyseredettiin, váldit mielde konteakstadási, mii muitaleaddji teavsttas lea dat, mii lea logalaččat dahje jierpmálaččat implisihttan, muhto ii njuolgga daddjon. Dát guoská dieđusge maiddá sámiid ja eará eamiálbmogiid teavsttaide, main fiktiivvalaš máilmmis leat dávjá dagut, dilít, áđat ja nu ain, main ii soaitte nu stuorra sadji fikšuvnna, muhto mat liikká čujuhit konteakstadási dehálaš kultuvrralaš elementtaide dahje ihtagiidda. Mu analyša fátmasta danne sihke muitalusa, teavstta, muitaleami ja konteavstta. Konteakstadási bokte earret eará magiijalaš elementtat eallájit ja leat mielde duddjomin sámi máilmmigova eaige báze aivvefal badjellunddolaš elementan, mat gozahit lohkki lohkama.

Guorahalan čuoovvovaččat Rimmon-Kenana meroštallama vuodul muitaleami sierra dásiid, fokalisašuvnna, teavstta ja dan lohkki. Dáid doahpagiid ávkkástalan fas noveallaanalysas.

3.2.1 Muitaleami jienat ja fokalisašuvdna

Rimmon-Kenan suokkarda semiohtalaš gulahallanmáalle iešvuodaid ja árvvoštallá erenoamážit Seymour Chatmana (1978: 51) govvosa, mas leat guhtta oasseváldi. Rimmon-Kenana oaivila mielde Chatmana govvosis leat guokte čuołmma, namalassii sisdahkki-konstrukšuvdna ja muitaleaddji ja publihka sadji. Su mielas muitalusas lea álo muitaleaddji, leaš dal sáhka dialogas dahje beaivegirjjis. Nuba son meroštallá muitaleami oasseváldiid njealjain kategoriijan ja dan sáhhtá govvet ná:

čáli → muitaleaddji → publihka → lohkki

Guokte oasseváldi báhciba aitosaš epihkalaš gulahallandilálašvuoda dahje tekstuála máilmmi olggobeallái, namalassii čáli ja lohkki. Rimmon-Kenan meroštallá muitaleaddji ageantan, gii muitala dahje jođiha joba muhtun muitaleami bálvaledji doaimma. Publihka fas meroštallá ageantan, geasa muitaleaddji uhcimusat implisihtalaččat hállá. Juohke muitalusas leat nappo muitaleaddji ja publihka, geat leaba unnit eanet oidnosis. (Rimmon-Kenan 1999: 110–113.)

Guorahaladettiin dutkanmateriála muitaleaddjidoaimma anán ávkin Rimmon-Kenana oainnuid muitaleaddji mánggabealátvuodas. Son suokkarda muitaleaddji mánggabealátvuoda dan vuodul guđe muitaleaddjidásis muitaleaddji doaibmá ja leago son oasálaš muitalusas vai ii. Muitaleaddji meroštallamis son geavaha Gérard Genette (1972: 225–226) doahpagiid ekstradiegehtalaš, intradiegehtalaš, heterodiegehtalaš ja homodiegehtalaš muitaleaddji. Ekstradiegehtalaš muitaleaddji lea ekstradiegehtalaš dásis, mii lea bajábealde muitalusa. Son muitala bajimuš muitalusa, ja sus leat buorit dahje buot dieđut muitalusa birra. Intradiegehtalaš muitaleaddji lea fas ekstradiegehtalaš muitaleaddji vuosttas muitalusa diegehtalaš persovdna, gii muitala nuppi muitalusa. Sihke ekstra- ja intradiegehtalaš muitaleaddjit sáhhtet leat mielde dahje olggobealde dan muitalusa, man ieža muitalit. Muitaleaddji, gii ii leat mielde muitalusas, gohčoduvvo heterodiegehtalažžan. Homodiegehtalaš muitaleaddji fas oassálastá unnit eanet muitalussii. (Rimmon-Kenan 1999: 114–115.)

Maiddá fokalisašuvdna lea okta narratologiiija váldodoahpagiin. Teaksta ovdanbuktá muhtuma perspektiivvas muitalusa, man muitaleaddji verbalisere, muhto mii ii dárbbas leat muitaleaddji

perspektiivvas mitaluvvon. Rimmon-Kenan (1999: 92) gohčoda dán gaskkustandoaimma fokalisašuvdnan. Girjjálašvuodadutki Gérard Genette válddii atnui *Figures III* (1972) -girjjistis fokalisašuvdnadoahpaga sirren dihtii čielgasit muitaleaddji jiena ja perspektiivva gaskkas. Rimmon-Kenan lea mudden doahpaga ja su meroštallamat leatge dán guorahallama vuodđun. Fokalisašuvnnas lea sáhka sihke subjeavttas ja objeavttas. Subjeakta dahje fokaliserejeaddji lea dat, gii hálddaša perspektiivva, gii oaidná dahje áicá ja gii lea teavstta didolašvuoda guovddáš. Objekta lea fas čuozáhat, dat gean dahje man fokaliserejeaddji áicá. Fokalisašuvdna sáhtá leat joga siskkáldas dahje olgguldas mitalusa ektui. Lea sáhka siskkáldas fokalisašuvnnas, go teavstta dáhpusaide oassálasti persovdna hálddaša perspektiivva. Danne siskkáldas fokaliserejeaddji gohčoduvvo maiddá persovdna-fokaliserejeaddjin. Dákkár fokaliserejeaddji lea mitalusa máilmmis ja sutnje leat dieđusge panoráma- ja simultánafokalisašuvdna veadjemeahttumat. Son lea nappo čadnon persovnnaid dálááigái. Olgguldas fokaliserejeaddjái dan sadjái leat loddeperspektiiva ja simultánalaččat johtin báikkis báikái vejolaš dan sivas, go ieš lea mitalusa olggobealde. Olgguldas fokaliserejeaddji sulastahtá muitaleaddji ageantta ja gohčoduvvoge maiddá muitaleaddji-fokaliserejeaddjin. (Rimmon-Kenan 1999: 92–101.)

4 Narratologalaš guorahallan

Dás guorahalan “Guppoš”-novealla ja mo teaksta oalgguha lohkki joatkit dan lohkama.

Wolfgang Iser (1971) lea Rimmon-Kenana mielde dadjan, ahte teaksta sáhtta eallát dušše lohkama bokte. Dan geaži ferte teaksta dutkojuvvot maiddá lohkki perspektiivvas. Lohkkis lea dehálaš rolla, go lea sáhka teavstta čálekeahtes osiid hábmemis. Lohkama dynamalaš luondu vuodđuduvvá aiddo dasa ja addá lohkkái muhtun muddui friijavuoda dulkot. (Rimmon-Kenan 1998: 149.) Guorahallamis giddenge fuomášumi sihke narratologalaš gaskaomiid geavaheapmái ja teavstta dulkomii.

“Guppoš”-novealla váldopersovdna lea Ilbo, bárdni gean áhčči lea sápmelaš ja eadni suomelaš ja gii lea bajásšaddan Máttá-Suoma gávpogis, Lahtis. Novealla lea huksejuvvon dan láhkai ahte Ilbo eallima drámahtalaš doajáhat dalle go son geavvá jábmiidáibmui, lea álggus ja ná čalmmustuvvo. Dáhpáhusaid bidjá johtui Ilbo jugešvuohta, ja dat doalvuge su jábmiidáibmui. Jábmiidáimmus su jugešvuohta lea guovddázis, muhto sivat dasa go son jámma dorvvasta gárrenmirkkuide gávdnojit su vássánáiggis ja albmanit gulul.

Novealla sáhtta juohkit guoktenuppelogi teakstaoassái, mas álgooassi ja muđui juohke nubbi oassi mitalit Ilbo vásáhusaid birra jábmiidáimmus, ja juohke nubbi fas Ilbo eallima birra albmailmmis ovdal go gártá jábmiidáibmu. Loahppa mitala das go Ilbo máhccá fas albmailbmái. Noveallas lea dušše okta dáhpáhusráidu, nugo noveallain dábálaččat, vaikko ráhkadus sáhttagé álggus jáhkihit lohkki ahte leat guokte. Olles noveallas lea goit seamma mitalleaddji ja seamma váldopersovdna, gean perspektiivvas stuorámus oassi dáhpáhusain mitaluvvo. Novealla dáhpáhusat leat goallostuvvon dan láhkai, ahte Ilbo duogáš rahpasa dađistaga novealla ovdánettiin. Vuosttas mitalus, mii mitala dáhpáhusaid birra jábmiidáimmus ja máhccama birra albmailbmái, ovdána kronologalaččat álggu rájes. Guhkes maņasgeahčastemiit botkejit ain vuosttas mitalusa, ja ná lohkki oazžu dađistaga eanet dieđuid váldopersovdna vássánáiggi birra. Seammás čuožžilit odđa gažaldagat. Dán láhkai mitalusa ráhkadus ja dan kronologiija rihkkon seailuhit lohkki sáhkki vuoda ja movttiidahttet su joatkit lohkama.

Genette (1980) gohčoda dákkár maņasgeahčastemiid analepsan. Anakroniijat, maidda gullet analepsat ja prolepsat, riegádit go leat erohusat mitalusa ja teavstta kronologiijas. Genette (1980) meroštallá analepsa mitalusa muhtun dáhpáhusa mitalleapmin dakkár sajis teavsttas, gos manjit dáhpáhusat leat jo mitaluvvon. Analepsa addá dieđuid vássánáiggi birra ovdal

vuosttas muitalusa álggu. Vuosttas muitalusa Genette čilge muitalusa áiggálaš dássin, man vuodul anakroniija meroštallo anakroniijan. Dábálaččat rehkenasto teavstta álgu dákkár nollačuokkisin, man ektui analepsat čujuhit vássánaigái ja prolepsat fas boahhteáigái. Seammás analepsat duddjot sierra dási teavsttas, muhto muitaleaddji ja su posišuvdna lea liikká seamma go vuosttas muitalusas. (Rimmon-Kenana mielde 1999: 61).

“Guppoš”-noveallas nuppi dási muitalus álgá čilgehusain, mii lei dáhpáhuvvan ovdalaš go Ilbo moriha jábmiidáimmus, dan maŋŋil máhccá Ilbo mánnávuhtii muitalit su bajásšaddama ja nuorravuoda birra dasságo soai Birgitiin šiehtadeaba mátkkoštit davás. Nuppi dási muitalus lea ollásit čadnon albmailbmái. Muitaleaddji, gii buvttada analepsaid mat duddjot albmailmmi dáhpáhusaid, ferte leat muitalusa bajábealde. Buot dát analepsat leat homodiegehtalaččat dannego muitalit mii novealla váldopersovdnii lei dáhpáhuvvan ovdal vuosttas muitalusa álggu. Homodiegehtalaš analepsat namalassii addet dieđuid vássánaiggis olbmuid dahje dáhpáhusaid birra, maid vuosttas muitalus giedahallá, heterodiegehtalaš analepsat fas olbmuid ja dáhpáhusaid birra mat eai gula vuosttas muitalussii (Rimmon-Kenan 1999: 61–62).

Teavstta suokkardettiin sirren jábmiidáimmu ja albmailmmi dáhpáhusaid oažžun dihtii čielgaseabbot ovdan man láhkai narratologalaš vuogit ja magiijalaš elementtat geavahuvvojit boktit ja doalahit lohkki beroštumi. Analyisa ovdána jotkkolaččat teakstaoasis teakstaoassái.

4.1 Jábmiidáimmu dáhpáhusat

Lean juohkán Ilbo vásáhusaid jábmiidáimmus golmma oassái: Ilbo deaivá Guppoža, Ilbo oahpásmuvvagoahtá guppolgárdái ja Ilbo vuohttigoahtá bálgáidis. Dán láhkai lea álki čilget iešgudetge oasi erenoamášvuodaid. Analyseren novealla álgooasi sierra oažžun dihtii ovdan man láhkai ovdeš dáhpáhusat rahpasišgohtet lohkkái ja mo lohkki movttiidahtto lohkat viidáseabbot.

4.1.1 Ilbo deaivá Guppoža

Novealla vuosttas oasis lea Ilbo okto meahcis dasságo deaivá Guppoža. Novealla álgá ná: ”Ilbo gohccái dasa, ahte son goalui. Balsa, man alde son čohkkái, njuoskkistii bahtii. Son rámskkuhii čalmmiid ja háhpohalai giedain bohtala, man muittii váldán fárrui go vulggii maŋŋit ievttá eahket – gosa?” (G 61.) Petter Aaslestad (1999: 34) gohčoda nollačuokkisin dan áigemuttu, go

muitalusa ja teavstta áigi lea seamma. Dán novealla nollačuokkis lea nappo teavstta álggus ja álggaha dan, man Genette meroštallá vuosttas mitalussan. Dát golbma cealkaga novealla álggus rohhtejit lohkki dakkaviđe Ilbo máilbmái ja dagahit su sáhkkiin. Mii dáhpáhuvvá ja mo lea Ilbo dán dillái geavvan? Dán láhkai hápmašuvvvá viibaldat, man Rimmon-Kenan (1999: 159) čilge boađusin das, go teaksta ii atte lohkkái dieđuid rivttes áigái, muhto sirdá dan mañjelii tekstii. Viibaldagat sáhttet čujuhit sihke vássánaigái ja boahhteáigái.

Viibaldagat, mat čujuhit mañásguvlui vássánaigái, bohciidahttet gažaldagaid dego ”mii dáhpahuvai” ja ”maid dát mearkkaša”. Dáhpáhusat joatkašuvvet, muhto lohkki ii oaččo vejolašvuoda ollásit áddet mas lea sáhka. Dán teakstaosis oanehis analepsat doibmet viibaldahkan, nugo ovdamearkka dihtii dát:

Son rámskkuhii čalmmiid ja háhpohalai gieđain bohtala, man muittii váldán fárrui go vulggii mañjit ievttá eahket – gosa? Dan son gal ii muitán. Eahpečielgasit son muittii, ahte lei lean muhtin skuvlaskihpára luhtte feastta váldimin. Earát ledje vissa báhcán dohko, muhto son lei vázzilan.” (G 61.)

Dákkár analepsat spiehkcasit analepsain, mat duddjojit albmilmmi birra muitaleaddji teakstaosiid. Dat eai oainnat vuolgge njulgestaga muitaleaddjis, muhto baicce Ilbos. Filttarin doibmet su muittut. Aistton Rimmon-Kenana (1999: 66–67) dákkár analepsat eai áibbas riško kronologiija dannego dagut dego muitin, ballan dahje doaivun leat oassin vuosttas mitalusa lineáralaš ovdáneamis. Dušše muittu, balu dahje doaivvu sisdoallu čatnasa vássánaigái dahje boahhteáigái. Viibaldagaid doaibma lea boktit beroštumi, vai lohkki joatká lohkama oažžun dihtii vástádusaid gažaldagaide, maid viibaldagat mielddisbuktet.

Analepsaid geavaheapmi čájeha ahte novealla muitaleaddjis leat buot dieđut ovddeš dáhpáhusaid birra. Son diehtá maiddái Ilbo jurdagiid ja dovdamušaid nugo čuovvovaš ovdamearkkat čájehit: ”Ilbo gohccái dasa ahte son goalui. Balsa man alde čohkkái njuoskkistii bahtii.” ja ”Eahpečielgasit son muittii, ahte lei lean muhtin skuvlaskihpára luhtte feastta váldimin.” (G 61.) Rimmon-Kenan gohčoda dákkár muitaleaddji, gii lea mitalusa bajábealde, ekstradiegehtalaš muitaleaddjin. Dáhpáhusat leat sajuštuvvan diegehtalaš dássái, muhto muitaleaddji lea ekstradiegehtalaš dásis, mii lea mitalusa bajábealde. (1999: 120.) Aiddo dán sivas “Guppoš”-novealla muitaleaddji sáhttá diehtit buot dáhpáhusaid ja maiddái váldopersovna siskkáldas máilmmi birra. Novealla muitaleaddji lea maid heterodiegehtalaš, mii meroštallo muitaleaddjin, gii ii leat mielde mitalusa dáhpáhusain (Rimmon-Kenan 1999: 121). “Guppoš”-novealla muitaleaddji ii oassálastte dáhpáhusaide, muhto lea liikká mielde fikšuvdnamáilmmis. Son lea nappo ekstra-heterodiegehtalaš muitaleaddji ja lea buotdiehtti mitalusa ektui. Son dovdá sihke

vássánáiggi, dálááiggi ja boahhteáiggi dáhpáhusaid. Son sáhtta leat mángga sajis oktan ja son diehtá persovnnaid jurdagiid ja mielavuloža. Dákkár muitaleaddjis leat stuorát vejolašvuodát bissut čihkosis go intra-homodiegehtalaš muitaleaddjis. Rimmon-Kenana mielde intradiegehtalaš muitaleaddji lea muitaleaddji, gii lea seamma dásis go mitalus, homodiegehtalaš muitaleaddji fas muitaleaddjin gii ieš lea mielde mitalusa dáhpáhusain. Vaikko ekstra-heterodiegehtalaš muitaleaddji leage buotdiehti, de son dattetge ii dárbaš mitalit buot, muhto vällje maid mitala ja mo mitala. (Gč. Rimmon-Kenan 1999: 122.)

Muitaleaddji sáhtta fokalisašuvnna bokte sillet dahje muddet narratiivvalaš diehtujuohkima. Buot mii mitaluvvo dán teakstaosis, vásihuvvo Ilbo bokte nugo novealla vuosttas cealkagat jo čájehit: “Ilbo gohccái dasa ahte son goalui. Balsa, man alde son čohkkái, njuoskkistii bahtii.” (G 61.) Rimmon-Kenan (1999: 95) dadjá ahte dákkár goalmmát persovnna ovdanbuktinhámis mas olmmoš lea guovddázis, fokaliserejeaddji lea dáhpáhusaid speadjalasti dahje diđolašvuoda guovddáš. Ibo lea danne fokaliserejeaddji. Dat gean dahje man son fokalisere lea fokalisašuvnna objekta. Čuovvovaš ovdamearkkas lea Ilbo fokalisašuvnna subjekta, biras fas fokalisašuvnna objekta:

Ilbo sáddehii ja geahčai birrasis. Leigo son duodaid hávdeeatnamis? Ledjeho dot ártegis diŋggat hávdegeadggit? Muhtimat alla ja seakka diŋggat, nuppit roanceil, goalmmádat dego guppolat? Ja mii neavskká jávrriid dot lei? Naba dát njárga? (G 61.)

Fokalisašuvdna sáhtta leat jogo siskkáldas dahje olgguldass mitalusa ektui. Dás lea sáhka siskkáldas fokalisašuvnnas, go dáhpáhusaide oassálasti persovdna hálddaša perspektiivva. (Rimmon-Kenan 1999: 96.) Ilbo lea mielde dáhpáhusain, ja danne son lea siskkáldas fokaliserejeaddji dahjege persovdnafokaliserejeaddji. Su áican lea ráddjejuvvon dasa, mii aiddo dál dáhpáhuvá. Dat dahká mitalusa gelddolažžan lohkkái, geasa muitaleaddji gaskkusta Ilbo fokaliseren dovdduid, dieđuid ja dáhpáhusaid. Muitaleaddji bissu dán láchkai oalle čihkosis, ja lohkki oážžu buoret vejolašvuoda oahpásmuvvat váldopersovnnain ja identifiseregoahit iežas suinna. Fokalisašuvdna ii leat dattetge čadnon dušše dárkumii ja áiccuide. Dasa gullet Rimmon-Kenana (1999: 99) mielde guokte suorggi áiccuid suorggi lassin, namalassii psykologalaš suorgi ja ideologalaš suorgi, masa máhcan manjá. Psykologalaš suorgi fátmasta sihke fokaliserejeaddji kognitiivvalaš ja emotiivvalaš oainnu dasa gean dahje man fokalisere. Doahpagat dego diehtu, jáhkku, navddus ja maitu čujuhit kognišuvdnii. Persovdnafokaliserejeaddjin Ilbo ii sáhtán diehtit buot dan máilmmi birra, mas ieš lei oassin. Dat boahá bures ovdan ovddit teakstaovdamearkkas. Juhkan olmmoš gii ii muite čielgasit gos lei leamaš ja gosa lei vuolgan, ádjána veahá fokaliseret ja áddet maid son oaidná. Fokaliserema

emotiivvalaš oassi guoská fas dása, man láhkai fokaliserejeaddji oainnuidisguin, árvvuidisguin ja miellalágiinis báidná dan mii muitaluvvo. (Gč. Rimmon-Kenan 1999: 96–104.) Čuovvovaš sitáhta čájeha makkár himu Ilbo dovddai viidnii ja mo son fokalisere iežas guoros boahtala: “Boahtal su bálddas lei guorus. Guoros viidnaboahtal. Nu guorus ahte bodni čuovggai.” (G 61.) Dakkár fokaliserejeaddji gii ieš ii juga, ii livčče ná stuorra fuomášumi liigudan guoros viidnaboahtalii.

Čuovvovaš sitáhta čájeha fas mo muitaleapmi molsášuddá áigejođu čoahkkáigeasuid ja friija gaskkalaš muitaleami gaskkas:

Eahpečielgasit son muittii, ahte lei lean muhtin skuvlaskihpára luhtte feastta váldimin. Earát ledje vissa báhcán dohko, muhto son lei vázzilan. Muhto gos helvehis son lei? Hávdeeatnamisgo? Boahtal su bálddas lei guorus. Guoros viidnaboahtal. Nu guorus, ahte bodni čuovggai. Ilbo sáddehii ja geahčai birrasis. Leigo son duođaid hávdeeatnamis? (G 61.)

Dákkár molsášuddan ealáskahtá teavstta. Vuos muitaleaddji ovdanbuktá analepsa, mii čoahkkáigeassá vássánaiggi dáhpáhusa ja duddjo viibaldaga. Ilbo dálá dili birra muitaluvvo fas friija gaskkalaš muitaleami dahjege friija eahpenjuoggomuitaleami hámis. Rimmon-Kenan (1999: 139) meroštallá friija gaskkalaš muitaleami hállama dahje jurddašeami ovdanbuktinvuohkin, mii giellaoahpalaččat ja mimehtalaččat lea gaskkalaš ja njuolggomuitaleami gaskkas. Gaskkalaš dahjege eahpenjuoggomuitaleapmi lea hállama sisdoalu čoahkkáigeassu, mii ii gidde fuomášumi hállama stiili, ovdamearkka dihtii: “Son jearai, gos son lei.” Dán čealkaga sáhtášii čállit njuolggomuitaleapmin ná: “Son jearai: Muhto gos helvehis mun lean?”

Njuolggomuitaleapmi lea monologa dahje dialoga ovdanbuktin, mii ádestallá hállama. Friija gaskkalaš muitaleapmin cealkka sáhtášii šaddat seammaláganin go sitáhtas: “Muhto gos helvehis son lei?” (G 61.) Cealkkaovdamearkkat čájehit ahte friija gaskkalaš muitaleamis váilu gaskkalaš muitaleami dadjama raporterejeaddji vearba, muhto ágehápmi lea seaillohuvvon. Boahtá maid ovdan ahte friija gaskkalaš muitaleapmi spiehkasa njuolggomuitaleamis persovdnapronomena geavaheami ektui. (Gč. Rimmon-Kenan 1999: 141–143.)

Friija gaskkalaš muitaleapmi ii bájut hálli dahje jurddašeaddji sánis sátnái, muhto ádestallá liikká su giela ja giellageavaheami. Dát dahká lohkkái álkibun gávnnahit gii hállá dahje jurddaša. Dán oktavuodas lea čielggas, ahte Ilbo dat jurddaša. Sus lei oainnat dáhpin garrudit. Dat muitaluvvo gaskkalaš muitaleami bokte ná: “Ilbo sáddehii ja geahčai birrasis.” (G 61.) Muitaleaddji ovdanbuktá dan maiddái friija gaskkalaš muitaleami bokte, mii aiddofal ádestallá Ilbo giellageavaheami, nugo čuovvovaš sitáhtas: ”Ja mii neavskká jávriid dot lei? Nabat dát

njárga?” (G 61.) Friija gaskkalaš muitaleamit ja njálmálaš giella váikkuhit lohkkái sakka eambo go muitaleaddji jurddareferáhtat. Dat lahkanahttet dasa lassin lohkki ja váldopersovna seammás go muitaleaddji gáidá dobbelii (gč. Rimmon-Kenan 1999: 145). Ilbo imaštallan ja áteštus maiddá šaddá duodaleabbon ja eambo áddehahttin, ja ná dát muitalanvuohki dahkáge lohkki identifiserema váldopersovnnain álkibun.

Friija gaskkalaš muitaleapmi sáhtta maiddá earaláhkai leat mielde bisuheamen lohkki beroštumi, nugo dát ovdamearka čájeha: ”Juos gearddi viidna lei nohkan, de galggai fidnet čázi. Dat lei unnimus maid mánga beaivvi juhkan olmmoš dárbbášii, eandalitge go ii lean oppa vuollabihttáge olámuttos.” (G 62.) Leago dát váldopersovna jurdagat vai muitaleaddji kommentára Ilbo jugešvuoda birra? Go gearddi muitaleaddji lea bisson čihkosis dán rádjai teavsttas ja Ilbo lea muđui novealla álgoosi persovdnafokaliserejeaddji, de lea jáhkehahti ahte dás lea ain sáhka Ilbo gaskkalaš siskkáldas monologas. Nuppe dáfus dát sáhtášii diedusge leat muitaleaddji vuohki dagahit ironalaš gaskka váldopersovnnii ja ná oainnusin dahkat sisdahkki miellaguottu sutnje. Sisdahkki lea Rimmon-Kenana (1999: 110) mielde konstrukšuvdna, mii oahpista lohkki jienajávohaga ollislaš ráhkadusa bokte ja man lohkki árvoštallá ja čohkke buot teavstta ávdnasiin. Dát ovdamearka čájeha man láhkai friija gaskkalaš muitaleapmái mihtilmas guovtteávjotvuohka sáhtta ilbmat ja doaibmat. Lohkki šaddá eahpesihkar go leat mánga dulkonvejolašvuoda, ja dalle friija gaskkalaš muitaleapmi doaibmá viibaldahkan, mii njoahcuda lohkki lohkama. (Rimmon-Kenan 1999: 145).

Viibaldat sáhtta maiddá čujuhit ovddasguvlui teavsttas, nugo dán ovdamearkkas: ”Son eannehii lávket moadde lávkki, go gii nu dollii su ja doalai su ceaggut.” (G 62.) Lohkki hálidivččii diedusge diehtit, gii dollii Ilbo ja manne nu dagai. Persovdnafokaliserejeaddjin Ilbo ii sáhttan diehtit gii su dollii. Juhkan olbmo áiccut eai soaitán leat áibbas luohtehahttige lohkki mielas. Hápmašuvvá gaskaboddasaš ráigi, mii devdo easkka maŋnelis teavsttas. Novealla loahpageahčen áddjá muitala, ahte son dolledettiin Ilbo lei hehtten su lávkemis heaŋggomiellis vulos ja lei ná gádjon su heakka. Gažaldahkii gii dahje mii áddjá lei, ii addo čielga vástáduš oppanassiige. Easkka mealgat maŋŋil áddjá muitalii, ahte son lea Guppoš. Go Ilbo oinnii vuosttas gearddi dán ádjá, gii lei seamma ránis go buot su birra, de son navddii dan jámežin: ”Ilbo lei dál sihkkar ahte lei hávdeeatnamis ja su doaladii jámeš.” (G 62.) Álgoosi maŋimuš cealkka ovdanbuktá Ilbo jurddašeami friija gaskkalaš muitaleapmin: ”Son lei gusto vadjolan iežas eahpelihkostuvvan eallima dán muddui.” (G 62.) Cealkaga ”gusto”-advearba almmustahtta, ahte dá lea Ilbo iežas jurddašeapmi iige buotdiehti muitaleaddji ironalaš kommentára. Dát friija gaskkalaš muitaleapmi maid doaibmá viibaldahkan, mii čujuhettiin sihke maŋásguvlui ja

ovddasguvlui áiggis nanne lohkki beroštumi. ”Eahpelihkostuvvan eallin” muitala juoidá Ilbo vássánáiggi birra, man lohkki ii vel dovdda. ”Dán muddui” fas nanne čearggusvuoda, mii lea čadnon Ilbo dálá árvitmeahttun dillái ja mo dáhpáhusráidu dás ovddasguvlui joatkašuvvá. Ná olles vuosttas teakstaoassi lea hui čearggus ja nagoda seammás hukset lohkkái vuordámuša, ahte juoga drámahtalaš deaividivččii farga. Ilbo guovtto ádjáin deaivvadeapmi gullá novealla jorggáldagaide, ja čujuhettiin sihke Ilbo vássánáigái ja boahhteáigái muitaleapmi seailuha bures lohkki beroštumi. Deháleamos gažaldagathan leat vástitkeahhtá: Gii dollii Ilbo? Mii dáhpáhuvvá čuovvovaččat?

Novealla álgoosis lohkki oažžu ollu dieđuid Ilbo birra liikká, vaikko muitaleaddji ii meroštala su oppanassiige. Muitaleaddji ii nappo muital njuolgga, baicce čájeha dahje geažida áššiid dáhpáhusaid bokte. Boahťa ovdan ahte váldopersovnnas ledje stuorra váttisvuodát hálddašit iežas viidnajučkama. Dat ahte Ilbo ii muitán, gosa lei vuolgán maŋŋil feastta, dáidá leat mearkan dasa, ahte son lei badjelmeari juhkan. Dan seamma mearkkaša guoros viidnabohtal, mii lei Ilbo bálddas, go morihii. Čuožžilettiin son ii lean vel čielgan, go jo ”Oaivi jorai ja buot orui áigumin čáhpihit - -,” ja ”Juos gearddi viidna lei nohkan, de galggai fidnet čázi.” (G 61–62) čájehit, ahte su áigumuššan ii livčče eisege čielgat. Čuovvovaš cealkagis boahťa maid ovdan, ahte son lei máŋga beaivvi jo juhkan ja ahte dát dilli lei oahpis sutnje: ”Dat lei unnimus, maid máŋga beaivvi juhkan olmmoš dárbbasii, eandalitge go ii lean oppa vuollabihtáge olámuttus.” (G 62.) Lea vejolaš ahte skuvlaskihpára feasta maid lei bistán jo máŋga beaivvi, ja earáthan ain báhce dohko juhkat go Ilbo vulggii. Dát sáhtta geažidit ahte su ustibiin lei seammalágan gaskavuohta alkoholii go sus alddis. Čuovvovaš sitáhta duodašta, ahte Ilbos ii lean iežainis buorre dilli: “Son lei gusto vadjolan iežas eahpelihkostuvvan eallima dán muddui.” (G 62.) Jugešvuohta lei oassin su eallimis, man son ieš anii eahpelihkostuvvan eallimin.

Muitaleaddji lea novealla álgoosis unnán oidnosis. Man oinnolaš muitaleaddji lea teavsttas sáhtta molsašuddat, son sáhtta leat hui oidnosis dahje nu čihkosis ahte lohkki illá oppa fuomášage su. Muitaleaddji sáhtta vuhttot teavsttas máŋggaláhkai. Seymour Chatman (1978) čájeha čuovvovaččat man láhkai muitaleaddji boahťa dađistaga eanet oidnosii teavsttas:

1. Dáhpáhusbáikki govven
2. Persovnaid identifiseren
3. Áiggi čoahkkáigeassu
4. Persovnaid meroštallan
5. Raporta das, maid olbmot eai daja dahje jurddaš
6. Kommenteren

(Rimmon-Kenana mielde 1999: 123–126.)

Rimmon-Kenan (1999 : 123) fuomášuhtá ahte čájálmasas dahje filmmas biras čájehuvvo, muhto muitalangirjjálašvuodas dat ferte govviduvvot gielalaččat, ja giella lea dieđusge muitaleaddji giella. “Guppoš”-novealla muitaleaddji govve dáhpusbáikki Ilbo perspektiivvas nugo ovdal jo lean čilgen. Danne go Ilbo áicamat dasa lassin ovdanbuktojit friija gaskkalaš ovdanbuktimin, de su giella báidná birrasa govvema, ja nu muitaleaddji ii báljo vuhttoge. Ii váldopersovvna identifiserenge buvttu su eanet oidnosii: “Ilbo gohccái dasa, ahte son goalui.” (G 61.) Dás muitaleaddji dušše máinnaša váldopersovvna nama iige atte makkárga dieđuid su birra, son dušše muitališgoahtá mii sutnje dáhpuhuvvá. Dát liikká čájeha, ahte muitaleaddji dovda persovvna ovdalaččas ja sáhtá su birra muitalit juoidá, maid lohki ii dieđe. Guppoža muitaleaddji identifisere dán láhkai: “Sus lei bággu bisánit ja geahččagoahtit, gii doalai su. Dego muođa čađa son earuhii ádjá, mii lei seamma ránis go diŋggat su birra. Ilbo lei dál sihkar ahte lei hávdeatnamis ja su doaladii jámeš.” (G 62.) Muitaleaddji gaskkusta dás dan maid Ilbo fokalisere, ja nu son bissu persovdnafokaliserejeaddji vehkiin čihkosis. Muitaleaddji vuhtto dábálaččat buorebut ovdanbuvttedettiin áiggi čoahkkáigeasuid, dannego dat iktet muitaleaddji oainnu das mii galgá muitaluvvot dárkilit ja mii oppalaččat. (Gč. Rimmon-Kenan 1999: 123–124.) Novealla álgoosis eai leat nu galle áigejođu čoahkkáigeasu ja dat mat leat, čoahkkáigeset oanehis áiggi, nugo dán ovdamearkkas: “Dat lei unnimus, maid máŋga beaivvi juhkan olmmoš dárbbášii, eandalitge go ii lean oppa vuollabihtáge olámuttos.” (G 62.) Dákkár áigejođu čoahkkáigeasut eai buvttu muitaleaddji dađi eambbo oidnosii dannego temporálalaččat muitaleami leaktu lea muđui njoahci.

4.1.2 Ilbo oahpásmuvvagoahtá guppolgárdái

Dán vuollekapihttalis guorahalan njeallje teakstaoasi, mat eai narratologalaččat spiehkkaš nu ollu guhtet guimmiineaset. Maŋŋá vuosttas deaivvadeami ránes áddjá láidii Ilbo iežas stohpui, ” - mii ii lean stuorát go sin šaddanbáikki sávdni” (G 62). Dát buohtastahttin čatná jábmiidáimmu muitaleami oktii albmáimmi muitaleamiin, mas lea aiddo boahtán ovdan ahte Ilbo áhčči lei sápmelaš ja ahte váhnenguovttos birgiiga ruđalaččat bures Máttá-Suoma gávpogis. Dát duddjogoahtá stereotiippalaš vuostálasvuoda Mátti ja Davi gaskii, mat teavsttas čállojit stuorra álgobustávain. Davvi lea adnon geafin, galmmasin ja bázahallan guovlun, go fas Máddi lea urbána ja ovddasta ovdáneami. Seammás cealkka doaibmá viibaldahkan ja čujuha daid galbma, boares hirsastobuide, maid Ilbo áhčči lávii máinnašit, muhto maid birra ii leat vel muitaluvvon. Dáidda boares stobuide muitaleaddji máhccá máŋgii: ”Ilbo healkkehii, dasgo áhči muitalus

boares hirsastobuid birra lei dego dán boddui dahkkon.” (G 63.) ja ”Son muitái vuot áhči sániid bázahallan, doaresbeali olbmuid viesuid birra.” (G 65.) Boares hirsastohpu lea maid guovddážiis novealla loahpas, ja čilgen maŋŋá dán mearkkašumi novealla tematihkkii.

Go Ilbo morihii meahcis maŋŋil feastta, lei son eahpidan iežas leamen hávdeeatnamis. Son oaidnigođii buorebut ja su fokaliserema bokte lohkki oažžu eambo dieđuid imašlaš birra.

Ilbo oaidnigođii buorebut ja earuhišgođii ránes diŋggaid. Son oinnii mánggaláŋan muoraid. Muhtimat ledje mehter allosaš guppolat, muhtimat roance soarvvit, ledje njuolgo soahkeruŋgut main beassi lei goikan ja goarvasan, ja de gahččan oktan bárkkuin eret. Ledje rutkkožat ja belkkot, eanemusta goit vuollegis guppolat. Ledje ealli beazit ja soagit, sieđgat ja reatkkátge duoggot dáikko. Ja lei ruški. (G 63.)

Dál Ilbo árvalii iežas gis jo jápmán ja beassan albmái. Su sánit ”Ingot mun leange doarvái bahá...” (G 63) doibmet dás viibaldahkan ja dagahit lohkki sáhkkiin. Man láhkaison Ilbo lei leamaš bahá? Muđui dán oasis eai leat nu ollu viibaldagat. Dat mat leat, ovdamearkka dihtii ”Sus lei unohis dilli, veahá seammaláŋan go mánnán ain dalle go lei skelbmošan ja balai gávnnahallat” (G 64) eai goazat lohkama seammaláhkai go novealla álgoosi analepsat. Teakstaosit Ilbo mánnávuoda ja nuorravuoda birra devdet dađistaga analepsaid, maid mitalusa ja teavstta táktaerohusat dagahit. Analepsat leat mielde čatnamin oktii albmáimmi ja jábmiidáimmi dáhpáhusaid ja čiekŋudahttimin lohkki dieđuid Ilbo birra. Lohkki lohkanmokta seailuge bures dannego mitalleaddji goazaha dieđuid gaskkusteamii.

Stuorámuš erohus álgoosi ja dáid teakstaosiid mitalanvugiin lea njuolggomitallemiid dahjege dialogaid geavaheapmi. Sivvan dasa lea dieđusge, ahte Ilbos ii lean háleštanguoibmi jábmiidáimmus ovdalgo deaivvai boares ádjá. Hállama ovdanbuktin dialogaid bokte addá dasa lassii mitalleaddjái vejolašvuoda bissut vel eanet čihkosis go novealla álgoosis. Rimmon-Kenan (1999: 137) sirre mimehtalaš ja diegehtalaš mitalleami gaskkas hállama ovdanbuktima oktavuodas. *Mimesis* boahťá láhtengielas ja máksá ádestallama. *Diegesis* čujuha fas hállama gaskkalaš ovdanbuktimii. Váttisvuohta mimesis-doahpágiin lea dat, ahte ii makkárgge fikšuvdnateaksta sáhte čájehit dahje ádestallat buot doaimmaid ja dáhpáhusaid maid gaskkusta. Giella sáhtta ádestaddat dušše giela. Dialoga ja monologa ovdanbuktin lea danne lagamustá buhtes mimesisa. Mimesisa illušuvnna dahjege čádjadusa lea nappo vejolaš duddjot diegesisa vugiiguin lasihettiin dieđuid ja váidudettiin dieđuid gaskkusteadjii. (Rimmon-Kenan 1999: 137–138.)

Čuovvovaš ovdamearka čájeha man jávkosis muitaleaddji sáhtta leat dialoga ovdanbuvttedettiin:

- Giibat don leat? roahkadii Ilbo viimmat jearralit. – Ja gos mun buot buohkanassii lean?
- Na gos gáttášit? jearai áddjá.
- Na in mun gal dieđe.
- Dát lea Njukčanjárga. Ja duo lea Albasjávri. Ja do oidno márkan.
- Goal? (G 63.)

Dán sitáhtas muitaleaddji rolla lea minimerejuvvon ja boahtá oidnosii dialoga vuosttas oasis, go muitaleaddji nammada sihke Ilbo ja ádjá hállin. Dás maŋŋá muitaleaddji orru báhcimin čihkosii.

Gaskkohagaid muitaleaddji vuhtto buorebut, ovdamearkka dihtii go dialogat molsašuvvet oanehis áigejođu čoahkkáigeasuiguin, mat čilgejit makkár dilis vuorrosánit lonuhuvvojit.

Áddjá láidii Ilbo uvdnagáddái, gos lievllistii málesruitu.

- Na nu, albmášan, mojohalai áddjá. – Lean vuoššadan munnuide biergguid, ađđamiid ja njuokčamiid. Dál moai vuos leacidetne.
- Höh, logai Ilbo dego máddin lávii. – Borretgo jámežatge?
- Aŋkke moai, bohkosii áddjá ja goaivulii biergguid dállerki. (G 63.)

Guhkibuš áigečoahkkáigeasut ja jurddareferáhtat buktet muitaleaddji veahá eambo oidnosii, vaikko vuollegis leaktu ja Ilbo doaibma diđolašvuoda guovddázin nuppe dáfus fas beitet su :

Ilbo čuožžilii, váccii čáhcegievnni lusa ja jugai guhket. Sus lei unohis dilli, vehá seammalágan go mánnán ain dalle go lei skelbmošan ja balai gávnnahallat. Nuppe dáfus fas orui, ahte gii nu eará skelbmošii suinna. Son ii máhttán eará go čuoččastit lássagurrii geahččat olggos. Stobu birra lei dássidis gieddi ja dan dievva guppolat, áibbas dego son álggos lei oaidnán. Lasa ovddas lei guhkes goikan muorra, mii orui geahččamin njuolggasutnje. (G 64.)

Logadettiin sitáhta lohkkái lea vissásit váttis áddet manne Ilbos lei unohis dilli. Mii su váivvidii? Maid son ávaštii? Eai fal guppolat ja goike muorat baldán su? Dát bisseha lohkki imaštit, ja de lohkat viidáseabbot gávdnan dihtii vástádusa. Easka logadettiin novealla loahpageahčen Eilena birra lohkki fuobmá, ahte goikan muorra mii orui geahččamin Ilbui leige Eilen. Muitaleaddji identifisere su dán láchkai: “Eilen lei geahččan lássaráigge sisa, geassit ja dálvit.” (G 68.)

Garvin dihtii menddo ollu diegehtalaš vugiid, geavaha muitaleaddji mángii njuolggomuitaleami jurddareferáhta sajis dahje ovttasta dán guokte vuogi. Čuovvovaš teakstaovdamearkkas Guppoža ja Ilbo hállan ovdanbukto njuolggomuitaleapmin ovdalgo Ilbo jurdagat buktojit ovdan jurddareferáhtan. Loahpas muitaleaddji čilge Ilbo daguid áigejođu čoahkkáigeasu bokte:

- Du eatnamat leat moivašuvvan. Leago dus miella guppolin?

– Guppolin? In neavrrisge! eattehii Ilbo ja su hárdigođii dát amas dilli – dát mii ii mangeláhkai muittuhan ođđaáigásaš nuorra albmá eallima. Fánenii oppa duot áddjá ja su stohpu ja vel eanet guppolgárdi. Dál son vuolgá!
Ilbo čellii čuoččat ja doamihii ohpit uvssa guvlui. Son áiggui rihpastit Guppoža vaikko gopmut, juos dat čuččošii uvssa ovddas. Muhto áddjá ii oidnon. Son hoigadii uvssa rabas ja lei šiljus. (G 66).

Sitáhta čájeha ahte teaksta šaddá eallaseabbon dannego sihke njuolggomuitaleapmi ja friija gaskkalaš muitaleapmi ádestallet hálli dahje jurddašeddji giela. Dás oanehis referáhta “- - eattehii Ilbo ja su hárdigođii dát amas dilli” govve Ilbo dovduid, maid friija gaskkalaš muitaleapmi ja áigejođu čoahkkáigeassu vel čiekŋudit. Dán sitáhtas lohkki soaitá vihkut Ilbos juoidá, namalassii mo son sáhtii láhttet go gáržžohalai. Muitaleaddji ii meroštala Ilbo, muhto váldopersovnna iešvuodat bohtet ovdan dialogain, friija gaskkalaš muitalemiin ja su daguid bokte. Friija gaskkalaš muitaleapmi sáhtta seammaláhkai go njuolggomuitaleapmige jogo nannet dahje láivudit lohkki identifiserema dainna persovnnain, gean jurdagiid dat ilbmada.

Jábmiidáibmu lei amas báiki Ilbui, ja sus ledje morihettiin ollu gažaldagat: ”Mo biruid mun lean šaddan deikke? Ja mii helveha báikkiid dá lea?” (G 64.) Ilbos ledje gomát, ja dat dáiddii báidnit sihke su hállama ja láhttema. Guppoš dattetge, aiddo seammaláhkai go beaivvi ovdalge, guđii Ilbo gažaldagaid vástitkeahttá dahje ii vástidan áddehahti láhkai. Muhtumin son logai Ilbo iežas diehtit vástádusaid, ovdamearkka dihtii dan manne Ilbo lei boahtán jábmiidáibmui. Ráiggít mat ilbme tekstii jo dalle go Ilbo deaivvai Guppoža, čalmmustuhttojit Guppoža váilevaš ja unnán informatiivvalaš vástádusaid bokte. Rimmon-Kenan (1999: 162) dadjá ahte mitalangirjálášvuhtii mihtilmas ráigi lea hermeneuhtalaš. Ráiggít sáhttet leat gaskaboddasaččat dahje bistevaččat. Gaskaboddasaš ráiggít devdoduvvojit muhtun sajis teavsttas, muhto bistevaš ráiggít báhcet rabasin. Lohkki ii sáhte logadettiin diehtit leago ráigi gaskaboddasaš vai bistevaš, ja dát eahpesihkkarvuohta oalgguha su hábmet navdosiid mat dađistaga nannejuvvojit, divvojuvvojit, molsojuvvojit dahje hilgojuvvojit. Ollu gaskaboddasaš ráiggít hápmašuvvet dannego mitalusa áiggis ja teavstta áiggis leat táktaerohusat. Sihke prolepsat mat čujuhit muhtun boahteáiggi dáhpáhussii ja analepsat mat fas čujuhit muhtun vássánáiggi dáhpáhussii sáhttet mielddisbuktit dákkár ráiggiid, mat leat dušše teavstta dásis. Analepsat devdet dájvá ráiggiid, muhto sáhttet fas riegádahttit ođđa ráiggiid go ovdanbuktet ođđa dieđuid dáhpáhusaid birra, mat leat jo ovdal mitaluvvon. Bistevaš ráiggít leat sihke teavstta ja mitalusa dásis, ja dat eai devdo. (Rimmon-Kenan 1999: 163–164.) Ilbo gažaldagat maidda ii ožžon vástádusaid, mielddisbuktet ráiggiid, mat eai devdo. Ráiggít njoahcudit lohkama, ja lohkki gii vissásit hálidivččii vástádusaid seamma gažaldagaide go Ilbo, movttiida lohkat viidáseabbot ja iešge

hábmets navdosiid, maid de logadettiin mudde, rievdata dahje hilgu. Nuppi dáfus sáhttet maiddá Guppoža čilgehusat, maid Ilbo ii ádde, mielddisbuktit ráiggiid, ovdamearkka dihtii dát:

Ja dego dánáiggáš máilmmis nu olu leat eatnamat nuoskkiduvvon, moivejuvvon ja gokčojuvvon ásfaltta vuollái, de olbmo eatnamiidda lea sáhtán geavvat seammaláhkai. Dehálaš johka lea buđđojuvvon, čáppa bálggis botkejuvvon, luomejeaggi moivejuvvon. Ja mo de? (G 66.)

Aiddo dákkár ráiggit hástalit lohkki dulkot. Seamma guoská ráigái maid Guppoža čuovvovaš replihkka duddjo: ”Du eatnamat leat moivašuvvan. Leago dus miella guppolin?” (G 66.) Ráiggit hástalit dábálaččat lohkki, muhto jus teaksta menddo ollu ráiggiid geažil jorrá áddetmeahttumin, de soames lohkki sáhtá hedjosit ja luohpat teavstta lohkamis.

Álggus Ilbo mielas jábmiidáimmu ja albmailmmi áidna erohus orui ránes áddjá. Vuosttas eahkeda lei Guppoš sutnje čilgen, ahte son lea Njukčanjárggas ja čujuhan gos márkan lei. Ilbo duođaid oinnii márkana, muhto dat lei gopmut. Su reakšuvdna lei: ”Na mobat dal nieges... Ammal mun liikká lean jápmán? Eatnan vuolde?” (G 63.) Nuppi beaivvi Ilbo vásihišgođii eambo dakkáriid, mat eai lean albmailmmis dábálaččat. Son fuobmái mat birra stobu ledje: ”Stobu birra lei dássidis gieddi ja dan dievva guppolat, áibbas dego son lei álggos oaidnán.” (G 64.) Mañnil go áiggui báhtarit ádjá luhte, de lei gomu márkan jávkan ja dušše amas eatnamat ledje oidnosis. Ilbo maiddá áiccai, ahte ádjás lei ovttá gaskka čađačuovgi oaivi. Friija gaskkalaš muitaleapmi ovdanbukta bártne suorganeami dán láhkai: ”Dát ii lean albma! Dáppe galggai beassat eret! Son lei čádjidan iežas ráiskkadán eallima mañimuš ravdii, govahallagohtán gopmiid.” (G 65.)

Mo lohkki ádde dáid fearániid, ja geahččalago son gávdnat jierpmálaš čilgehusa dáidda? Chanady (1985: 23) oaivvilda ahte vaikko lohkki oaidnáge rationála ja ii-rationála máilmeoainnuid vuostálassan, son ii reagere teavstta badjellunddolašvuhtii, jus dat lea ovttaiduhtton fikšuvdnamáilmmi muitaleaddji ja persovnnaid persepsuvvna norpmaide. Dán novealla muitaleaddji lea sihke heterodiegehtalaš ja ekstradiegehtalaš, muhto son geahččala bissut nu čihkosis go vejolaš. Son ii čilge dahje árvvoštala dan, mii daddjo dahje dáhpáhuvá, duhtá dušše oidnosii buktit dáhpáhusaid ja digaštallamiid. Chanady (1985: 30) atná muitaleaddji hálahisvuohta eaktun dasa, ahte lohkki sáhtá dohkkehit magiijalaš fearániid fikšuvdnamáilmmi oassin. Muitaleaddji muitala goit dan, maid fokaliserejeaddji oaidná. Eanašoassi das mii jábmiidáimmu dáhpáhusaid birra muitaluvvo, fokaliserejuvvo Ilbo bokte, nugo ovdamearkkat leat jo čájehan. Ilbo ii dattetge atnán magiijalaš fearániid lunddolažžan ja son geahččalii daidda gávdnat jierpmálaš čilgehusaid. Dás lea diedusge dat vejolašvuohta, ahte lohkki atná Ilbo gii lei

viidnanaga, eahpeluohtehahti fokaliserejeaddjin ja dalle maiddáid dáid fearániid dušše su miellagovvádussan.

Jábmiidáimmu fearániid dohkkeheapmi lea maiddáid lohkki kultuvrralaš duogáža duohken. Ollu sámi lohkkiide lea jábmiidáibmu oahpes doaba beroškeahtá kristtalaš oskku váikkuhusas ja muhtumin vel alla oahpusge. Gomu márkan lei čielga mearka dasa, ahte Ilbo lei jábmiidáimmus, “eatnama vuolde” nugo Ilbo iešge dajai. Muitalusat gufihttariid, ovdasaččaid, gopmiid ja jámežiid birra ja čilgekeahtes dáhpáhusat leat leamaš mielde hábmemin ollu sápmelaččaid kultuvrralaš rámmaid ja duohtavuodaáddejumi. Mánngas eai duosttaše vuordnut, ahte dákkár neahkameahttumat eai gávdno. Aistton Durkheima (1995 [1912]), gii Marit Myrvolla (2010: 165) mielde lea dadjan ahte dasa gii jáhkká, leat vuoiñjalaš fámut seamma lunddolaččat go gravitašuvdna ja elfápmu, ja manne ii dalle maiddáid jáhkku jábmiidáimmu fearániidda. Dat man muddui dát jábmiidáibmofearánat doibmet ráigin teavsttas, lea nappo lohkki kultuvrralaš duogáža ja máilmmiáddejumi duohken. Lohkkái gii ii dohkket maidege eará go dan, mii lea lunddolaš oarjemáilmmi akademiijalaš perspektiivvas lea vaddáseabbot dohkkehit dáid.

4.1.3 Ilbo vuohttigoahtá bálgáidis

Čuovvovaččat guorahalan novealla guhkimus teakstaoasi, mas sihke jábmiidáimmu fearánat ja muhtun narratologalaš čovdosatge hástalit lohkki. Ilbos lei, dahje buorebutge lei leamaš, skihpár Máddin ja dát teakstaoassi álgáge ná: ”Birgit! giljui Ilbo. Muhto vaikke son giljui mo, de giige ii vástidan sutnje.” (G 67.) Huikkas soittii leat Ilbo vuohki dovddahit bákčasa ja morraša, go muitái iežas vajáldahtán Birgita máttás. Dat sáhtii maiddáid leat mearkan dasa, ahte ii birgen šat okto ja dárbbášivččii veahki ja dorvvu. Dán sáhtá maiddáid dulkot muitaleaddji vuohkin čatnat oktii dán ja ovddit teakstaoasi, mii muitala aiddo Ilbo guovtto Birgitiin gaskavuoda birra. Guppoža sánit Ilbui ledje: ”Dus lea áigi vuohttigoahtit iežat dehálaš bálgaid. It láhppodala šat.” (G 67.) Dát čujuha boahteáiggi dáhpáhussii, man birra ii leat vel muitaluvvon. Guppoža sánit doibmet viibaldahkan ja bohciidahttet lohkkái vuordámušaid. Čuovvovaš dáhpáhusat gulletge novealla čopmii, ja dain leat magiijalaš elementtat guovddázis.

Muitaleaddji govve vuosttas dáhpáhusa ná:

Ilbo lávkkii ja guoskkahii beazi. Biegga morihii dan gierragis. Sutnje bođii oadjebas dovdu: mii nu goittot vel elii, juoba bieggage.

Son salastii muora. Jorggihii geahččat stobu ja oinnii, ahte Guppoš, mii lei čužžon lása ovddas, jorggihii ja vázzilii su guvlui. Sus eai lean juolggit báhtarit. Son vurddii. Guppoš bođii su lusa ja geigii goikan oavssi sutnje. Soai dearvvahalaiga. (G 66.)

Dás ilbmá ahte Ilbo lea ain fokaliserejeaddji. Son orui muhtunlágan nuppástuvvama vásihan, go teavsttas daddjo ahte sus eai lean juolggit báhtarit. Dáiddii nuppástuvvan beahcin salastettiin dan beazi, man Guppoš logai lean Ilbo ieš. Ammal danne Guppoš bođiige goike ovssiin su lusa ja dearvvahii su ja su ođđa hámi. Nuppástuvvan ii báhcán dasa. Ilbo dolvojuvvui Dola Doalli lusa, geas lei reatkká hápmi. Reatká fátmastii Ilbo, gii vásihii fearána dán láhkai: ”Reatká lei njamistan su iežas sisa, – vai leigo dat Dola Doalli, gii lei dollen maiddáii su gumpen sallasis ja nuppástuhtán guppolin?” (G 69.) Dát orru leamen friija gaskkalaš muitaleapmi, mii referere Ilbo jurdagiid geavahettiin su hállanvuogi vuodđun. Ekstradiegehtalaš muitaleaddjihán ii dárbbášivčče mahkaluššat ná, sushan leat buot dieđut. Muitaleaddji baicce nanne dán láhkai ahte nuppástuvvan duodaid lea dáhpáhuvván: ”Son nappo lei guppol, ii binnáge eanet. Sus ii lean olbmo hápmi, dušše jurdagat.” (G 69.)

Magiijalaš fearánat dájvja čalmmustahttet aiddo teavstta deháleamos áššiid, nu dásge.

Metamorfosa lei čavddásmuvvanproseassa álgu. Dan bokte Ilbo beasai viimmat giedahallat mánnávuodas heahpada, mas su váttisvuodát ledje bohciidan:

Ja jurdagiinnis lei son fas Máddin ruovttus. Son balai, dasgo lei ožžon giđđaduodaštussii guokte njellježa [njelježa]. Buohkat bilkidedje su ja áhčči hálahii guovttágaskan. Ja su ovdii sárgasii fas betongagudji, man badjel son galggai beassat. Beassat friddjavuhtii, eret. (G 69.)

Metamorfosafearánat gozahit diedusge lohkama dannego dat eai gula albmailbmái ja daid lea veadjemeahttun čilget. Dán oktavuodas sihke váldopersovdna gii doaibmá fokaliserejeaddjin, ja muitaleaddji dohkkeheaba daid kommenterekeahttá. Chanady (1985: 56) mielde namalassii fokaliserejeaddji stivre ii-rationála koda dovdáma ja persepsuvnna, man muitaleaddji gaskkusta lohkkái. Sihke muitaleaddji ja fokaliserejeaddji atniba nappo metamorfosaid lunddolažžan. Chanady (1985: 30) ja Faris (2004: 8) oaivvildeaba ahte muitaleaddji objektiivvalaš, bealátkeahtes ovdanbuktinvuohki, mii ii kommentere magiijalaš fearániid lea dábálaš teknikka magiijalaš realismmas. Vaikko lohkki dohkkehage magiijalaš elementtaid, de liikká dain hápmašuvvet tekstii ráiggit, mat dagahit lohkki sihke sáhkkin ja eahpesihkkarin mo galgá dáhpáhusaid áddet. (Faris 2004: 94.)

Dán guovtti metamorfosadáhpáhusa gaskkas Eilen ilbmá tekstii. Dát oassi spiehkkaša mángga dáfus muđui teavstta muitaleamis. Sihke muitalanvuohki ja fokalisašuvdna rievdá. Časkása álggus muitaleaddji meroštallá Eilena dárkileabbot go ovttage eará novealla persovvna:

Eilen lei geahččan lássaráigge sisa, geassit ja dálvit. Eilen didii buot, juoba dán, ahte váhkarnieida Sonja lei ožžon biilagortte. Eilen ii leat roanccas iige boaris. Son lea šodbbas dego sieđga, dego nuorran leai. Čáppat ja movtta. (G 68.)

Aiddo Eilena meroštallan buktá oidnosii muitaleaddji, gii muđui jábmiidáimmu fearániid birra muitalettiin lea bisson nu čihkosis go vejolaš. Meroštallamis boahtá ovdan, ahte muitaleaddjis eai leat ráddjehusat áiggi ektui. Son diehtá Eilena vássánaiggi ja dálááiggi birra ja diehtá maid Eilen jurddaša. Muitaleaddji friijavuohka áiggi ektui ii vuhtto muđui jábmiidáimmu fearániid birra muitalettiin, dannego Ilbo lea dain fokaliserejeaddji dahje muitaleapmi lea fokaliserejuvvon su perspektiivii. Dán oasis lea muitaleaddji ieš fokaliserejeaddji, ja dat gean fokalisere lea jábmiidáimmu orut. Sihke Eilena meroštallama ja fokalisašuvvna rievdamas bokte muitaleaddji lávke oidnosii.

Manjil Eilena meroštallama muitaleaddji muitališgoahtá Guppoža ja Eilena gaskavuoda birra. Dát duođai jorbodahtta lohkki dannego spiehkkaša oalát teavsttas muđui ja daid norpmain, mat tekstii leat hápmašuvvan. Guppoža rolla noveallas lea dán rádjai leamaš doaimma čadaheaddjin, jábmiidáimmu oruhin, mii lea gádjon Ilbo heakka, fuolahán sus ja geahččalan veahkehit su rivttes bálgá ala. Dál sutnje fáhkka ihtet olmmošlaš iešvuodát ja dovddut nugo dát sitáhta čájeha:

Guppoš lávii fertet moddjet, juos son ihkku deaivvai morihit ja geahčasti Eilena ámadaju. Sutnje šattai nu geahppa ja buorre miella – leihan Eilen ain suinna. - -Biekkat njávkkadedje su, guoldu gáskkii su, muhto son bisui movttegin ja lagasin dego dalle dan beaivve, go soai deaivvadeigga vuosttas geardde miessemearkumiid áigge... Doppe don Fiellovári alde... (G 68–69.)

Leigo Guppoš leamaš olmmoš ovdal, ja gii lei Eilen, gii sáhtii molsut hámi guppolis nissonolmmožin? Sitáhtas boahtá ovdan ahte muitaleaddji dovda Guppoža jurdagiid ja siskkáldas máilmmi. Muitaleaddji lea dieđusge hetero-ekstradiegehtalaš ja diehtá buot muitalusa birra, muhto ii leat dovddahan ovdal ahte son lea buotdiehti maiddái jábmiidáimmu oruhiid ektui. Čilgego muitaleaddji menddo ollu dán časkásis, nu ahte lohkki eahpidišgoahtá čáli dáiddu govvet fiktiivvalaš máilmmi ja seammás doalahit muitalusa norpmaid? Chanady (1985: 32) mielde magiijalaš-realisttalaš fikšuvvna muitaleaddji, gii lea rationála ja oahppan olmmoš dego eatnašat su lohkkiin, muitala máilmmi birra mii ii leat nu ollu earalágan go dábalaš máilmmis. Son muitala magiijalaš ihtagiid birra dego dat livčče duođat. Dát guoská maiddái muitaleapmái

Guppoža ja Eilena birra. Muitalettiin Guppoža gukto gaskavuoda birra dárkilit muitaleaddji deattuha dan mearkkašumi. Mo lohkki galgá dulkot dán?

Dás lea goit sáhka muitaleaddjis, gii spiehkasta rollas man ieš lea ásahan alcces. Dán oasis son oainnat maiddá luoiká perspektiivva Guppožii, mii lea jábmiidáimmu orut. Ilbo ii oppa dihttoge, ja časkása sisdoallu ii guoskka sutnje dahje su vuorbái oppanassiige. Lohkki vuordá ahte muitalus Ilbo birra joatkašuvvá iige ahte teaksta fáhkka govke uvssa jábmiidáimmu oruha jurddamáilbmái, dovdduide ja vássánáigái. Lohkkái lea nappo váttis dohkkehit, ahte fokalisašuvdna fáhkka sirdojuvvo eret sus, gii lea leamaš fokaliserejeaddjin dahje gean perspektiivii muitaleaddji lea fokaliseren muitaleami. Chanady dadjage ahte lohkki atná magiijalaš-realisttalaš teavstta váldofokaliserejeaddji luottehahttin, ja ahte muitalus áddejuvvo su jurdagiid ja oainnuid ovdanbuktimin (1985: 102–103). Fokalisašuvvna rievdan bohciidahtta gažaldaga iigo muitaleaddji leat dattetge luottehahti? Fáhkkatlaš rievdamat leat gal mihtilmasat magiijalaš realismii, muhto hápmašuvvan doajáhat ovtas Guppoža personifiseremiin hástala nappo lohkki sakka eambo go Ilbo nuppástuvvamat beahcin ja guppolin ja fas olmmožin. Teaksta bisseha lohkki, gii duodaid ferte suokkardit sáhttágo dohkkehit dán doajáhaga vai dulkogo dán logalaš ráhkun.

Dán maŋnil lea Ilbo fas didolašvuoda guovddáš. Muitaluvvo mo Eilen doalvvui Ilbo Dola Doalli lusa. Sihke Ilbo ja Guppoš čáppášeigga Eilena. Teavsttas daddjo ná: “Ja man čappa son lei! Alvvus dego čakčagoddi.” (G 69.) *Alvvus* duodaid mearkkaša stuoris ja ropmi ja ii oro heivemin dán oktavuhtii. *Alvvalaš* mii lea seamma go álšii dahjege álššalaš, govvešii várra Eilena vuohkkaseabbon. Eilen lei dasa lassin Ilbo mielas geasuheadji: “Sus suonjardii amas čuovga, mii livččii sáhtán čuovuhit Ilbo vaikke hevvui.” (G 69.) Seammá bohtá ovdan čuovvovaš sitáhtas: “Eilen guoskkahii Ilbo. Mo sáhtii guppola guoskkahus leat dego álddagas?” (G 69.) Jus dán dulko dušše seksuálalalaš geasuheapmin, de gal Eilena rolla lea dušše leat čikŋan ja almmáiolbmuid himuid boktaleaddjin. Dát ii soabaše dán noveallačoakkáldaga guovddáš tematihkaide, mat aistton Vuokko Hirvosa (2010: 88) leat earret eará nissoniid emansipašuvdna. Dulkon baicce Eilena guoskkahusa mearkan su vuoiŋjalaš fápmui. Guoskkahusa bokte son jielui Ilbo nu ahte nuppástuvai jápma guppolis fas ealli olmmožin.

Maŋnil metamorfosaid muitalanvuogit rivdet fas. Novealla čopma lea meattá ja persovnnaid gaskasaš gealdu lea nohkan. Oanehis áigečohkkáigeasus muitaluvvo mo Ilbo, Eilen ja Guppoš vázze muohttin guppogárdi čađa. Ilbo ja Guppoža maŋimuš hálešteapmi ovdanbukto dialogan. Muitaleami leaktu njoahcu, ja muitaleaddji ii leat šat nu oidnosis. Maiddá váldopersovvna ja

lohkki gaska unnu. Hálešteamis bohtá ovdan ahte váldopersovdna lea rievdan: ”Don heitet ballamis, dajai Guppoš.” (G 70.) Dasa lassin ledje lbos dieđut, mat sus ovdal eai lean: ”Mo okta olmmoš mahká sáhtá johtit máŋgga hámis sohka buolvvas nubbái? jearai Ilbo. – Gallát eallimis don dalle jo ledjet, go deivet Bávtteža?” (G 70.) Ilbo nappo didii ahte Guppožis ledje leamaš máŋga eallima, ja son dovddai Bávtteža, gean birra lohkki ii leat gullan ovdal. Gos son lei ožžon dieid dieđuid? Leigo metamorfosa leamaš muhtunlágan rituála, man bokte Ilbo lei ožžon čiekŋalat áddejumi iežas eallimis? Guppoš orui fas šaddan vel eambo olmmošláganin. Dialogas lbo gohčodage su olmmožin. Teavsttas muitaluvvo dasa lassin, ahte Guppoža luottat báhce muohttagii. Olbmo ja jábmiidáimmu oruha gaska orui unnon. Sudno ságastallan joatkašuvvá ná:

- Váttis dadjat, aiddo gallát eallimis mun ledjen. Gallágis don leat?
 - Ii olbmos leat go okta eallin.
 - Nu don gáttát. Maid don dieđát iežat eallimis?
 - In mun dáidde diehtit gal ... olus maidige.
 - Fertešit diehtigoahtit, muđui don láhppodalat.
- (G 70.)

Guppoža gažaldat gallát eallimis Ilbo ieš lea, geažida ahte Ilbos maid leat leamaš máŋga eallima. Ilbo ii dasa gal jáhkkán, muhto vuigii liikká ahte ii dáidán diehtit olus maidege iežas eallimis. Vaikko son lei viison, de lei son liikká olmmoš, ja olbmos ii leat dáidu oaidnit iežas eallima álggu ja loahpa dobbelii. Ságastallan čájeha maid ahte Ilbos lei ain ollu oahppat iežas birra, maid son hálida ja manne. Guppoža maŋimus sánit Ilbui leat: ”Fertešit diehtigoahtit, muđui don láhppodalat.” (G 70.) Guppoža rávvaga, maid Ilbo lei muđui jo ovdal gullan, sáhtá dulkot nu ahte Ilbo lei dál ožžon jábmiidáimmus veahki, muhto ahte su eallima lihkestuvvan lea loahpalaččat su iežas duohken. Son ferte ieš váldit ovddasvástádusa iežas eallimis dahje nugo Guppoš lei ovdal jo sutnje dadjan: ”Dus lea áigi vuohtigoahtit iežat bálgáid. It láhppodala šat.” (G 70.)

4.1.4 Albmailmmi dáhpáhusat

Teakstaoasit albmailmmi dáhpáhusaid birra, earret dat vuosttas, gokčet guhkes áigodagaid. Áiggi čoahkkáigeasut, mat máinnašit dušše dáhpáhusaid váldosárgosiid, jođálmahttet teavstta. Nu Ilbo gávccigoalmmátlogi jagi guhkkosaš eallinistorjá váldá sakka unnit saji teavsttas go jábmiidáimmu fearánat, mat eai bistán guhkit go moadde beaivvi. Rimmon-Kenana mielde čoahkkáigeassu eaktuda muitaleaddji bealis dáhtu čilget lohkkái, mii lea dáhpáhuvván vássán

áigodagain. Mađe guhkit áigodagaid birra lea sáhka ja oanehat čoahkkáigeasut, dađie čielgaseabbot boahtá muitaleaddji ieš oidnosii. Sonhan mearrida oainnat makkár áššiid čilge, man dárkilit son čilge daid ja maid son guođđá čilgetkeahtá. (Rimmon-Kenan 1999 :124.)

Ovddabeali kapihttaliin lean guorahallan novealla dáhpáhusaid, maid guovddážiis leat jábmiidáibmu ja Ilbo fearánat doppe. Čuovvovaš kapihttaliin vuojun albmáilmmi dáhpáhusaide. Lean juohkán novealla albmáilmmi dáhpáhusaid njealji oassái: Ilbo boahtá Davás, Ilbo ja su bajásšaddanbiras, Ilbo ja Birgit ja Ilbo máhccá albmáilbmái.

4.1.5 Ilbo boahtá Davás

Dás guorahalan teakstaoasi, mii čuovvu dakkaviđe maŋŋá novealla álgoosi ja mii deavdá maŋŋa ráiggi, mat álgoassái leat hápmašuvvan. Lohkki oazžu vástádusa earret eará dasa gii Ilbo lea, gos lea eret ja mii lea dáhpáhušuvvan ovdal feastta. Muitaleaddji álggaha teakstaoasi dán láhkai: ”Son bođii deikke ruovttoguvlui skuvlii, álbmotallaskuvlii. Bođii Lahtis, mátta gávpogis.”(G 62.) Ekstra-heterodiegehtalaš muitaleaddji čoahkkáigeassá áiggi jođu das ja lea oidnosis, muhto gii lea fokaliserejeaddji? ”Deikke” čájeha ahte birrasa dárku muhtun, gii lea muitalusmáilmmis. Son lea “dáppe”. Muitaleaddji ieš ii sáhte leat das fokaliserejeaddji, dannego son lea muitalusa olggobealde iige leat mielde dáhpáhusain. Ii Ilboge sáhte leat dat, gii das fokalisere. Sitáhta fokaliserejeaddji hálddaša vássánáiggi, muhto Ilbo dárkumat leat ráddjejuvvon dasa mii dál ja das dáhpáhušuvvá. Sáhtášiigo Guppoš dahje Eilen leat sitáhta diđolašvuoda guovddáš? Eai goappásge lean ráddjehusat áiggi ektui, ja goappašagat diđiiga buot Ilbo birra. Teavsttas ii dattetge gávdno mihkkege eará, mii čájehivččii ahte nubbi sudnos livččii fokaliserejeaddji. Fokaliserejeaddji ii dattetge dárbbáš leat persovdna. Dat sáhtá dán oktavuodas leat dušše čuokkis davvin, mii lea mielde ásaheamen Sámi dahjege Davi dáhpáhusbáikin ja muitalusmáilmmi guovddážiin.

Ovddabeali sitáhta sánit “deikke ruovttoguvlui” bissehit maid lohkki imaštallat mo Davvi sáhtii leat Ilbo ruovttuguovlu. Muitaluvvo ná: “Ilbo muittii, ahte sii ledje fitnan áhči šaddanbáikkis áigá áigá, dalle go son lei bás gánddaš. - - Dan maŋŋá sii eai lean fitnan “davvin” dego áhčči ja eadni láviiga lohkat.” (G 62.) “Ruovttuguovlu” sáhtá geažidit ahte Ilbo dovddai juogalágan gullelašvuoda dahje ohcalii gullelašvuoda áhčis ruovttoguvlui, vaikko ieš lei riegádan ja bajásšaddan Máddin. Ilbo oinnii Davvin vejolašvuodaid, mat Máddin eai gávdnon. Nu son

vulggii vuosterávdnjái. Dát sáhttá dulkojuvvot kolonialisttalaš guovddáža hástaleapmin. Ilbo lei välljen fárret Mátti jábálašvuodas Davi vadjitvuhtii goit, jus galgá árvvoštallat Mátti ja Davi gaskavuoda áhči mihttosoappi mielde, mii muđui soahpá guovddáža oainnuin. Ilbo vulggii nappo vuosterávdnjái. Dábálaččathan davvisuopmelaččat, erenoamážit nuorat, vulget ohcat ruđalaš birgejumi ja lihkostuvvama aiddo nuppi guovllus seammaláhkai go Ilbo áhčči, gii lei nuorran fárren máttás. Bargguhisvuolta lea bággen ollu nuoraid guođdit suomabeali sámi guovlluid. Ruovttubáikki guođdin sáhttá leat čuohcan mánggá sápmelačča identehtii ja maiddái sin mánáid identitehtii. Danne leage ruovttubáikki bákkolaš guođdin okta maŋŋekoloniála girjjálašvuoda guovddáš temáin. (Ashcroft je. 1989: 9.) Nu lea dán noveallasge. Ilbo bođii Davás ohcat ruohttasiiddis ja oahpásmuvvat ruovttuguovlusis, maŋŋekoloniála báikái, man su áhčči lei guođđán.

Novealla báikenammageavaheapmi bisseha muđui lohkki smiehttat maid dát mearkkaša. Davvin eai lean báikenamat oppanassiige. Báiki gos Ilbo váccii skuvlla, navdui dušše márkanin iige áhči šaddanbáikki nammage máinnašuvvon. Máddin ja jábmiidáimmus gal ledje báikenamat. Muitaluvvo ahte Ilbo lei eret Lahtis, Máttá gávpogis, ja jábmiidáimmus ledje earret eará Njukčanjár- ja Albbasjávrr-nammasaš báikkít. Go novealla dáhpáhusat eai čadno dihto sámi báikkiide, de lohkkis eai leat eará dieđut dáhpáhusbáikkiid birra go dat veahá, mat bohtet ovdan teavsttas. Dán láhkai lohkki dulkon luovvana su iežas vásáhusain, gáttuin ja áddejumis iešguđet sámi báikkiin. Sámi báikenamaid váilevuodas lea maid mearkkašupmi novealla dulkomii. Namahis báikkít govvidit namalassii Ilbo návccahisvuoda identifiseret iežas sámi báikkiiguin. Sus ii lean giella, mainna lei vejolaš čilget báikkiid ja vásáhusaidis báikkiin. Ruohttasiiddis gávdnan ii leange nu álki Ilbui.

Go muitaleaddji čilgegohtá Ilbo duogáža, de fokalisašuvdna rievdá siskkáldas fokalisašuvnnas olgguldas fokalisašuvdnan. Dán ovdamearkkas bohtá maid ovdan, ahte muitaleaddji ieš lea fokaliserejeaddji:

Son vulggii báhtui iežas ráiskkadan eallimis, vulggii ohcat iežas sámeruohtasiid [sámeruohttasiid]. - - Ilbo muittii, ahte sii ledje fitnan áhči šaddanbáikkis áigá áigá, dalle go son lei bás gánddaš. Son muittii, ahte doppe ledje ollu fuolkkít ja olu mánát, geat vihke olgun ja čánadedje hášiid čađa, mat ledje giettis. (G 62.)

Muitaleaddji-fokaliserejeaddjis eai leat ráddjehusat áiggi ektui, ja son diehtá Ilbo birra buot. Son diehtá maid son lea vásihan ja manne son vulggi Davás. Son diehtá Ilbo jurdagiid ja su siskkáldas eallima ja fokaliserege su siskkil. Go olgguldas fokaliserejeaddji fokalisere objeavtta siskkil, leat Rimmon-Kenana (1999: 104) mielde aiddo dákkár sátnegihput dábálaččat; ”son

áddii”, ”son jurddašii”, ”son diđii”, ”su mielas orui”, ja maiddái ”son muittii” nugo dán ovdamearkkas. Čuovvovaš ovdamearkkas muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere Ilbo olggul: ”Dán čavčča lei Ilbo oktii fitnan eagi luhtte, muhto son ii orron nu sakka ilosmeamen gándda oaidnimis.” (G 62.) Fokaliserejeaddji diehtá diedusge maid eahki jurddašii, muhto son fokalisere muitalusa Ilbo perspektiivii. Dát fokaliserenvuohki veahkeha muitaleaddji čiegadit dieđuid, ja njoahcudit lohkki lohkama seammás go muitaleaddji bissu ain oalle čihkosis. Ilbo ii oainnat sáhttán diehtit maid eanu jurddašii, muhto son sáhtii árvidit eagis sániid ja daguid vuodul, ahte son ii lean nu bures boahhtin. Ilbo orui muđui vuordán ollu dán deaivvadeamis, dasgo čuovvovaš cealkagiin vuhtto beahtašupmi ja vuolláneapmi: ”Áhči šaddanbáikái Ilbo ii lean vel buvttahan – dohko lei mátki guoktečuohte kilomehtera. Ásaigo doppe šat giige, dan Ilbo ii diehtán. Iige diehtán iešalddis dange, áigguigo goassige dohko oppa vuolgit.” (G 62.) Dán ovdamearkkas muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere Ilbo ja su daguid vuos olggul ja dasto siskkil gaskkustan dihtii Ilbo eahpesihkarvuoda, muhto dattetge muitalkeahtá njuolga. Muitaleaddji ii čilge siva Ilbo beahtašupmái, duššefal geažida ahte Ilbo oahpásmuvvan sohkasis ja ruovttuguovlošis lei váddásat go ieš lei vuordán.

Dán teakstaoasis lohkki beassá oahpásmuvvagoahtit maiddái Ilbo áhččái. Muitaleaddji meroštállá su dán láhkai: ”Su áhčči lei sápmelaš, muhto son lei agibeavve eallán suomelaš vieruid mielde ja doaibman virgeolmmájin.” (G 62.) Go muitaleaddji meroštallagoahtá persovnnaid, de son abstrahere, generalisere, čoahkkáigeassá ja ovdanbuktá bohtosiid autoritehtalaš govvideami hámis ja dahká iežas oinnolažžan (Rimmon-Kenan 1999: 134). Dát meroštallan sisttisdoallá dasa lassin áiggi jođu čoahkkáigeasu, ja maiddái dán geažil muitaleaddji vuhtto bures teavsttas. Mađe guhkit áigegaskkaid muitaleaddji čoahkkáigeassá, dađe oinnoleabbon dahká iežas. Muitaleaddji geavaha dattetge sániid, maid lohkki diehtá dahje sáhtá govahallat Ilbo geavahan, nugo ”agibeavve”. ”Agibeavvi” muitala ahte lei guhkes áiggis sáhka, muhto gean mielas? Ilbo oaidninsajis áhčči sáhtii leat leamaš virgealmmái ”agibeavve” dahjege nu guhká go son muittii. Dát čájeha ahte muitaleaddji-fokaliserejeaddji lea fokaliseren muitalusa Ilbo perspektiivii. Fokalisašuvdna gokčá maiddái ideologiija suorggi dannego dat ilbmada Ilbo áhči árvvuid. Dákkár sápmelaš, gii ”agibeavvi” lea eallán suomelaš vieruid mielde, ii sáhte árvvusatnit iežas ja kultuvrras. Rimmon-Kenana (1999: 105) mielde dutki Boris Uspenski gohčoda fokalisašuvnna ideologiija suorgi teavstta norbman dannego dán ektui muitalusa persovnnat ja dáhpáhusat árvvoštallojit.

Teakstaoasi mañimuš časkásis leatge teavstta norbma ja árvvut guovddážiis. Časkkis spiehkka muđui teakstaoasis, mas muitaleaddji ovdanbuktá dáhpáhusráiddu áiggijodu čeahkkáigeasuid ja Ilbo jurddareferáhtaid bokte. Mañimuš časkásis muitaleami leaktu njoahcu:

Ja olmmoš lei easka guoktelogigávcei ja eallin jo ráiskkadan! Muhto maidba dasa veadjá, go lea ráiskkadan birrasis eret. Ráiskkadan birrasis? Leibat sus ráiskkadan biras dahje leigo oppa ráiskkadan bearáš? Áhčči lei buorre virggis ja eadni fidni barggu, go sii mánát stuorostedje. Ii lean vádjitvuohta. (G 62.)

Dát časkkis hástala lohkki dannego soaitá eáhpečielggas mo dán galgá dulkot. Leago dát muitaleaddji kommentára vai váldopersovvna siskkáldas monologa, man muitaleaddji ovdanbuktá friija gaskkalaš muitaleapmin? Časkkis deavdá friija gaskkalaš muitaleami dovdomearkkaid persovdnapronomena ja áiggi geavaheami ektui, ja časkása sátneválljemat ja ironalaš šuokŋa muittuhit Ilbo giellageavaheami. “Ráiskkadan eallin” lea sátnegihppu, maid Ilbo geavahii ovdamearkka dihtii čuovvovaš friija gaskkalaš muitaleamis: “Dát ii leat albma! Dáppe galggai beassat eret! Son lei čádjidan iežas ráiskkadan eallima mañimuš ravdii, govahallagohtán gopmiid.” (G 65.) Nuppe dáfus časkkis lea oassin analepsas iige vuosttas muitalusas. Analepsain muitaleaddji čilge vássánaiggi dáhpáhusaid, ja Ilbo siskkáldas monologat eai sáhte leat oassin analepsain. Siskkáldas monologain lea oainnat siskkáldas fokaliserejeaddji, ja siskkáldas fokaliserejeaddji áicamathan leat ráddjejuvvon dálááigái dahjege vuosttas muitalussii. Dát mearkkaša ahte ovddabeali časkkis ferte leat muitaleaddji kommentára beroškeahttá Ilbo giella ádestallamis. Ruošša filosofa ja girjjálašvuođa dutki Mikhail Bakhtin (1978) fuomášahtta ahte persovnnaid nu gohčoduvvon lingvisttalaš avádat dávjá leavvá teavsttas ja báidná muitaleaddji jiena (Aaslestada mielde 1999: 100).

Luoikkahettiin persovnnaid giella muitaleaddji sáhtta nappo čiehkádit ja maiddá dájuhit lohkki navdit su ovdamearkka dihtii váldopersovdnan. Vaikko Ilbui mihtilmas giellageavaheapmi álggus fille lohkki dulkot časkása Ilbo siskkáldas monologan, de muitaleaddji lávke oidnosii dakkaviđe go lohkki dovdáha dan su kommentáran. Aiddo kommenteredettiin muitaleaddji geavaha válddis eanemusat. Son sáhtta dulkot muitalusa maid muitala, árvvoštallat persovnnaid, sin daguid ja oainnuid ja generaliseret ovttaskas dáhpáhusa vuođu, muhto son maid seammás muitala ollu iežas birra. (Rimmon-Kenan 1999: 125–126.) Novealla muitaleaddji árvvoštallá Ilbo birrasa ja erenoamážit su váhnenguovtto. Dás vuhtto ironiija, muhto dan čuožáhahkan ii leat vuosttažettiin Ilbo eabage su váhnenguovttos, muhto váldokultuvra ja dan árvvut. Muitaleaddji duođašta ahte bearrašis ii lean ávnnaslaš vádjitvuohta ja dallehan ii lean mahká ráiskkadan biras dahje ráiskkadan bearášge. Ironiija leage okta mañjekoloniála girjjálašvuođa vugiin vuostálastit

váldokultuvrraid ráddema ja badjelgeahččama (Ashcroft je. 1989 : 28). Ironiija lea maid dehálaš sárggus sámi njálmmálaš árbevierus. Vuokko Hirvonen (1991: 59) leage duodaštan ahte ironiija lea geavahuvvon ollu luohtedajahusain, muhto maiddái dálá sámi girjjálašvuodas. Hirvosa (1999: 61) mielde lea ironiija mii čuohcá váldokultuvrii earret eará Áillohačča divttaide mihtilmas.

Muitaleaddji lea ieš kommentára fokaliserejeaddji. Son ii fokalisere muitalusas Ilbo perspektiivii, muhto dárku baicce bearraša loddeperspektiivvas ja lea ráddjehusaid haga áiggi ja báikki ektui. Vaikko lohkki mielas muitaleaddji-fokaliserejeaddji orro fokaliseremin bearraša olggul, de lea čielggas ahte son maid dovdá bearraša dili ja árvvuid. Seammás go muitaleaddji-fokaliserejeaddji bidjá váhnemiid árvvuid gažaldatvulosazžan, de son maiddái iktá iežas árvvuid. Rimmon-Kenana (1999: 105) mielde fokalisašuvnna ideologiija suorgi ilbmana dábálaččat aiddo muitaleaddji-fokaliserejeaddji bokte. Jus teavsttas leat eambo ideologiijat, de muitaleaddji-fokaliserejeaddji ovdanbuktin ideologiija adno teavstta norbman dannego ovddiduvvo bajimuš autoritehta bokte. Vaikko ii daddjo eksplisihhtalaččat, de boahtá liikká ovdan dán teakstaoasis ahte novealla muitaleaddji-fokaliserejeaddji dovdá miehtemiela Ilbo ektui ja vuostemiela su váhnemiid, erenoamážit su áhči, ja sudno bajásgeassinvugiid ektui.

4.1.6 Ilbo ja su bajásšaddanbiras

Dán kapihttalis suokkardan golbma teakstaoasi, mat govvejit Ilbo bajásšaddama ja Ilbo guovtto áhčiinis gaskavuoda. Vuosttas teakstaoassi čiekŋuda dieđuid bearraša birra, erenoamážit eatni guovtto áhčiin gaskavuoda birra. Dán teakstaoasis mii lea analepsa vuosttas muitalusa ektui, lea olgguldas fokaliserejeaddji. Vuosttas časkásis muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere muitalusa mánáid perspektiivii:

Mii nu lei vihkin áhči ja eatni gaskkas, dasgo beaivvis nubbái soai nárrohalaiga ja doalaiga guhkes mulgungaskkaid nu, ahte eaba dadjan goabbat guoibmáseaskka sánige. Mas, dan mánát eai ožžon diehtit. Illá oaidnaleigga, illá duottuiga čohkkedit seamma beavdáí.” (G 63.)

Lea časkása nubbi cealkka, mii čatná dáid áicamiid mánáide. Dán seamma cealkagis muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere mánáid siskkil. Son diehtá maid sii jurddašit. Muđui dán časkásis son fokalisere eatni ja áhči olggul nugo mánát leat gullan ja oaidnán sudno mánnávuodas. Go muitaleaddji dás lea ieš fokaliserejeaddji ja vällje fokaliseret muitaleami

mánáid perspektiivii, de son seammás nanne lohkki luohttámuša Ilbui. Ii lean gusto dušše Ilbo, gii anii bearáidili fuotnin. Buot bearraša mánát dahke dan seamma. Vaikko muitaleaddji lea buotdiehtti, de son ii liikká muital mii lei sivvan váhnengukto váttisvuodaide.

Muitalettiin eanet áhči birra muitaleaddji lea ieš fokaliserejeaddi, muhto fokalisere oasi muitaleamis Ilbo perspektiivii. Dat bohtá ovdan guovtti láhkai. Vuos muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere Ilbo siskkil nu go dás bohtá ovdan: ”Nu lei goas nu muitalan Ilboi. Ii hálidan diehtit iežas ”bahánihkkánis ” áhči birra maidige. Ii goassege muitalan dađi eambbo.” (G 63.) Muitaleaddji gaskkusta nappo daid vátna dieđuid, maid áhčči lei muitalan Ilbui. Son ii fokalisere áhči njuolgga. Čuovvovaš ovdamearkkas fas ”vissa”-advearba čájeha ahte muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere muitalusa Ilbo oaidninsadjái: ”Áhčči lei vissa čeahppi, go gearddi oahpai buot ja máhtii láhttet nu hearrásláganit go hearrát jo lávejedje.” (G 63.) Ilbo ii sáhtán vissásit diehtit man čeahppi áhčči lei, ja danne son árvoštalai su čehppodaga vásáhusaidis ja áicamiiddis vuodul. Makkár váikkuhus dákkár fokaliserenvuogis lea?

Dákkár fokaliserenvuohki mielddisbuktá gaskka muitaleaddji ja Ilbo áhči gaskii ja dieđusge maiddái lohkki ja Ilbo áhči gaskii. Vaikko muitaleaddji lea ieš maiddái fokaliserejeaddji, de seammás lohkki oahpásmuvvá Ilbui, vaikko teaksta muitalage su áhči birra. Dán časkásis leat dasa lassin muhtun sánit aisttonmearkkaiguin, dego ”bahánihkkánis” ja ”bázahallan, doaresbeali, main lea čielga negatiivvalaš sisdoallu. Bohtá ovdan ahte Ilbo áhčči lávii geavahit dákkár sániid áhčis birra ja ruovttuguovllu olbmuid birra. Aisttonmearkkaid geavaheapmi deattuha ahte dát sánit eai leat Ilbo, muhto bájuhit Ilbo áhči. Dán láhkai muitaleaddji ásaha vel stuorát gaskka iežas ja áhči gaskii ja dan bokte maiddái lohkki ja áhči gaskii. Seammás lohkki identifiseren Ilbuin nannejuvvo. Teaksta ásaha maid dás boares hirsastobuid sápmelašvuoda symbolan: ”Ja muhtimin áhčči sáhtii máinnašit galbma, boares hirsastobuid, maid láhttit ritno ja lásat jikŋo dálvit.” (G 63.) Boares hirsastobut, aiddo seammaláhkai go sápmelašvuohage, eai lean áhči miela mielde ja eai orron su mielas gullamin dálááigái.

Muitalus ovdána nu ahte lohkki oahpásmuvvá eambbo Ilbuin. Muitaleaddji meroštallá bártni dán láhkai:

Ilbo lei áhčis áidnabárdni viđa nieidda gaskkamuzžan. Son lei doivojuvvon ja vurdojuvvon bárdnemánná, muhto de deaivvai leat nággár ja juohke láhkai hilbat. Son oahpai leat hilbat ja veháš iešlágange ealedettiinis oappáid gaskkas, dasgo eadni geahčai su uhca vigážiid bárdnemáná vuoigatvuohtan iige áhččige astan su nu hirbmadit stivret. (G 64.)

Muitaleaddji lea oidnosis, go ilbmada abstrakšuvnna ja dahká generaliserema olbmui nu go dás. Son lea maid oidnosis danne oanehaččat čoahkkáigeassá olles Ilbo mánnávuoda ja dán láhkai mearrida mii lea muitalanveara. Son lea objektiivlaš iige árvvoštala ovttage, ja giellageavaheapmi lea neutrála iige bájut ovttage persovnna giela. Oinnolašvuhtii váikkuha maiddá dat ahte son ieš lea fokaliserejeaddji, gii fokalisere bearraša loddeperspektiivvas ja čájeha ahte son hálldaša vássánaiggi. Čuovvovaš cealkaga rájes fokaliseren rievdá: ”Orui eanet dego ii livččii [livčče] beroštan earágo oappáin.” (G 64.) Leat sánit ja sátnegihput, maid Uspenski (1973) Rimmon-Kenana mielde (1999: 104) gohčoda “amasmahttima sátnin”, mat čájehit ahte fokaliseren lea rievdan. Lea ain muitaleaddji gii fokalisere, muhto son fokalisere muitaleami unna Ilboža perspektiivii. Modála veahkkevearbbat dego orrut, soaitit ja veadjit ja advearbbat dego vissa, várra ja gusto čájehit ahte fokalisašuvnna objeavtta, Ilbo áhči, siskkáldas dilli árvvoštallo su daguid ja láhttema vuodul. Sátnegihppu “orui eanet dego ii livčče” deattuha cealkaga spekulatiivlaš luonddu, ja lohkki ferte váldit vuhtii ahte dát lea Ilbo persovnnalaš vásáhus ja árvvoštallan. Dat buktá goit ovdan Ilbo eahpesihkarvuohta áhčis dovdduid ektui. Sivvan eahpesihkarvuhtii lei áhči bajásgeassinvuohki, masa gulle daguheamit, goalusvuohta ja ovttaguovllot gulahallan nugo dás muitaluvvo: ”Muhtumin lei hirbmat garas ja njulgestaga goalus, go hálahii su guovttágaskan ja dáguhii daid seammá áššiid mo almmáiolmmoš galgá leat garas ja gierdavaš ja dahkat visot njuolga.” (G 64.) Ilbo oahpai ahte son galggašii eallit áhči árvvuid ja vuordámušaid mielde: ”Ii mohkohallat, ii gávviluššat, eallit rehálaččat, eallit vuoiggalaččat.” (G 64.) Áhčči fálai bárdnásis eallima betoŋgagujis, nugo Ilbo dulkui su.

Teaksta máinnaša máŋgii betoŋgagujii seammaláhkai go boares hirsastobuide. Goappašagat symboliserejit juoidá, muhto daid loahpalaš mearkkašupmi ja čatnaseapmi tematihkkii ii čielgga ovttatmano. Ná hápmašuvvá viibbalat, mii oalgguha lohkki lohkat viidáseabbot gávdnan dihtii dáid mearkkašumi. Symbola dulkomii ii gávndno fasihtta, ja danne lohkki ferte ieš oassálastit teavstta huksemii. Maiddá dát lea mielde guhkideamen lohkanproseassa ja sihkkarastimin ahte teaksta ii jáme, muhto lohko.

Čuovvovaš teakstaoasis, mii giedahallá Ilbo gártama gárešjovkui, muitaleaddji máinnaša fas betoŋgagujii: ”Ilbos ii goassige šaddan dakkár almmái, go áhčči lei háliidan. Son ii vuollánan iige čáhkkan betoŋgagujii sisa.” (G 65.) Muitaleaddji almmustahhtá dás áiggi čoahkkáigeasu hámis áhči bajásgeassima loahppabohtosa dahje buorebutge eahpelihkostuvvama. Čoahkkáigeassu lea teakstaoasi álggus ja duddjo sierra časkása ja oazžu danne liigedeattu. Dát lea seammás prolepsa, man Genette (1972) meroštallá muitaleapmin dáhpáhusráiddu muhtun muttu birra ovdal go lea muitalan mii dan ovdal lea dáhpáhuvan (Rimmon-Kenana mielde 1999: 63). Lea sitáhta

sátnegihppu “ii goassege” mii čujuha boahhteáigái ja mii maid fátmasta áiggi vuosttasmitalusa olggobealde. Mitalangirjjálašvuodas prolepsat geavahuvvojit hárvve, ja dát leage dán novealla áidna prolepsa. Prolepsa mielddisbukta čeargusvuohka, mii laktása dasa man láhkái mitaluvvon dáhpáhus dahje muddu ollašuvvá. (Rimmon-Kenan 1999: 63.)

Muitaleaddji máhccá dasto mitalit Ilbo rávasmuvvama birra. Dát ovdanbukto áiggi čoahkkáigeassun nugo muđuige dan teakstaoasi dáhpáhusat. Rávásmuvvanagis bárdni vuostálasttii áhči árvvuid ja njuolggadusaid, ja nu betoŋgaguji garvin doalvvui su boasttu bálgá ala, nugo čuovvovaš sitáhta mitala: ”Dalán vuodđoskuvla [vuodđoskuvlla] maŋŋá son čádjidii nu gohčoduvvon garešjovkui, mii eanemustá jugai, skelbmošii gávpogis ja geavahii narkotihka.” (G 65.) Ii áhči garravuodainis iige eadni láđisvuodainis bastán njulget su. Eadni geahččalii maid sollet su eret skelbmošemiin ja gárrenmirkkuin, nugo dán sitáhtas mitaluvvo: ”Ibo lei čeahppi sárgut ja eadni lei hommán sutnje sárgunbiergasiid, muhto ii son viššan. Dan garra áibmu orui goddimin buot attáldagaid ja hutkáivuoda.” (G 65.) Sánit ruođuid siste ”duššiid durddistit ruovttus” fertejit leat áhči hoahkan sánit, maid muitaleaddji ádestaddá ja dán láhkai geažida ahte ii doarjjo su vugiid ja árvvuid. Eadni lei eahpitkeahhtá menddo geanoheapmi isidis ektui, gii nagodii báidnit ruovttu ilmmi vaikko lei unnán ruovttus. Nuppe dáfus eadni jiellahasttii Ilbo, nugo dás boahká ovdan: “ - - gii lei álo čájehan láđisvuoda áidnabárdnásis ja ráŋggástan oappáid, juos sii váidaledje Ilbo iešláganisvuodas.” (G 65.) Makkár oaidnu dasto oappáin lei dán lilluhuvvon ja nuppi bealis fas garahallon vielljaseaset?

Muitaleaddji čilge oappáid oainnu vielljaseaset dán láhkai: “Oappát badjelgehčče vielja, dasgo sii buohkat besse buriide skuvllaide ja ledje dál iešguđet ámmáhis Máttá Suomas. Ilbo lei sin mielas šlárva, šluska ja suohpáheapmi.” (G 65.) Sitáhta čájeha ahte muitaleapmi lea sirdašuvvan máŋga jagi maŋŋelii áiggis. Buot oappát ledje jo háhkan oahpu ja searvan bargoeallimii. Muitaleaddji lea oppa áiggi oidnosis muitalettiin dán muttu birra Ilbo eallimis. Son mitala deháleamos dáhpáhusaid birra oanehaččat iige fokalisere mitalusa geange perspektiivii, muhto addá alces friijavuoda ilbmadit maiddá earáid jurdagiid ja dovduid go váldopersovvna, nugo dán sitáhtas. Dákkár fokalisašuvvna gáidada lohkki váldopersovvnas, muhto buktá seammás ovdan iešvuodaid ja beliid, maid lohkkái muđui livččii váttis fuobmát. Iigson dán livččii liikká sáhtán mitalit earaláhkai vai lohkan livččii eanebuš hástaleaddji lohkkái? Dan sadjái go mitalit njuolga livččii muitaleaddji sáhtán čájehit Ilbo ja oappáid gaskavuoda muhtun dáhpáhusa dahje dáhpáhusaid bokte ja diktit lohkki iežas gávnnahit makkár gaskavuodat sis ledje. Dát ii dieđusge mearkkaš ahte čájehemi ferde álo vuoruhit ovddabeallái muitaleami. Ovdamearkka dihtii muitaleaddji čoahkkáigeassu Ilbo ja garešjoavkku birra doaibmá bures. Dás

leat duogášdieđut, mat leat mielde čilgemin Ilbo láhttema jábmiidáimmus, ja dáid dieđuid livččii váttis gaskkustit lohkkái dušše čájeheami bokte. Teakstaoasi mañimuš cealkagis, mii muđui lea sirrejuvvon ovddit časkásis, mitaluvvo ná: ”Ilbo balai duon joavkkus, sus lei miella eret.” (G 66.) Dá lea okta novealla jorggáldagain. Ilbo lei viimmat gárvvis guoddit garešjoavkku, muhto geasa dahje geaidda galggai dorvvastit? Sutnje dáiddii leat veadjemeahtun bivdit veahki váhnemiinnis dahje oappáinis. Ballu lea muđui guovddážis čuovvovaš teakstaoasisge mii gieđahallá jábmiidáimmu dáhpáhusaid: ”Guppolgárddi vuoigŋa? Ilbo soaiggihi jurdaga.” (G 66.) Dán lahkai ballu goallosta guokte teakstaoasi, mat mitalit goabbatge dáhpáhusa birra.

4.1.7 Ilbo ja Birgita gaskavuohta

Čuovvovaš teakstaoassi albmilmmi birra mitala Ilbo eallima doajáhaga birra, mii boahtá ovdan jo vuosttas cealkagis: “Son lei vuolgimin Birgitiin deikke Davás.” (G 67.) Sitáhta mii sisttisdoallá časkása áidna cealkaga duddjo viibaldaga. Dát bokta lohkki sáhkkivuođa. Son hálidivččii vástádusa gažaldagaide dego: Gii Birgit lei? Manne Ilbo lei vuolgimin suinna Davás? Sitáhta fokalisašuvdna lea erenoamáš seammaláhkai go čuovvovaš cealkaga fokalisašuvdnage: “Ilbo bođii deikke ruovttoguvlui [ruovttuguvlui] skuvlii, álbmotallaskuvlii.” (G 62.) Goappašiid cealkagiin lea advearba “deikke”, mii čájeha ahte dain ferte leat siskkáldas fokalisašuvdna. Ii oktage mitalusa persovnnain sáhte liikká leat fokaliserejeaddji. Persovnnaid áicamat leat oainnat čadnon dasa mii aiddo dál dáhpáhuvá, ja dát guokte sitáhta eai gula vuosttas mitalussii. Dain váilu personifiserejuvvon fokaliserejeaddji, muhto dárkunguovddážin sáhtta doaibmat vaikko čuokkis “dáppe Davvin”.

Nuppi cealkaga rájes mitalleadji lávke mañnelii áiggis ja mitališgoahtá, mii lei dáhpáhuvvon ovdalge Ilbo lei mearridan vuolgit Birgitiin Davás. Ná viibaldat devdo. Fokalisašuvdna rievdá olgguldas fokalisašuvdnan, ja mitalleadji identifisere Birgita oanehaččat: “Birgit ii gullan garešjovkui.” (G 67.) Dasto mitalleadji govve Ilbo gukto Birgitiin deaivvadeami dárkileabbot go ovttage eará vássánáiggi dáhpáhusa ja deattuha dán láhkai sudno deaivvadeami mearkkašumi. Go Ilbo álggus vuos váccii Birgita meattá veahketkeahttá su, de mitalleadji lávke eambo oidnosii ja čilge láhttema meroštaladettiin su dán láhkai: “Ilbo ii lean hárijánan veahkáhallat olbmuid iige dovdan makkárge geasuhusa nissonolbmuid vuostá. Son servvoštalai millosabbot iežas lágan albmáiguin ja ráhkistuvai sidjiide seammaláhkai go earát nissoniidda.” (G 67.)

Vaikko Ilbo ii beroštan nissonolbmui, de Birgit nagodii liikká su bissehit duššefal geahčadettiin su sealgái. Nu Ilbo liikká jorgalii veahkehit Birgita oažžut biilla johtui.

Lohkki oažžu dieđuid Birgita birra earaláhkaige go su daguid ja muitaleaddji identifiserema bokte. Dás muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere muitaleami Ilbo perspektiivii: “Soai deaivvadišgođiiga ja Ilbo fuomášii, ahte Birgitis ledje attáldagat mat eai buohkain gávndnon. Gaskkohagaid su lahkavuohta šealmmui báhkasin, nuppi háve fas jiekŋagalmmasin dego vearrámuš guoldu.” (G 67.) “Fuomášit”-vearba čájeha ahte muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere Ilbo siskkil ja gaskkusta su áicamiid ja vásáhusaid lohkkái. Geažiduvvogo sitáhtas ahte Birgitas livčče badjellunddolaš fámut? Vástáduš ii addo, muhto lohkki beassá dan sadjái diehtit makkár Birgit lea nehkui: “Nieidda ruškes čalmmi ledje čiekŋalassas gállu ja muođuid gaskkas, su baksamat ledje govdagat ja gávnnas muittuhii meahkástaga jienáhallama.” (G 67.) Sitáhtas ii muitaluvvo sátnegžiinge leigo son nuorra albmá mielas čáppa ja geasuheaddji. Dát soaitá speadjalastit Ilbo váilevaš beroštumi nissonolbmuide. Birgit šattai liikká dehálaš olmmoš sutnje, nugo dás bohtá ovdan: “Birgit gaikugođii su luovus garešjoavkkus, attii eallimii eará sisdoalu ja hoiggai su vehá vehážiid mielde goikeeatnama ala.” (G 67.) Ii lean imaš, ahte Ilbo baladettiin Guppožis jábmiidáimmus váillahii nieidda, gii dákkár veahki ja dorvvu lei sutnje addán. Dán maŋŋil Birgit ii šat namahuvvon.

Birgit besttii goit Ilbo garešjoavkkus, muhto son maiddá roahkasmahtii albmá vuolgit davás, nugo dás muitaluvvo: ”Ja nu soai šiehtadeigga vuolgit Davás. Birgit háliidii maiddá oahppat Davi eallima ja sámegeala.” (G 67.) Sitáhtas bohtá ovdan ahte Ilbo guktos Birgitiin lei oktasaš ulbmil mátkkiin. Čuožžilit dattetge gažaldagat Ilbo motiivvaid ektui vuolgit davás. Leigo Birgit hálahan su? Leigo mátki Davás vuosttažettiin báhtareapmi garešjoavkkus? Ilbo lei jo válddekeahttá oahpu ja searvvadettiin garešjovkui čájehan garra vuostehágu áhčis vuordámušaide. Leigo dát vuot ođđa vuohki vuostálastit áhči ja su árvvuid? Sáhtii dieđusge leat nu ahte Ilbo duođaid háliidii oahppat sámegeala beroškeahttá das maid áhčči lei oahpahan sápmelašvuođa birra ja beroškeahttá das ahte ribahii juhkat go ollii Davás. Muitaleaddji ii ivtte Ilbo motiivvaid. Teakstaoasi maŋimuš cealkagis muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere Birgita siskkil dán láhkai: “Son dat diđiige dán vejolašvuođa birra, dasgo su ustit lei moadde jagi dassái bohtán Davvin ja muitalan, mo olmmoš sáhtá doppe gávndat juogo ođđa iežas dahje dovddiidit albma iežainis.” (G 67.) Birgit ii lean nappo dušše fámoláš, sus ledje maiddá ávkkálaš dieđut. Su veahki haga Ilbo livččii vissásit báhcán garešjovkui ja mannan gáđohussii. Vejolašvuohta masa sitáhtas čujuhuvvo, dáidá muđui leat álbmotallaskuvla. Ovdalishan lea muitaluvvon ahte Ilbo bođii Davás namalassii álbmotallaskuvlla vázzit.

4.1.8 Ilbo máhccá albmailbmái

Novealla loahppaoasis mitaluvvo Ilbo máhccama birra albmailbmái ja joatká dan láhkai vuosttas mitalusa muitaleami. Ilbo vásáhus ilmmiid gaskasaš sirdašumis govvejuvvo friija gaskkalaš muitaleami hámis dán láhkai: ”Giettit... Ja fiskes čakčagiettit miehtá mieskan ja njagadan hášet... Stohpu, ránes, uhca stohpu. Ii eisige Guppoža stohpu. Ii nu uhci, ii nu ebmui. Muhto čuovggat doppe oidnojedje.” (G 70.) Lea vearbba preterihttahápmi, mii čájeha ahte dás lea sáhka friija gaskkalaš muitaleamis iige friija njuolggomuitaleamis, mas dábálaš ortográfalaš mearkkat váilot ja mii lea mihtilmas vuosttas persovna monologa ovdanbuktímii (Rimmon-Kenan 1999: 140). Ilbo dárkkui birrasa gávnahan dihtii gos son lei, muhto ii orron dovdamin guovllu. Son lea dán teakstaoasi siskkáldas fokaliserejeaddji, ja su persepšuvnnat leat vuodđun muitaleaddji gaskkusteapmái. Muitaleami leaktu lea njoahci. Dáin sivain lea maiddái váldopersovna ja lohkki gaska unni, ja lohkkái lea álki govahallat mo Ilbo lei cohciigan.

Čuovvovaččat mitaluvvo Ilbo guovtto áhčiin deaivadeami birra dán láhkai:

- Stohpošiljus lei ruoná biila. Uksa rahpasii ja almmái viehkalii su guvlui.
 - Diehan don leat! Ipmilii giitu, it leatge duššan! Áhčči viegai su ovddal.
 - Guppolgárdi... guppolgárddi vuoigŋa, dajai Ilbo.
 - Maid don hálat?
 - Guppoš....
- (G 70.)

Ilbo orui ain moivašuvvan ja ii orron velge diehtimin gos son lei. Son ii čájehan makkárge ilu dahje hirpmástumi áhči oainnedettiin, báimmai dušše Guppoža ja guppolgárddi. Áhčči gal lei ilus. Illu bohtá ovdan sihke su sániin ja láhttemis. Muitaleaddji ii leat ovdal mitalan iige mital dásge maidege áhči siskkáldas máilmmi birra. Áhči čuovvovaš replihkas vuhtto sihke fuolla ja ballu: ”Donhan leat áibbas njuoskan ja galbmon. Boađe dálán sisa! Ringejedje ja lohke, ahte leat jávkán [jávkan]... Mun bohten aiddo ja áigon almmuhit bolesiidda. Na! De boađe!” (G 70.) Maiddái áhči dagut čájehedje, ahte son beroštii bártnistis, nugo dán sitáhtas ilbmá: ”Áhčči dollii Ilbo hárduid birra ja láidestii su stohpui. - - Son soaibbui beavdegurrii ja geahčai áhči, gii viegahii sutnje báhka deaja. Njorrii dasa konjahka ja geaigguhii sutnje.” (G 70.) Ilbo lei bajásšattadettiin jo jáhkkigohtán ahte áhčči, gii orui su vuostá nu garas ja goalus, beroštii dušše oappáin. Guppolgárddis son orui beassan eret balus, mii lei čuvvon su go ii olahan áhči ásahan mihttomeriid. Dál vásihii ahte áhčči beroškeahttá das, ahte Ilbo ii lean šaddan dakkár almmái go son lei hálidan, lei fuolastuvvan ja beroštii sus.

Dán teakstaoasis geavahuvvojit eanaš mimehtalaš muitalanvuogit dego monologat ja dialogat, ja muitaleaddji ii báljo dihtto. Gaskkohagaid leat čoahkkáigeasut, muhto dušše čuovvovaš čoahkkáigeassu lea guhkibuš go earát:

Áhčči dollii Ilbo hárduid birra ja láidestii su stohpui. Dalán go ukša rahpasii, Ilbo dovddai hája: son bođii báikái, gos lei mánnán stoahkan fuolkemánáiguin. Son soaibbui beavdegurrii ja geahčai áhči, gii viegahii sutnje báhkka deaja. Njorrii dasa konjahka ja geaigguhii sutnje. Ilbo giehta doarggistii go son válddii gohpa. (G 70.)

Temporaralaččat lea muitaleami leaktu njoahci čoahkkáigeasuinge, ja fokaliserejeaddjin doaibmá váldopersovdna. Danne ii leat muitaleaddji nu oidnosis, ja lohkkái lea álki identifiseret iežas Ilboin.

Guppolgárdi lei leamaš Ilbui positiivalaš vásáhus, vaikko son lei álggus hirbmadit ballan doppe. Son dovddahii oainnat áhččái hálu máhccat dohko: ”Guppožis lea liegga somás stohpu... ja guppolgárdi... Ja Eilen... Mun ferten ođđasis fitnat doppe...” (G 70.) Guppoš, guppolgárdi ja Eilen eai lean oahppásat áhččái, muhto Ilbo ii máhttán dađi dárkileabbot čilget gos son áiggui fitnat: ”Na doppe... Geahččamin Dola Doalli.” (G 70.) Áhči mielas orui várra bárdni duššiid hoavrideamen. Son jáhkii vissásit ahte Ilbo lei leamaš juhkanvuodas láhppon meahccái ja son dovddai dárbbu cuigestit su: ”Gula, almmái! Dál don álggát ieš iežat eallima dola doallin. Moai ásse dál dán dálus muhtin áigge ja...” (G 70.) Dás vuhtto áhččái mihtilmas háleštanvuohki. Son ii namalassii jearran Ilbos mo livččii buoremus, dušše almmuhii ahte nie lea geaidnu ovddasgavlui. Nuppe dáfus lei son gárvvis bidjat áiggi Ilbui ja orrut suinna Davvin muhtun áiggi. Ilbo ii dattetge roahkkasan áhči hállanvuohkái iige su áigumuššii ássat Davvin. Son giddii baicce fuomášumi dasa, maid áhčči lei dadjan stobu birra ja vástidii: ”Dásgo? Dán boares bázahallan stobusgo?” (G 71.) Gaskkalduhtedettiin áhčis dakkár gažaldagaiguin Ilbo hástalii áhčis. Son ii lean vajáldahtán áhči sániid boares galbma stobuid birra. Dat ledje mánggii boahmán su millii jábmiidáimmus. Galbma stobut ja bázahallan olbmot galge várra baldit su oktan oappáidiguin identifiseremis iežaset sápmelaččaiguin ja áibbašeamis Davás. Boares hirsastobut maidda son lei dovddiidan, Guppoža stohpu ja áhči ruovttubáikki stohpu, ledje dattetge Ilbui fállan sihke lieggasa, suoji ja dorvvu. Ná Davi vártnuhisvuoda symbola mearkkašupmi massii álgomearkkašumis.

Novealla buot mañimuš cealkka geažida, ahte maiddái áhčči lei rievdan: ”Ilbo geahčai hirsaseinniide ja oapmanii, dasto áhččái gean čalmmiin ii dán háve oidnon betoŋgagudji.” (G 71.) Áhči ja bárdni polariseren lei nohkan. Áhčči orui fuobmán ahte su ovddeš bajásgeassinvuogit ja iežas árvvuid bággen bárdni ala ii leange rivttes geaidnu. Maiddái dat ahte dáhtui Ilbo álgit iežas

eallima dola doallin, čájeha ahte áhčči lei ádden ahte Ilbo fertii ieš gávdnat sajis máilmmis. Guppošhan lei maid rávven Ilbo vuohhtigoahit iežas dehálaš bálgáid, ja dán láhkai áhčči doarjjui proseassa, man Ilbo lei Guppoža vehkiin álggahan guppogárddis. Áhčči ja bárdni dáiddiiga goappašagat šaddan eambo rabasmielagin go ovdal ja maiddái gárvásat huksegoahit dearvvaslat ja buoret oktavuoda. Ilbo čavddásmuvvamii gulle sihke sámii giela ja kultuvrra ruovttoluotta váldin ja áhččiin soabadeapmi. Diet guokte ášši gulle oktii.

Makkár čovdosa de fállá ”Guppoš”-novealla go guoská sápmelašvuoda boahhteáigái? Mearkkašago Davás johtin ja dološ hirsastohpui ássan, ahte novealla aistton Harald Gaski geahčada “- - maŋosguvlui dakkár áiggiide goas Sápmi ain lei Sápmi, goas eai lean vel eará mearrideaddjit boahrán ja goas sámii eai dárbbášan ovtastallat geainna ge earáin go dušše gaskaneaset - -“. Harald Gaski oaivvilda ahte sámii prosa válddedettiin vuodu sámii máidnasiin ja muitalusain ja muitalettiin vássánaiggi birra sáhtá fállat lohkkiiide utopiija ja dán láhkai passiviseret lohkkiiid dušše muittašit. (1991: 38.) “Guppoš”-novealla duođaid doalvu Ilbo ja su áhči ávdin boares hirsastohpui áhči šaddanbáikái ja sáhtášii dán dáfus dulkojuvvot geassádeapmin árbevirolaš servodahkii. Áhči sánit “Moai ásse dál dán dálus muhtin áigge ja ...” (G 70) dattetge čájehit ahte áigumuššan ii lean geassádit doložii.

5 ”Guppoš” magiijalaš realisttalaš teakstan

Dán kapihttalis suokkardan “Guppoš”-novealla magiijalaš realisttalaš teakstan ja mo novealla sihke dáhpáhusráiddu ja struktuvrra bokte, buktá ovdan gealddu, mii lea sámi servodaga ja váldoservodaga gaskkas, muhto maiddá sámi servodaga siskkabealde.

5.1 Antinomiija ávvosiid gaskkas

Magiijalaš realismma deháleamos dovddaldat lea Farisa (1995: 5) mielde magiijalaš elementa. Nugo narratologalaš guorahallamis lea bohtán ovdan leat “Guppoš”-noveallas mánja magiijalaš elementta dego Guppoža čađačuovgi oaivi ja rumašlaš fápmu, Eilena mánja hámi, guppolgárdi man ektui márkan lei gopmut ja diedusge metamorfosat. Novealla dáhpáhusat laktásit čielgasit guovtti sierra ávvosii, albmailbmái ja jábmiidáibmui. Noveallas eai leat danne duššefal ovttaskas magiijalaš elementtat, muhto olles ávus, man sáhtta gohčodit magiijalažžan.

Novealla albmailmmi ja jábmiidáimmu ii sáhte nuvttánaga dulkot sámi kosmologiiija oassin, muhto čielga buohtalasvuodát gávdnojit. Deháleamos lea ahte jábmiidáibmu dávista sámi árbevirolaš ja seammás eamiálbmogiid máilmmioainnu, man mielde olmmoš lea sirrekeahes oassi luonddus ja iežas luondubirrasis. Dása gulla maid jurdda, ahte máilmmi, servodaga ja luonddu dássedeaddu seailuhuvvo vuostevurrosaš addimiin ja juohkimiin. Olmmoš oazžu ealáhusa ja biepmu luonddus, muhto lea dehálaš atnit ávkki luondduriggodagain goaritkeahhtá náli dahje máddodaga ja johtit luonddus muosehuhtekeahhtá elliid ja bilitkeahhtá eatnamiid ja čázadagaid. Dán ollisvuhtii gullá maiddá vuoiŋjalaš bealli, ja leage olbmo ovddasvástádus seailuhit sihke ávnnašlaš ja vuoiŋjalaš ávvosa, nuppiin sániin albmailmmi, jábmiidáimmu ja ipmiliidáimmu dássedeattu. (Kuokkanen 2009: 107–108.)

Guppolgárdi lei imašlaš báiki, gos ledje dásidis gieddi, dievva guppolat, unna stoboš ja duokkot dáikko ealli beazit, soagit, sieđggat ja reatkkát. Luondu guppolgárddi birra ii spiehkkanan albmailmmi luonddus. Doppe ledje seammalágan jávrrit, várit ja eatnamat go albmailmmis. Doppe ledje maiddá jahkeáiggit, maid mielde luondu earáhuvai. Beaivi molsašuvai idjan ja jándor čuovui jándora aiddo seammaláhkai go albmailmmis. Teaksta ii muital nu ollu birrasa birra, muhto guppolgárdi ja dan biras ovddasta eahpitkeahhtá árbevirolaš sámi birrasa. Doppe ii

mihkkege muittuhan odđáigásaš servodaga, ja Ilbo jurddašalaige “leigoson dološ, áhči soga dovdameahhtun dološ, eallán” (2001 : 65.)

Jábmiidáimmu vuostegeahčín lea albmáibmi nugo Ilbo vásihii dan bajásšattadettiin ja dasságo vulggii Davás. Bárdni lei riegádan ja bajásšaddan Máttá-Suoma gávpojis, ja ruovttus son ii lean oahppan olus maidege sámegeiela ja kultuvrra birra. Son šattai bajás birrasis, mii lei čielgasit čadnon racionála duodalašvuhtii, man mielde jierbmi lea buot deháleamos ja maiddáid áidna vuohki diehtit ja dovdat máilmmi. Guppoš dajai dán láhkai: “Leathan odđáiggi bárdni. Áiggi, goas dieđa, teknologijja ja ruhta dihtet makká buot.” (G 66.) Ilbo áhčči lei sápmelaš, muhto mitaluvvo ahte ”son lei agibeavve eallán suomelaš vieruid mielde ja doaibman virgealmájain.” (G 62). Son lei guodđán ruovttubáikkis eanaoamastanriiddu geažil. Muitaleaddji ii čilge dađi eanet, muhto addá vejolašvuoda dulkot riiddu vuolgán 1970- ja 1980-logu eanagávppiin Deanuleagis. Dalle eanet ahte eanet láddelaččat oastigohte sápmelaččain eatnamiid hálbái ja huksejedje barttaid.

Riiddu geažil Ilbo áhčči válljii guodđit ruovttubáikkis ja ohecat birgejumi Máddin. Okta mañjekoloniála girjjálašvuodaid sárgosiin lea aiddo báikki ja báikkis eret gártama deattuheapmi. Eatnat eamiálbmogiidda gulli olbmot leat gártan bákkus guodđit ruovttuguovlluset ovdamearkka dihtii bággosirdimiid dahje bargguhisvuoda geažil. Maiddáid kultuvrralaš badjelgeahččan ja olbmo persovnnalašvuoda ja kultuvrra dihtomielaláš soardin sáhttet gáidadiid olbmo eret ruovttubáikkistis. Ruovttubáiki lea dehálaš oassi olbmo identitehtas, ja danne ruovttubáikki bákkolaš guodđin sáhtta vahágahttit olbmo identitehta ja iešádejuimi. Dás bohciida mihtilmas mañjekoloniála identitehtakriisa, mas amasmuvvan lea guovddážiis. (Ashcroft je. 1989: 9.) Olbmo vásáhusat ja persovnnalaš iešvuodát váikkuhit dasa, mo olmmoš hálldaša iežas sámi identitehta odđá birrasis.

Ilbo áhči identitehtahálldašanstrategiija lei hilgut sápmelašvuoda. Son ii hálidan danne mánáidasas oahpahit maidege eará sámi kultuvrra birra go dan ahte das ii leat makkárge árvu: ”Sámevuohka lei gollan eret ja dan birra ii goassige hállojuvvon. Dahje juos goas nu hállojuvvuige, de dušše ”bázahallan, doaresbeali” olbmuid birra, doppe guhkin menddo Davvin.” (G 63.) Áhčči geardduhii dan, maid ieš lei oahppan, namalassii dan ahte sápmelaččat leat earáláganat ja heajut go suomelaččat geat ovddastit oarjemáilmmi, man dábit, vierut, árvvut ja eallinvuogit adnojit norbman. Dákkár oainnut leat boadusin jierpmi koloniseremis, mii lea mielddisbuktán dihtolágan jurdagiid ja govaid oarjemáilmmi olggobeali álbmogiin ja mii dán láhkai dahká vuoiggalazžan ja govttolazžan duššadiid sin kultuvrraid, eallinvugiid ja

diehtortnegiid. Hegemoniija dahje symbolalaš veahkaválddi bokte stáhta ásahusat, ovdamearkka dihtii skuvla, girku ja mediat, leat ovddidan válddi dahje koloniserejeddiid beroštumiid, árvvuid ja dárbbuid ja nu dat dohkkehuvvojit almmolaš ja buohkaide guoski áigumuššan. (Kuokkanen 2009: 24–25.)

Vaikko áhčči livččiige hálidan mánáidasas sámi iešdovddu, de dán livčči lean váttis ollašuhttit su dilihisvuoda geažil. Áhčis lei buorre virgi, vaikko ii lean vázzán skuvllaid. Dasa lassin ”Áhčči lei vissa čeahppi, go gearddi oahpai buot ja máhtii láhttet nu hearrasláganit go hearrát jo lávejedje.” (G 63). Dás boahotá ovdan, ahte áhččái lei dehálaš leat seamma čeahppin ja seammaláganin go earát su bargobirrasis. Dán geažil son dáiddii vuoruhit barggu ja bargoeallismis lihkostuvvama ovddabeallái iežas bearraša. Dan maiddái muitaleaddji geažida dán sitáhtas: ”Son oahpai leat hilbat ja veháš iešlágange ealedettiinis oappáid gaskkas, dasgo eadni geahčai su uhca vigážiid bárdnemáná vuoigatvuohtan iige áhčči astan su nu hirbmadit stivret.” (G 64.) Ilbo ii nappo oaidnán áhčis nu ollu bajásšattadettiin. Ilbmá maiddái ahte bearrašis ii lean olus oktavuoha áhči fulkkiiguinge. Áhččihan lei nuorran riiddáskan áhčiinis ja dan sivas ”ii hálidan diehtit iežas ”bahánihkkánis” áhči birra maidige” (G 63). Muitaluvvo maiddái ahte Ilbo lei muittus mielde dušše oktii fitnan Davvin áhčis šaddanbáikkis ”- - áigá áigá, dalle go son lei bás gándaš” (G 62). Ilbo bajásšattai nappo birrasis, gos dušše okta olmmoš, su áhčči, livčči sáhtán oahpásmuhttit su sámi kultuvrii.

Dát mearkkaša ahte Ilbo ii diehtán olus maidege sápmelašvuoda birra go fárrii Davás. Son ii máhtán sámegeiela, ii lean vásihan máinnasteami, ii dovdan sogas, ii dovdan sámi báikenamaid iige máhtán juoigat. Dát dieđut ja máhtut leat ovdamearkan árbevirolaš máhtus dahje eamiálbmotdieđus, man Kuokkanen (2009: 49) meroštallá buot diehtun mii gullá dihto álbmogii ja guoská dihto birrasii. Eamiálbmotdihtui gullet maid máilmmioainnuid diehtu ja vuoigálaš diehtu. Dákkár dieđut rivdet áiggi mielde ja sirdasit buolvvas bulvii oassálastima bokte. (Kuokkanen 2009: 50–51.) Vaikko sámi servodat lea rievdan koloniserema olis, de mánát ain unnit eanet ohppet árbevirolaš máhtuid áddestaladettiin rávesolbmuid ja oassálasttedettiin bargguide ja dáhpáhusaide. Sámi skuvllain dákkár máhtut ja dieđut oahpahuvojit muhtun muddui, máddin hui unnán, jus oppanassiige. Ilbos ii lean danne goassege leamaš vejolašvuohta oažžut oasi sámi árbevirolaš máhtus iige sámegeielas. Dát mearkkaša ahte gealdu jábmiidáimmu ja dan albmáimmi gaskkas, man Ilbo dovddai, lei stuoris.

“Guppoš”-novealla nubbi ávus lea magiijalaš máilbmi, mii nappo mánggaláhkai speadjalastá árbevirolaš servodaga. Nubbi máilbmi lea fas váldoservodat, “Máddi”, mii lea koloniseren

“Davi”. Dán láhkai novealla laktása ravdda dahje koloniserejuvvon álbmoga eallimii ja ovdanbuktá imperialisttalaš guovddáža ja dan ollašuhtti vuogádagaid vuostálastima. Girjjálašvuoda dutki Stephen Slemon (1995: 409) dadjage ahte magiijalaš realisttalaš teavsttain lea gižžu guovtti vuogádaga gaskkas, mat vuostálastiba goabbat guoimmiska fikšuvdnamáilmmi hábmema. Dannego dán guovtti vuogádaga vuodđonjuolggadusat leat soahpameahtumat, de ii goabbáge sáhte ollásit ollašuvvat. Goappašat diskurssat lohkkášuvvaba agálaš dialektihkkii “nuppiin”, dilálašvuhtii, mii dagaha goappašiid diskurssaide siskkáldas gealddu. Gealdu riegáda nappo sihke diskurssaid gaskii ja maiddái goappašiid diskurssaid sisa. Dán guovtti diskurssa gaskavuohtha vástida buorre muddui kolonialismma vásiheadji olbmo geldui guovtti kultuvrra gaskkas ja dávistage maŋnekoloniála dili erenoamáš bures. (Slemon 1995: 409.) Ilbo dilli guovtti ávvosa gaskkas vástida Slemona govvádussii. Ilbos ledje váttisvuodát sajáiduvvat Mátti birrasii gos lei orron olles mánnávuoda ja nuorravuoda, muhto sus ledje seamma váttisvuodát Davi servodaga ektui, vaikko sus lei hállu oahppat Davi eallima ja sámegiela. Son ii orron heivemin goappáge sadjái ollásit. Magiijalaš iđa, Ilbo oktiisuddan guhkes seakka beziin, man birra Guppoš dajai “Don ieš dat lea.” (G 68), deattuha man dehálaš lea, ahte olbmoss lea nana identitehta. Olbmui ja su ahtanuššamii lea dehálaš, ahte olmmoš diehtá gii son lea ja ahte atná iežas árvvus.

5.2 Magiijalaš elementtaid dovdán ja eahpideapmi

Ilbo lei buiga suoma birrasis bajásšattadettiin oamastan seamma máilmmioainnu go eanaš Suoma ássit. Jábmiidáimmus son vásihii dakkáriid, mat su duodálašvuodaáddejumi mielde ledje dušše miellagovvadásat ja duššit. Álggus son amašii báikki, hávdeeatnama muittuheadji guppolgárddi, ja imaštii Guppoža, ránes ádjá, gean eahpidii vuoss jámežin ja de gopmin. Iežas dili árvvoštalai vuoss ná: ”Ammal mun lean jápmán ja liikká bessen albmái...” (G 63.) Son geahččalii gávdat čilgehusaid iežas áddetmeahtun dillái ja vásáhusaide, mat šadde dađistaga eambo čilgetmeahtumin. ”Son geahčastii áddjái ja oinnii oapmana su oaijvi čađa. Dát ii lean albma!” (G 64). Go áiggui uvssa rabastit ja olggos doapmalit, de beasai vásihit ádjá rumašlaš givrodaga: ”- - áddjá čuoččui dan ovddas. Ilbo áiggui hoigadit su eret, muhto áddjá ii sparggihange.” (G 65.) Ilbo oinnii iežas jugešvuoda vejolaš sivvan dillásis: ”Ilbo ii veláge jáhkkán, ahte son elii duodalaš ilmmis, son lei baicce sihkar, ahte su stándašis nuorravuohtha lei dagahan sutnje dán dili ja son elii muhtinlágan hallusinašuvnna siste.” (G 65.) Hallusinašuvdnan ja juhkanolbmo seahkideapmin sáhtášii dieđusge lohkkige dulkot Ilbo jábmiidáimmu fearániid. Leihan Ilbo jo

guhkit áiggi rasildan gárrenmirkuiguin, ja juhkanhan son lei dallege go geavai jábmiidáibmui. Maiddái Ilbo máhccan albmailbmái ja áhči fuomášupmi, ”Donhan leat áibbas njuoskan ja galbmon.” (G 70), geažidit ahte Ilbo sáhtášii leat olgun leamaš olles dan áiggi go lei jávkosis iige gaskkohagaid Guppoža liegga stobožis. Muhto jus jábmiidáimmu fearánat dulkojuvvošedje dušše Ilbo seahkideapmin dahje niehkun, de noveallas ii livčče eambo go okta duođalašvuoda koda ja dalle dieđusge ii livčče sáhka antinomiijasge. Teaksta ii sáhte leat magiijalaš realisttalaš, jus teavstta badjellunddolašvuolta ii dovdájuvvo dakkárin.

Farisa (2004: 8) mielde muitaleaddji ja persovnnat hárve kommenterejit magiijalaš ihtagiid ja dát veahkeha lohkki dohkkehit daid. Ilbo gii lea váldopersovdna ja váldofokaliserejeaddji, buktá ovdan oaiviliiddis magiijalaš ihtagiid ektui dialogain ja friija gaskkalaš muitalemiin. Ledje Guppoža čađačuovgi oaivi ja su rumašlaš givrodát, mat eanemusat hástaledje Ilbo duođalašvuodaáddejumi. Son geahččalii gávdnat jierpmálaš čilgehusaid daidda, muhto loahpas son goit luobai das ja dohkkehišgođii vuorbis. Vaikko lohkki identifisere iežas váldopersovnnain, de sutnje lea liikká sakka álkit dohkkehit Guppoža čađačuovgi oaivvi ja su badjellunddolaš fámuid lunddolaš oassin teavsttas go olbmo nuppástuvvamiid beahcin ja guppolin. Okta sivva dasa lea muitaleaddji hálahisvuolta. Muitaleaddji lea jábmiidáimmu fearániid birra muitalettiin unnán oidnosis. Nugo narratologalaš guorahallamis boahtá ovdan, de muitaleaddji gaskkusta dáhpáhusaid aiddofal dialogaid ja oanehis čoaikkáigeasuid bokte, main lea maid ollu friija gaskkalaš muitalemit. Čoaikkáigeasuin son ii meroštala Ilbo, baicce čájeha ja geažida dáhpáhusaid bokte. Ná muitaleaddji ovddida lohkki dohkkeheami liikká, vaikko fokaliserejeaddji váldopersovdna bidjá magiijalaš dáhpáhusaid gažaldatvulosážžan. Nubbi sivva dasa ahte lohkki ii čuovvul váldopersovnna, lea Ilbo gutnehis láhttenvuohki mii láivuda lohkki identifiserema suinna.

Go Ilbo loahpas muitái ahte lei vahku juhkan ja vajáldahtán Birgita Máttás, de son miedai “vuohtigoahtit iežas dehálaš bálgáid” (G 67). Dattetge lei sutnje hui váttis vuiget Guppožii, ahte sus lei leamaš garra eallin. Guppoža gažaldaga “Dajamat, badjelgeahččágo dát nuorra beahci iežas?” (G 68), son guđii vástitkeahttá. Go Guppoža gohčui su váldit birra beazi, mii muđui lei Ilbo ieš, de Ilbo vástidii: “In váldde. Mun in leat mihkkige romantihkalaš nissonolbmuid, gii saloda meahcis muoraid. “ (G 67.) Easka go Guppoš jearralii “ammal don sihttát it beazis gal bala” (G 68), son doahttalii. Ilbo salastii beazi ja suttai dainna oktii. Son ii kommenteren dáhpáhusa, baicce dohkkehii dan jiena jávohaga. Dán láchkai aistton Chanady (1985: 23–24) lohkkige dohkkeha magiijalaš elementtaid teavsttas, go dat lea ovttaiduvvan fikšuvdnamáilmmi muitaleaddji ja persovnnaid persepsuvnna norpmaide. Vaikko metamorfosa birra muitaluvvo

dušše mottiin sániin, de dat govve dehálaš jorggáldaga Ilbo eallimis. Farisa (2004: 9) mielde magiijalaš ihtagat namalassii giddejit fuomášumi guovddáš áššiide teavsttas. Guppoža gažaldagaid bokte ja metamorfosa bokte Ilbo oahpásmuvvagođii iežainis. Mañjekoloniála máilmmis čavde ja oadjebas identitehta ii leat diehttelas ášši. Aiddo dasa Guppoš čujuhiige jearadettiin Ilbos badjelgeahččágo son iežas. Koloniseren čuoheá oainnát maiddá olbmo jurddašepmái iežas birra ja iežas gudnejahttimii, go dohkkeha ja oamastišgoahtá váldoservodaga negatiivvalaš oainnu iežas álbmogii.

Maiddá nubbi metamorfosa mas Ilbo rievddai guppolin Dola Doalli vehkiin ja mátkkoštii jurdagiinnis ruovttoluotta mánnávuhtii, deattuha guovddáš ášši teavsttas, namalassii su dárbbu váldit ovddasvástádusa eallimisttis. Ilbo anii iežas eallima eahpelihkostuvvan eallimin ja sivahii ruovttubirrasa ja bearraša. Teavsttas boahtáge ovdan ahte su váhnen guktos lei heajos gaskavuohta, mii dieđusge čuzii garrasit mánnái. Áhči stuorra gáibádusaid áidna bárdnásis Ilbo buohtastahtii eallimiin betongaguji siste. Bárdni čájehii garra vuostehágu áhčis gáibádusaide ja árvvuide válddekeahhtá oahpu ja searvvadettiin nu gohčoduvvon garešjovkui, ”mii eanemustá jugai, skelbmošii gávpojis ja geavahii nárkotihka” ja mas ledje vel garrasat lágat go áhčis. Buot lei aistton Ilbo ”ráiskkadan bearraša” ja ”ráiskkadan birrasa” sivva. Nuppi metamorfosa bokte Ilbo vásihii fas mánnávuoda balu ja heahpada ja son mearridii beassat eret betongagujis. Son áiggui viimmat váldigoahtit ovddasvástádusa eallimistis ja guođdit oaffarolla. Ilbo ii atnán guppolin molsašuvvama balddihahttin ja hirmástuhttin. Dalle galggašii leat lohkkáige álkit dohkkehit jábmiidáimmu dáhpáhusaid liikká, vaikko ain soaitá gaskkohagaid jáhkkit ahte jábmiidáibmu ii dáidán leat mihkkege eará go Ilbo alkoholiserejuvvon miela buvttá.

Leat mánga siva dasa, ahte lohkkái lea váddásat dohkkehit nuppi metamorfosa go dan vuosttas. Okta sivva dasa lea dat, ahte muitaleaddji muitala nuppi metamorfosa birra bienaleabbot go vuosttas metamorfosa birra. Lea lunddolaš ahte dárkilat čilgehusat bohciidahttet eambo gažaldagaid. Gii lei Eilen, gii čuovui Ilbo Dola Doalli lusa? Mii lei Dola Doalli? Leigo reatká vai Dolla Doalli, mii nuppástuhtii Ilbo guppolin? Lohkki eahpidešgoahtá iige dieđe sáhttago dohkkehit dáhpáhusa novealla fikšuvdnamáilmmi oassin. Farisa (2004 :19) mielde lohkkis soaitá leat nu nana čanastat rationála duodalašvuhtii ja realismii, ahte ollu magiijalaš realisttalaš teavsttat mielddisbuktet mahkaluššama. Lohkki eahpida mángii dannego muitaleaddji, gii ieš dohkkeha erohusa realismma ja magiija gaskkas, ii oalggut lohkki dahkat dan seamma, muhto ovddida baicce mahkaluššama. Metamorfosaid birra muitalettiin muitaleaddji čuovvu hálahisvuodaprinsihpa, vaikko govvege Ilbo nuppástuvvama guppolin dárkileabbot go su nuppástuvvama beahcin. Váldosivva lohkki eahpideapmái ii leatge iešalddis metaforfosa

muitaleapmi, muhto vuohki mo muitaleaddji govve Guppoža ja Eilena gaskavuoda aiddo ovdalaš go muitališgoahtá nuppi metamorfosa birra.

Muitalus Guppoža ja Eilena birra spiehkasa teavsttas čalbmáičuohcci láhkai. Fokalisašuvdna rievdá, ja fuomášupmi sirdašuvvá váldopersovnnas jábmiidáimmu oruhiidda. Muitaleaddji meroštallá dárkilit Eilena, ja de de čuovvu analepsa, mii muhtun muddui muitala ja muhtun muddui geažida makkár sudno oktasaš historjá lea leamaš. Dát oassi goit duođašta ahte muitaleaddji ieš dohkkeha antinomii ja ahte jábmiidáimmu fearániid ii leat vejolaš dulkot Ilbo hallusinašuvdnan dahje niehkun, muhto seammás hástaluvo lohkki luohtámuš muitaleaddjái. Eahpádus leago muitaleaddji luohtehahtti vai ii gahká nappo lohkki miela jo ovdal, go muitaleaddji ovdanbuktá nuppi metamorfosa ja geažidemiid odđasit riegádemiid birra. Novealla lea dattetge huksejuvvo ja mitaluvvon dan láhkai, ahte lohkki oážžu vejolašvuoda dađistaga dagalduvvat jábmiidáimmu magiijalaš ihtagiidda. Čađačuovgi oaivi, gomu márkan ja Ilbo oktiisuddan beziin, mat máinnašuvvojit oanehaččat teavsttas, eai suorggat ovttaga ja ovttaiduvvet álket tekstii. Dan sadjái mitalus Guppoža ja Eilena birra ja Ilbo nuppástuvvama birra guppolin, eai gáro suddat tekstii, ja lohkki eahpida sáhttágo dohkkehit daid dáhpáhusráiddu oassin. Magiijalaš elementaid eahpideapmi, mii lea okta magiijalaš realismma dovddaldagain, lea lunddolaš ja mielddisbuktá, ahte lohkki ferte oassálastit eambo teavstta huksemii ja dulkomii.

5.3 Magiijalaš realisma ja stádisvuoda muosehuhttin ja hástaleapmi

Dán vuollekapihttalas guorahalan man láhkai “Guppoš”-novealla deavdá Farisa meroštallama čuovvovaš dovddaldagaid: fenomenála máilmmi sadji magiijalaš ihtagiid čilgemis, lohkki vásáhusat guovtti lahkanaddi ávvosis ja loahpas vel mo magiijalaš realisma muosehuhtá lohkki áddejumi áiggis, ávvosis ja identitehtas.

Farisa (2004: 14) mielde okta magiijalaš realismma dovddaldagain lea dat, ahte fenomenála máilbmi vuhtto sihke magiijalaš ihtagiid ja duohta máilmmi ihtagiid govvemis. “Guppoš”-noveallas leat albmailmmi ja jábmiidáimmu dáhpáhusat sirrejuvvon sierra teakstaosiide, ja

magiijalaš fearánat leat sajuštuvvon ollásit jábmiidáibmui. Vaikko jábmiidáibmu iešalddis lea magiijalaš, de dat liikká muittuha máilmmi nugo olmmoš vásiha dan. Ná govvejuvvo guppolgárdi:

Ilbo čalmmit deive stobu, mii ii lean stuorát go sin šaddanbáikki sávdni. Ártegis áddjá láidestalai su ránes diŋggaid gaskka stobu guvlui. - - Ilbo oaidnigođii buorebut ja earuhišgođii ránes diŋggaid. Son oinnii mánggalágan muoraid. Muhtimat ledje mehter allosaš guppolat, muhtimat roance soarvvit, ledje njuolgggo soahkeruŋggut main beassi lei goikan ja goarvasan, ja de gahččan oktan bárkkuin eret. Ledje rutkkožat ja belkkot, eanemusta goit vuollegis guppolat. Ledje ealli beazit ja soagit, siedggat ja reatkát duoggot dáikko. Ja lei ruški. (G 62.)

Dán ovdamearkkas boahtá ovdan mo dárkilis čilgehusat hábmejit fikšuvdnamáilmmi, mii muittuha min iežamet máilmmi. Dát buvttada čádjadusa, ahte muitalus sáhtášii leat duohta. Go muitaleaddji muitala magiijalaš elementtaid birra, son ferte geavahit daid reaiduid mat sus leat, namalassii giela ja sániid. Giella ja sánit laktásit albmailmmi ihtagiidda ja áđaide. Nuppi bealis sáhtta magiijalaš ihtaga dárkilis govven fas geažidit, ahte muitalus lea dušše miellagovvádusa buvttá. Magiijalaš realisma sáhttagé dagahit realismadoahpaga gažaldatvulosazžan ja hástalit oarjemáilmmi rationála duodalašvuoda. (Faris 2004: 14–15.) Dán láhkai muitaleaddji muitala metamorfosa birra:

Reatká lei njamistan su iežas sisa, – vai leigo dat Dola Doalli, gii lei dollen maiddái su gumpen sallasis ja nuppástuhtán gubbolin [guppolin]? Son nappo lei guppol, ii binnáge eanet. Sus ii lean olbmo hápmi, dušše jurdagat. Ja jurdagiinnis son lei fas Máddin ruovttus. Son balai, dasgo lei ožžon gidđaduodaštussii guokte njelježa [njelježa]. Buohkat bilkidedje su ja áhčči hálahii guovttágaskan. Ja su ovdii sárgasii fas betoŋgagudji, man badjel son galggai beassat. Beassat friijavuhtii, eret. (G 69.)

Muitaleaddji muitala Ilbo nuppástuvvama birra guppolin, ja lohkki fuobmá dakkavide ahte muitaleaddji govve magiijalaš ihtaga. Reatká ii diedusge sáhte ovttaga njamistit iežas sisa iige olmmoš sáhte nuppástuvvat guppolin. Farisa (1985: 15) mielde magiijalaš ihtagiid govven čatnasa álo muhtun muddui fenomenála máilbmái ja realisttalaš muitaleapmái, nugo dás muitalettiin mo Ilbui geavai mánnán go lei ožžon guokte njelježa gidđaduodaštussii.

Muitaleapmi Ilbo nuppástuvvama birra guppolin buktá ovdan maiddái mo jábmiidáibmu ja rationála máilbmi sáhttet lohkki mielas lahkanaddat. Lohkki vásáhusat guovtti lahkanaddi ja osiid lonohalli máilmmis leat aistton Farisa (2004: 21) okta magiijalaš realismma viđa dovddaldagas. “Guppoš”-noveallas lohkki vásáhusat lahkanaddi ávvosiin bohciidit sihke novealla ráhkadusas ja muitaleamis. Noveallas juohke nubbi teakstaoassi giedáhalla jábmiidáimmu ja juohke nubbi albmailmmi dáhpáhusaid. Teakstaoasit leat goallostuvvon dan

láhkai ahte ráhkadus nanne lohkki dovddu máilmmiid lahkaneamis ja osiid lonohallamis. Dás válddán ovdan dušše guokte ovdamearkka. Go novealla vuosttas teakstaoassi albmailmmi dáhpáhusaid birra muitala Ilbo ráiskkadan bearraša birra ja loahpahunvo cealkagiin “Ii lean vadjitvuohta.” (G 62), de nubbi teakstaoassi jábmiidáimmu dáhpáhusaid birra álggahunvo ná: “Ilbo čalmmat deive stobu, mii ii lean stuorát go sin šaddanbáikki sávdni.” (G 62.) Doababárra jábálašvuohta/vadjitvuohta čatná dien guokte teakstaoasi oktii ja seammás hábme čádjadusa guovtti lahkannadi, vuostálas ávvošis. Seamma doaibma lea boares hirsastobuin albmailmmi nuppi teakstaoasi ja jábmiidáimmu goalmát teakstaoasi ektui. Cealkagat, mat goallotit dáid oktii leat: “Ja muhtimin áhčči sáhtii máinnašit galbma, boares hirsastobuid, maid láhttit ritno ja lásat jikŋo dálvit.” (G 63) ja “Ilbo healkkehii, dasgo áhči muitalus boares hirsastobuid birra lei dego dán boddui dáhkkon. Son čuoččui hirsastobu boardaga alde ja ránes áddjá hoiggai su vuollegas [vuollegis] uksarágge sisa.” (G 63). Nu Faris (24: 21) árvalage ahte magiijalaš realisttalaš narratiivvalaš linnjá soaitá vástidit máilmmiáksái, mii mángga jurddavuogádaga mielde čatná oktii ávvošiid.

Teakstaosiid goallastanvuogi lassin noveallas albmanit ollu fearánat, mat nannejit lohkki vásáhusa das ahte jábmiidáibmu ja rationála ávus orrot lahkannaddamin. Ilbo mátkkoštii jurdagiinnis jábmiidáimmus albmailbmái ja fas ruovttoluotta jábmiidáibmui. Seammás mátkkoštii maid ruovttoluotta áiggis iežas mánnávuhtii. Maiddái Guppoža čilgehusat manne Ilbo eatnamat ledje moivašuvvan ja man láchkai eatnamiid nuoskkideapmi ja luonddu bilideapmi váikkuhit olbmo millii, rasttildit jábmiidáimmu ja rationála máilmmi rájá. Seamma doaibma lea jábmiidáimmu oruhiid dieđuin rationála ávvoša birra. Muitaleaddji muitala ahte vuosttas, maid Guppoš dajai Ilbui lei “Mun dihten du boahit” (G 62). Muitaluvvo maid ahte “Eilen diđii buot, juoba dan, ahte váhkarnieida Sonja lei ožžon biilakortte” (G 68), vaikko son lei eanaš áiggi guppol. Lohkki dovddagohtá ahte mađe guhkkelii son lohká, dađe unnit jehket ávvošat.

Dat mii “Guppoš-noveallas eanemusat lahkannahtá ja oktii suddada ávvošiid, lea dat ahte jábmiidáimmu oruhiidda dađistaga ihtet eambo olmmošlaš iešvuođat. Guppoža ja Eilena liegga dovddut ožžot fáhkka saji teavsttas metamorfosaide gaskkas, ja muitaleaddji govvegohtá mo soai ohcaba dorvvu goabbat guoimmisteaskka ja mo sudno oktasaš vásáhusat ja muittut čatnet sudno oktii. Muitaleaddji geažida vel dasa lassiin, ahte soai soaitiba deaivvadan albmailmmis, vaikko sáhttáhan miessemearkun leat dáhpáhunvuohtas jábmiidáimmusge. Ilmmiid rastideaddji ráhkesvuohta ii soaitte vuosttas, mii olbmo mielas čatnasa jábmiidáimmu oruhiidda, vaikko fikšuvdnamáilmmishan gal lea buot vejolaš go hal muđui ii soađa teavstta logihka vuostá.

Faris (2004: 23) dadjá ahte lohkki vásáhus lahkanaddi ávvosiiguin sihkkugoahdá kategoriijaid rájáid. Buot ovddabeali ovdamearkkat lahkanaddi ávvosiin čájehit mo magiijalaš realisma suddada oktii jábmiidáimmu ja Mátti ja maiddá jábmiidáimmu ja Davi. Guovttijuogut mat laktásit Máddái ja jábmiidáibmui, mii lea árbevirolaš máilmmi govva, leat sihke vuostálasat ja hierarkkalaččat. Koloniserejeaddji máilbmái leat mihtilmasat alitárvosaš kategoriijat dego diehtu, dieđa, čálálaš historjá, osku ja girjjálašvuohta. Árbevirolaš sámi servodahkii leat fas mihtilmasat vástideaddji vuolitárvosaš kategoriijat dego jáhkut, vásáhusat, mitalusat, luonddu ipmilat ja mitalanárbi. (Kuokkanen 2009: 21.) Maiddá jábmiidáimmu ja Davi gaskkas lea guovttijuohku, muhto dát guokte ávvosa leaba ovtaárvosaččat dan láchkai ahte dievasmahttiba goabbat guoimmáde. Goappašagat gullaba sámiid dološ máilmmigovvii. “Guppoš”-noveallas Davvi vástida dálá Sápmai.

Vaikko sámit leatge unnit eanet gáidan duođalašvuođaáddejumis mii čatnasa šamanisttalaš máilmmigovvii, leat dán áiggige ain olbmot, geat vásihit ahte sis lea oktavuohta jábmiidáimmu oruhiiguin. Čujuhan dán oktavuođas Marit Myrvolla nákkosgirjái (2010), mii čájeha ahte vel Moskkisge, gos lestadialaš osku lea leamaš ja lea ain nanus, lea álbmotárbevierru buorre muddui seilon. Jáhkku ihtagiidda maid ruohttasat leat eamioskkus dahje mitalanárbbis nugo guhvláruššan, eahpáraččat, jámežat, gopmit, ovdasaččat ja gufihttarat, lea ain eallimin ja gullá olbmuid ollislaš duođalašvuođaáddejumái. Bajimuččas lea goit kristtalaš ipmil dahje nugo okta Myrvolla informanttain lei dadjan čjuhettiin goavdási: “Mii leat molson eret ipmilráiddu.” Buot lea nappo Ipmila vuollásaš ja fáttmastuvvon kristtalaš duohtavuođaáddejumái. Kristtalaš rohkosat, rituálat ja symbolat dego ruossa adnojit veahkin birgehallas ovdamearkka dihtii gopmiiguin ja gufihttariiguin. (Myrvoll 2010: 260.)

Ovdalis dán vuodđokapihttalis lean čilgen mo magiijalaš realismma magiijalaš ihtagat leat vuodđuduvvan fenomenála máilbmái ja mo magiijalaš realismma ávvosat orrot lohkki mielas lahkanaddamin. Magiijalaš realismma manjumuš dovdomearka lea Farisa (2004: 23) mielde mo magiijalaš realisma muosehuhtá lohkki áddejummi ággis, ávvosis ja identitehtas. “Guppoš”-novealla ii muosehuhte lohkki áddejumi ággis, muhto dađe eanet ávvosis ja identitehtas. Lohkki áddejummi ávvosis muosehuhtto buot eanemusat Ilbo sirdašumiid bokte jábmiidáibmui ja fas ruovttoluotta albmáimái. Maiddá márkana sadi guppolgárddi ektui imaštahtá lohkki. Ilbo lei namalassii márkaniš gos son váccii skuvlla, go sirdašuvai jábmiidáibmui. Go son guppolgárddis hálidii oaidnit gos márkan lei, de Guppoš čjuhii gos dat lei. Dat ii lean duođaid nu guhkin, muhto dat lei gopmut. Mañit beaivvi go Ilbo ággui báhtarit guppolgárddis, lei márkan fáhkka

jávkan. Dan beivvi go Ilbo sirdašuvai fas albmailbmái, váhkkasii son áhči šaddanbáikkis, olles guoktečuohke kilomehtera eret márkanis.

Vaikko novealla muosehuhttagé lohkki áddejumi báikkis, de lea dan váldodeaddu liikká identitehtaid muosehuhttimis. Dat leage várra lunddolaš dan sivas go guppolgárddi lei Guppoža mielde sieluid duhkoras. Nu olles guppolgárdi bidjá identitehtaid gažaldatvulosážžan sihke Ilbo, Eilena ja Dola Doalli nuppástuvvamiid bokte. Dusse Guppoš bisui seammahápmásažžan. Metamorfosaid bokte Ilbo suttai vuos oktii guhkes, seakka beziin. Nuppi háve son nuppástuvai gis guppolin ja de fas olmmožin. Magiijalaš realisma geavaha čilgekeahes fearániid, ovdamearkka dihtii metamorfosa, deattuhan dihtii identitehtaid seahkanemiid ja oktiisuddamiid. Dán láhkai dat mii lea okta dán novealla deháleamos temáin deattuhuvvo, namalassii olbmo identitehta ja dan ahtanuššan maŋŋekoloniála servodagas.

6 Njálmmálaš árbi “Guppoš”-novealla materiálan

Dán kapihttalis suokkardan man láhkai njálmmálaš árbevieru oasis leat geavahuvvon “Guppoš”-novealla materiálan ja mo daid sáhtta dulkot. ”Guppoš”-novealla lea huksejuvvon mitalusaid, máidnasiid ja oskkumušaid ala seammaláhkai go Paltto *Soaghu*-čoakkáldaga (1971) máinnasvuđot noveallat, muhto čálli geavaha materiála ”Guppoš”-noveallas earaláhkai go boarrasat noveallain. Noveallaid namat jo geažidit mii “Guppoš”-novealla ja *Soaghu*-čoakkáldaga máinnasvuđot noveallaid stuorámus erohus lea. Dáid boarrasat noveallaid namat iktet makkár čanastagat dain leat mitalanárbaí, ovdamearkka dihtii ”Čuđit”, ”Gufihtar lonuhus”, ”Noaidi láhka”, ”Stálu gollit” ja ”Bijadat”. Noveallaid namat čujuhit oahpes máinnasoruhiidda. Seammás lea nu ahte novealla namma buktá dábálaččat ovdan juoidá, mii lea dehálaš dan dulkomii. Dat soita mitalit juoidá earret eará dáhpáhusbaikki, temá dahje motiivva birra ja dán láhkai geažidit lohkkái juoidá sisdoalu birra ja ná stivret dulkoma. *Soaghu*-čoakkáldaga noveallain ii čilgejuvvo, mii gufihtar dahje bijat lea, muhto juohkehaš, gii dovdá sámi mitalanárbbi diehtá ollu daid birra ovddežis ja sus leat danne maiddá dihto vuordámušat tekstii. Dan sadjái ”Guppoš”-novealla namma ii almmustahte lohkkái oktavuodáidis mitalanárbaí ja jábmiidáibmui. Namma baicce oalgguha lohkki smiehtadit leagoston makkárga oktavuoha novealla ja guppošdávtti gaskkas. Guppošdávtti lea unná dávttáš bohcco čoarbealnorasgobis, muhto dat ii oro mangeláhkai čatnaseamen ”Guppoš”-novellii. Guppoš-sánis ii oro danne leamen makkárga semantihkalaš mearkkašupmi. Novealla váldopersovdna gávnnašii ahte Guppoš lei guppolgárddi vuoigŋa, ja namma dáidáge leat danne ráhkaduvvon guppol-sánis. Namma deattuha Guppoža guovddáš saji noveallas ja dan bokte maid guppolgárddi dehálašvuoda.

6.1 Guppolgárdi

Guppolgárdi lei jábmiidáimmus. Ilbo sirdašupmi jábmiidáibmui deaividii aiddo dalle, go su eallin lei hevvui mannamin. Son lei Birgita vehkiin beassan eret garešjoavkkus, muhto lei fas sorrón heajos skihpáriidda ja jugešvuhtii. May-Lisbeth Myrhaug (1997: 14) dieđuid mielde olmmoš sáhtii beassat jábmiidáibmui sirdašuvadettiin eará diđolašvuoda dillái, ovdamearkka dihtii nohkadettiin. Nu sáhtáge dulkot ahte Ilbo lei guovtti ilmmi gaskkas, go geavai jábmiidáibmui. Son lei juhkanvuodas aiddo ribaheamen nohkkat. Sirdašupmi ruovttoluotta albmailbmái dáhpáhuvai fas, go Ilbo lei muohtadálkin guhká jo čuččodan Guppoža bálddas.

Teavstta vuodul lea vejolaš navdit ahte Ilbo šattai guovtti ilmme gaskii hypotermiija geažil. Son ii nappo mannan jábmiidáibmui iešdáhhtolaččat iige máhccange albmáibmái iešdáhhtolaččat.

Guppolgárddis Ilbo dáhtui diehtit gos son lei, ja Guppoš čájehii sutnje goal lei Njukčanjárga, Albasjávri ja márkan, gos Ilbo lei skuvlla vázzán. Márkan duodaid oidnui, muhto lei gopmut. Gomu márkan duodaštii, ahte Ilbo lei jábmiidáimmus, ja Ilbo jáhkkigođii iežas jápmán. Dat ii lean imaš dannego sámi eamioskku mielde jábmithan vázze eatnama vuolde vulosoivviid, juolggit ealli olbmuid julggiid vuostá (Myrhaug 1997: 30). Sámiid máilmmigova mielde máilbmi lei juhkkon golmma ávvosii. Vuolimus ávus lei jábmiidáibmu, muhto doppe orro maiddái gufihhtarat ja gieddegeašgálgu. Gufihhtarat ledje sullii seammalárganat go sámit, ja elle sullii seammalárgan eallima go sámit, muhto buot sin máilmmis lei ruovttogežiid ja vulosoivviid. (Pentikäinen 1995: 251.)

Mii guppolgárdi dasto lei ja makkár doaibma lei das? Guppolgárddis lei Guppoža unna stoboš, man birra ledje guppolat ja mánggalárgan muorat. Go Guppoš čilge guppolgárddi sieluid duhkorassan, lohkki soaitá assosieret guppoliid dávttiiguin. Sihke guppolat ja dávttit leat heakkalaččaid bázahusat, muhto goappašiin gávdno liikká odđa eallima vejolašvuohta. Dan lei Eilen, gii ieš lei guppol, vásihan juohke geasi. Muitaleaddji govvege mo “geassit runiidedje vesát Eilena šušmiid birra” (G 69). Dávttiide fas, sihke olbmo ja ealli dávttitiide, laktásii dološ sámiid jáhku mielde eallinprinsihppa. Lei dehálaš ahte dákteriggi lei čavddis ja buot dávttit čoahkis. Jus dákteriggi ii lean čavddis, de ii sáhtán jábmi oazzut odđa rupmaša eaige ipmilat sáhtán ráhkadit odđa heakka dávttiid birra. Olbmuin lei maid jáhkku, ahte olbmos dahje eallis ain jo prinsihpalaččat lei vejolašvuohta fas eallát nu guhká go dákteriggi gávdnui. (Pentikäinen 1995: 194–195.)

6.2 Guppoš sámi vuoda ovddideaddjin

Novealla hástala lohkki guorahallat gii dahje mii Guppoš lei? Guppožis lei olbmo hápmi, ja danne Ilbo ii fuobmángo dakkaviđe, ahte lei jábmiidáimmu oruha searvvis. Ilbo vikkai mánggii jearrat Guppožis gii son lei, muhto ii ožžon čielga vástádusa. Ilbo navddii Guppoža vuos jámežin ja de gobmin dasságo bođii millii, ahte áddjá dáidiige leat guppolgárddi vuoigŋa. Guppoš ii lean Ilbui iige lohkkái oahpes máinnasorut nugo ovdamearkka dihtii rávga, stállu dahje gufihtar, ja danne lohkkis ii leat ovdagihtii hábmejuvvon áddejupmi Guppožis ja su iešvuodain. Guppoš

muittuha liikká mánga oahpes jábmiidáimmu oruha, earret eará hálldi. Juha Pentikäinen čilge hálldi oskumušoruhin, mainna olmmoš válddii oktavuoda dahje man leahkima ja dárbbuid olmmoš vuhtiiválddii, go bođii hálldi reviidii dahjege birii. Hálldit ledje mánggaláganat, ovdamearkka dihtii luonduhálddit dego meahcce-, čáhce-, eana- ja duottarhálddit. (1995: 246.) Manne ii dalle guppolgárddi hálldige? Jus jurddaša Guppoža doaimmaid ja iešvuodaid, de sáhtášii su navdit hálldin. Hálldiid birra mitaluvvot ain dán áiggige eatnat máidnasat, ovdamearkka dihtii rávggaid birra, main lei ja lea ain stuorra mearkkašupmi mánáid bajásgeassimis.

Hálldi lusa Ilbo geavai gárrenoaiivvis ja diedekeahtá gosa lei gártan ja mo galggai láhttet. Guppoš čájehii váibmoládisvuoda ja anii fuola sus. Buot ovddemuš son gájui Ilbo heakka dohppedettiin su gitta aiddo dalle, go son lei lávkemin heaŋggomielli ravdda badjel. Go joavddaiga ádjá ruoktot, son bearráigeahčai ahte Ilbos, gii lei ain oaiivvesnaga, lei buorre dilli: ”Vuššen mállása vai beasat boradit dien dili eret.” (G 62.) Guppoš fuolahii ja rávvii amas Ilbo nealgut, goallut dahje badjelmeari váibat nugo čuovvovaš vuorrosánit čájehit: ”Alege čuoččo báidegerddiid galbmomin, ...” (G 62) ja ”Muhto dál in váivvit du váiban olbmo eanet. Oađe dal uhca bottuža, dasto háleštetne.” (G 64.) Dattetge Ilbo ii lean giitevaš iige gárvis makkárgé hálešteapmái: ”Mo biruid mun lean šaddan deikke? Ja mii helveha báikkiid dát lea?” (G 64.) Giellageavaheapmi dávistii Ilbo vuostehágu sihke iežas dillái ja Guppoža árvováldái. Ádjá ráfálaš hállanvuohki ja lihkestagat imaštahte su: ”Sus lei unohis dilli, vehá seammalágan go mánnán ain dalle go lei skelbmošan ja balai gávnahallat. Nuppe dáfus fas orui, ahte gii nu eará skelbmošii suinna.” (G 64.)

Ilbo láhttenvuogi duogábealde lei eahpitkeahtá maiddái eahpesihkarvuolta. Sonhan ii diehtán makkár oruha searvvis son lei ja mo galggai dulkot dili ja dáhpáhusaid. Dieđut luonduhálddiid ja oppanassiige sámi olmmošvuoda birra sirdašuvvet oainnat njálmmálaš mitalanárbbi ja geavadiid bokte buolvvas bulvii vel otná dán beaivvi. Dán láhkai eatnat sámi mánát ain ohppet oaidnit luondu ealli vuogádahkan, gos olmmoš ferte eallit bálddalagaid luonduhálddiiguin ja čuovvut ovttaseallima njuolggadusaid (Sergejeva 1997: 123.) Ilbui, gávpogis bajásšaddan ođđaáiggi bárdnái, gii lei unnán oahppan sámivuoda ja sámi olmmošvuoda birra, dákkár jurddašeapmi lei amas.

Pentikäinen dadjá ahte buot hálldiin lei seamma sosiálalaš mearkkašupmi ja doaibma, namalassii iežas bire norpmaid bearráigeahččan. Hálldi lei isit ja olmmoš dušše galledeaddji. Olbmui gulai danne gudnejahttit hálldi, su fysihkalaš birrasa ja buot, mat dasa gulle. Dákkár

miellaguoddu dáhkidii hálddi bealis árbmugasvuoda ja vel veahkige birget su bires. (Pentikäinen 1995: 246.) Guppoš dagai nappo dan, mii háldái gulai, muhto Ilbo lei njulgestaga gutneheapmi. Dákkár láhtten rihkui norpmaid ja mielddisbuvttii dieđusge ránggáštusa. Nu Guppoš ránggáštii su čájehettiin badjellunddolašvuodas: ”Son geahčastii áddjái ja oinnii oapmana su oaivvi čađa. Dát ii lean albma! Dáppe galggai beassat eret! - - Son lávkulii uvssa guvlui, muhto áddjá čuočču dan ovddas, Ilbo áiggui hoigadit su eret, muhto áddjá ii sparggihange.” (G 64–65). Viimmat Ilbo áddegođii ahte Guppoš lei eará máilmmis ja ahte sus lei erenoamáš fápmu. Aiddo hálddi oaidnima olbmot leatge atnán hálddi ránggástanvuohkin dahje vuohkin almmuhit duhtameahtunvuodas (Pentikäinen 1995: 246).

Vel dálge lea ain dábalaš, ahte sápmelaččat jerret hálddis lobi ovdal, go meachis jodedettiin bisánit dahje ceggejit lávu dahje tealttá. Seamma dahket mánggas ovdal, go stobu huksegohtet. Sii idjadit stohposajis ja jus bállejit ráfis oadđit, de dihtet ahte eai leat muosehuhttimin geange ja ahte dasa sáhttet hukset. Jus eatnanvulošásiid ráfehuhtta, de olmmoš sáhtta erenoamážit niegus dahje muđui go lea guovtti ilmme gaskkas, oaidnit dahje gullat daid. Ovdal go Diehtosiida-viessu huksejuvvui Guovdageidnui, de earret eará Sámi allaskuvlla ovddasteaddjit ohce huksenlobi eatnanvulošásiin dán láhkai. Čakčat 2014:s gis beakkehii, ahte maiddái Finnmárkku buohcciviesu jodiheaddjit leat čuvvon dán dološ vieru ja sihkkarastán Girkonjárdga odđa buohccivissui ráfi. Dutki Nils Oskal deattuhage ahte sámi etihkkii gullá, ahte olmmoš gulahallá ja soabada iežas siiddain ja eará olbmuiguin, muhto maiddái guohtoneatnamiiguin, johtolagain, orohagain ja olles luonddubirrasiiin dannego buot dákkár báikkiin leat vuoiŋat, maiguin ferte soabadit (Oskal 1995: 96).

Guppoš muittuha mángga dáfus maiddái gieddegeašgálgu, hálddi, gii diđii buot ja sáhtii rávvet olbmuid roasuin. Gieddegeašgálgu lea oahpes jábmiidáimmu orut ja su birra gávdnojit ollu máidnasat. Guppoža rávvenvuohki spiehkkašii dattetge gieddegeašgálgu vuogis. Guppoš ii oainnat hálidan fállat Ilbui vástádusaid ja gárvves čovdosiid, muhto árvvosmahtii baicce Ilbo iežas smiehttat: ”In mun dárbbas muitalit dan dutnje. Don dieđat dan ieš.” (G 65.) Guppoš maiddái ávžžuhii Ilbo, gii lei gáržžohallan olmmoš, váldigohtit ovddasvástádusa iežas eallimis: ”Dus lea áigi vuohtigohtit iežat dehálaš bálgáid. It láchpodala šat.” (G 67.) Guppoža rávvenvuohki spiehkkašii čielgasit Ilbo áhči stivrenvuogis. Teakstahan muitala ná Ilbo bajásšaddamis: ”– ii áhččige astan su nu hirbmadit stivret.” (G 64). Áhčis lei buorre virgi ja unnán áigi áidna bárdnásis. Son ii láiden bárdnis láđisvuodain olmmošvuhtii, muhto baicce gáibidii ahte gánda galggai eallit su árvvuid ja gáržžes njuolggadusaid mielde: ”Muhtumin lei

hirbmat garas ja njulgestaga goalus, go hálahii su guovttágaskan ja dáguhii daid seammá áššiid mo almmáiolmmoš galgá leat garas ja gierdavaš ja dahkat visot njuolga. Ii mohkohallat, ii gávviluššat, eallit rehálaččat ja dahkat visot njuolga.” (G 64.)

Asta Balto mielde okta bajásgeassima deháleamos áigumušain lea veahkehit máná šaddat iehčanas ja iešbirgejeaddji olmmožin. Mánát ohppet iešbirgejeaddjin ollesolbmuid bagadallama bokte ja vuorrováikkuhusa bokte lagaš olbmuiguin. Seammás mánát movttiidit oheat čovdosiid, go ieža besset geahččaladdama ja meaddima bokte oahppat ja hálddašit ođđa áššiid. (Balto 1997: 122.) Ilboi geavai nuppeláhkai, son massii jáhku alces ja ii gárron makkárga oahpu váldit. Son lei čeahppi sárgut ja eadni leige skáhppon sutnje sárgunbiergasiid, muhto son ii viššan ”duššiid durddistit ruovttus” (G 65). Bárdni ii ihcalassii movttiidan masage, nugo dás boahotá ovdan: ”Dan garra áibmu orui goddimin buot attáldagaid ja hutkáivuođa.” (G 65.)

Áhči stivrenvuohki ja Guppoža rávvenvuohki doaibmaba teavsttas vuostegeahčcin. Áhči bajásgeassinvuohki ii veahkehan Ilbo šaddat iehčanassan ja iešbirgejeaddjin, ja Guppoža ulbmil rávvenvugiinis lei fas aiddo dáid iešvuođaid nannet. Áhči bajásgeassinvuohki laktásii gal fuolaheaddji dárbut bearráigeahččat ja stivret máná njuolgga mánggamohkagis gávpotservodagas, muhto ovttas váilevaš dialogain ja vuorrováikkuhusain dát čuzii bártne ahtanuššamii. Guppoža stivrenvuohki fas čatnasa fuolaheaddji vejolašvuhtii stivret ovttagardánis dahje árbevirolaš servodaga birra dan sadjái go máná. Ilbo ii dieđusge lean mánná, muhto sudno Guppožiin gaskavuođa sáhtta mángga dáfus buohtastahttit nággáris máná ja fuolaheaddji gaskavuođain. Guppolgárddis son lei seamma sorjavaš Guppožis go son lei mánnán leamaš áhčistis. Go Ilbo suhtuin áiggui guođdit guppolgárddi, de Guppoš ii caggan su. Bárdni ii dattetge arvan gosage vuolgit dannego gomu márkana sadjái ledje ihtán amas eatnamat. Vaikko Guppoš balddáhalai Ilbo čájehettiin sutnje čađačuovgi oaiivvis ja rumašlaš fámuidis, de son liikká gudnejahtii Ilbo. Guppoža ulbmil lei hástalit Ilbo iežas jurddašit ja váldit ovddasvástádusa eallimistis. Dán sadjái go áhčči sámiiid ja sami servodaga badjelgeahččanvuođainis ja bajásgeassinvugiidisguin ovddasta sin árvvuid, geaid jierbmi lea koloniserejuvvon, Guppoš bealistis ovddasta rávven- ja gulahallanvugiidisguin árvvuid, mat gullet sami olmmošvuhtii ja etihkkii.

Guppoža ja Eilena lea maid vejolaš dulkot Ilbo háldin. Louise Bäckmana (1975: 125) mielde sámiiid gaskkas lei jáhkku, ahte noaiddis ja maiddái dábálaš olbmuin ledje hálldit veahkin. Noaiddis ledje duođaid sihke ealli ja olbmo hápmásaš veahkit, ja sus ledje dieđusge eanet veahkit go dábálaš olbmos. Ealli hápmásaš veahkit ledje noaidi vuollásaččat ja veahkehedje su

mátkkiin jábmiidáibmui ja suodjaledje su eará noiddiid vuostá. Hálddit main lei olbmo hápmi, fálle iežaset olbmo dahje noaidi bálvalussii, veahkehedje su rávvedettiin ja ledje seammaárvosaččat olbmui dahje noiddiin. Guppoš sáhtii nappo leat Ilbo iežas háldi, gii rávvii ja maiddái oahpahii su olbmo ja luonddu gaskavuoda birra. Sámiid áddejumi mielde olmmoš lea earutkehtes oassi luonddus. Sámi guovlluid koloniseren lea dattetge gáidadan ollu sápmelaččaid eret luonddus ja árbevirolaš luonddufilosofijas, nugo Guppošge duodašta dás: “Dieđusge don balat dakkáris, mii lea čihkkojuvvon ja maid it dalán dovdda. Leathan odđaaiggi bárdni. Áiggi, goas dieđa, teknologiija ja ruhta dihtet mahká buot.” (G 66.) Guppoš čilgii Ilbui luonddu ja olbmo lagaš oktavuoda dán láhkai:

Olmos lea olles máilbmi, čihkkojuvvon su millii, oččiide, varrii, váibmui, geahppáide, čoliide, gupmui. Ja dego dánáiggaš máilmmis nu olu leat eatnamat nuoskkiduvvon, moivejuvvon ja gokčojuvvon ásfáltta vuollái, de olbmo eatnamiidda lea sáhtán geavvat seammaláhkai. Dehálaš johka lea buđđojuvvon, čappa bálggis botkejuvvon, luomejeaggi moivejuvvon. Ja mo de? (G 66.)

Guppoš deattuhii olbmo ja luonddu gaskavuoda ja geavahii luonddu veardádusgovvan čilget, mo olbmui sáhtá geavvat, go ii leat buorre dilli iežainis. Seammaláhkai go nuoskkiduvvon luonddu dássádat rihkkojuvvo ja čuohtá buot heakkalaččaide, sáhtá maid olbmo dássádat rihkkojuvvot ja čuohtit sihke alces ja su lagamuččaide. Buđđojuvvon johka, botkejuvvon bálggis ja moivejuvvon luomejeaggi boktet assosiašuvnnaid, mat gusket sámi lundui ja sámi identitehtii. Sisabahkkemat leat bilidan oasi luonddus, ja dan bokte maid guovllu ássiid eallineavttuid. Metaforalaččat dát sáhtá čujuhit, mo sámi identitehta boatkana dahje mo olmmoš massá identitehta. Guppoža čilgehus sáhtá seammás leat metaforan Ilbo áhči bajásgeassinvugiide, mat ledje hehtten bárdni sámivuoda ahtanuššama.

Guppoš duodaštii ahte Ilbo eatnamat ledje moivašuvvan. Moivašuvvan eatnamiid lea vejolaš dulkot dávdán, ja sorjjasvuolta gárrenmirkkuide rehkenasto dávdan. Dološ sápmelaččat eai oaidnán dávdaid dušše ovttaskas olbmo giksin, muhto olggobeali fámuid falleheapmin olles máilmmiortnega vuostá. Šamanisttalaš áddejumi mielde olmos ledje guokte sielu, rumašsiellu, mii lei čadnon rupmašii ja friijasiellu, mii sáhtii luovvanit rupmašis. Jus olmmoš buohccái hejot ja meanahuvai, de lei dat mearkan dasa ahte muhtun jábmiid vuoiŋŋat ledje rievidan su friijasielu ja dolle dan fangan jábmiidáimmus. (Pollan 1993: 10). Dán vuodul Guppoža gažaldat “Leago dus miella guppolin?” (G 66) ii dárbašan leat áitta dahje ránggáštus, muhto baicce dálkkodanvuohki. Ilbo oaččuige metamorfosaidd bokte vejolašvuoda duhkoraddat sieluinis ja áddegoahtit sivaidd iežas heajos dillái. Eamioskku mielde dušše noaidi sáhtii sielu viežžat

ruovttoluotta jábmiidáimmus. Juigosa ja goavdása vehkiin son jámálgii ja de su friijasiellu sáhtii vuolgit váralaš mátkái jábmiidáibmui. Go friijasiellu máhcahuvvui olbmui, de son dearvvasmuvai. (Pollan 1993: 10). Ilbo, gii lei jo jábmiidáimmus, mátkkoštii jurdagiinnis Dola Doalli vehkiin nuppeguvlui, albmailbmái, gávdnat sivaid iežas moivašuvvan eatnamiidda. Dola Doalli lei reatká, mii fátmastii Ilbo, njamistii su iežas sisa ja nuppástuhtii su guppolin.

Máhcadettiin fas olbmo hápmái Ilbos ledje dieđut ja muittut, mat sus ovdal eai lean leamaš. Ilbo čuovvovaš gažaldagat Guppožii čujuhedje reinkarnašuvdnii dahjege ođđasitriegádeapmái: “Mo okta olmmoš mahká sáhtá johtit máŋgga hámis sohkaoluovvas nubbái?” ja “Gallát eallimis don dalle jo ledjet, go deivet Bávtteža?” (G 69.) Leigo Ilbo vásihan ođđasitriegádeami? Jáhkku ođđasitriegádeapmái gulai sámii eamioskui. Dan mielde olbmo friijasiellu sirdašuvvá jábmiidáibmui, go olmmoš jápmá ja sáhtá oazžut doppe fas ođđa rupmaša ja riegádit ođđasit. Nammaaddin lei dán oktavuođa dehálaš dannego olbmot jáhkke, ahte namma ja siellu ledje oktiičadnon ja ahte namma váikkuhii olbmo eallimii ja vuorbái. Adnuige dehálažžan soga máttarmáttuid namaid seailluhit, vai soga eallin joatkašuvai vel oktagaslaš olbmuid jápmima maŋŋá. Olbmot jáhkke ahte máttarmáttuin lei hállu máhccat heakkalaččaid searvá easkkariegádan máná hámis. Sii jáhkke maiddái jábmiid addit mánnái nieguid bokte dieđu das, guhtemuš jábmiin galgá beassat joatkit iežas eallima máná bokte. (Pentikäinen 1995: 199.) Dákkár ođđasitriegádeapmi ii liikká addán olbmui vejolašvuoda diehtit maid ovddit buolvvat ledje vásihan.

Jus ođđasitriegádeapmi ii addán vejolašvuoda dovdat earáid vássánáiggi, sáhttego dalle Ilbo ođđa dieđut ja muittut leat mearkan dasa, ahte son leige leamaš noaideoahpus guppogárddis? Guppoš ja Eilen soittiiga leat su oahpaheadjain. Ammal metamorfosat ja sieluiguin stoahkan guppogárddis ledje oassin noaidi oahpaheamis? Jus nu dulkoš dán, de Guppoža ja Ilbo maŋimuš hálešteapmi goit čájeha, ahte Ilbo dattetge ii lean nu gárvvis vuostávdit diekkár doaimma:

- Don it gula dán áigái, dajai Ilbo.
- Gulan ja in gula. Dan fertet don mearridit.
- Don... guppogárddi vuoigŋa.
- Don heitet ballamis, dajai Guppoš.
- Mo okta olmmoš mahká sáhtá johtit máŋgga hámis sohkaoluovvas nubbái, jearai Ilbo.
- Gallát eallimis don dalle jo ledjet, go deivet Bávtteža?
- Váttis dadjat, aiddo gallát eallimis mun ledjen. Gallágis don leat?
- Ii olbmot leat go okta eallin.
- Nu don gáttát. Maid don dieđat iežat eallimis?
- In mun dáidde diehtit gal ... olus maidege.

– Fertešit diehtigoahhtit, muđui don láhppodalat.
(G 70.)

Dialogas boahotá ovdan mo Ilbo dađistaga háleštettiinis máhcai ruovttoluotta dábálaš olbmo diđolašvuoda dássái. Loahpas orui vel liiggástallamin, go dajai “in mun dáidde diehtit gal ... olus maidege” dego deattuheamen ahte ii lean mangeláhkai heivvolaš noaidi doibmii. Pentikäinen (195: 184) dadjá ahte sámi servodagas adnui noaidi doaibma lossa vuorbin. Danne välljejuvvon olmmoš dájvá biehttalii guhká vuostáváldimis doaimma ovdalگو de loahpas vuollánii oahpu váldit vuostá ja searvat duskkálaš noaidi initiašuvdnii dahjege vihaheapmái.

Guorahallan man lean dán kapihttalis čađahan, čájeha man láhkai njálmmálaš árbevierru lea geavahuvvon “Guppoš”-noveallas. Guorahallamis boahotá ovdan, ahte jábmiidáimmu ihtagat ja fearánat sáhttet čatnasit njálmmálaš árbevrrui mánggaláhkai. Muitaleaddji hálahisvuoda geažil leat teavsttas ollu geažideamit, viibaldagat ja ráiggit, mat laktásit njálmmálaš muitalanárbaí ja hástalit lohkki oassálastit teavstta ollašuttimii. Teaksta addá vejolašvuoda dulkot Guppoža luondduháldin, olbmo háldin dahje noaidi oahpaheaddjin. Seammás leat Guppožis maiddái iešvuodát mat laktásit olbmui, ovdamearkka dihtii váibmoládisvuolta, gierdevašvuolta ja liekkusvuolta. Dasa lassin son muittuha rávvendoaimmas sihke gieddegeašgálgu ja ideála áhči. Guppoža iešvuodaid girju hástala lohkki ohcat dieđuid oskumušaid ja oskumušoruhiid birra. Dát mearkkaša ahte njálmmálaš árbevierru magiijalaš realisttalaš teavsttaid materiálan sáhtta ovdanbuktit ja ealáskahttit kultuvrralaš osiid, maid koloniseren lea measta jávkadan, ovdamearkka dihtii eamioskku, oskumušaid ja rituálaid. Bowers (2004: 94) čujuha liikká ahte eanaš čállit geavahit eamioskku ja oskumušaid materiálan magiijalaš realisttalaš čállimis namalassii čiekŋudan dihtii lohkkiid áddejumi iežaset servodagas ja dan dálááiggi hástalusain.

7 Čoahkkáigeassu ja bohtosat

Dán dutkamušas guorahalan, man láhkai njálmmálaš árbevierru geavahuvvo materiálan sámi dálá girjjálašvuodas ja mo dát materiála lea mielde duddjomin tematihka, mii čatnasa dán áiggi sámiid hástalusaid earret eará koloniserejuvvon guovllu eamiálbmogin. Suokkardan maiddái makkár máilmmigovaid ala novealla leat huksejuvvon. Dasa lassin iskkan man láhkai novealla mitaluvvo, ja man láhkai mitalleapmi ja teaksta dohppejit lohki mielde ja movttiidahttit lohki joatkit lohka gitta lohpii. Dutkanmateriálan lean välljen Kirste Palto “Guppoš”-novealla. Lahkanan dutkanmateriála guovtti perspektiivvas, mitalleami perspektiivvas ja njálmmálaš árbevieru geavaheami perspektiivvas. Teorehtalaš rámmii gullet magiijalaš realisma ja narratologia.

Váldoulbmil narratologalaš guorahallamiin lea gávnnahit man láhkai mitalangirjjálašvuoda teaksta duddjo čearggusvuoda ja gozaha lohka hástalan dihtii lohki dulkot ja joatkit lohka. Novealla in medias res- álgu ja novealla ráhkadus jo bokat lohki beroštumi. Novealla lea juhkon guktenuppelogi teakstaovassái, main álgu ja juohke nubbi oassi mitalit váldopersovna Ilbo vásáhusaid birra jábmiidáimmus, juohke nubbi fas su bajásšaddama ja nuorravuoda birra Máddin. Novealla loahpa mitala su máhccama birra albmailbmái. Jábmiidáimmu dáhpáusráidu ja máhccan albmailbmái duddjojit vuosttas mitalusa. Nuppi mitalusa duddjojit analepsat, mat riegádit mitalusa ja teavsta táktaerohusaid gežil ja mat almmustahttet lohkkái váldopersovna vássánáiggi fiidnážit.

Novealla mitalleaddji lea ekstra-heterodiegehtalaš mitalleaddji, geas leat buot dieđut dáhpáusráiddu birra. Son lea bajábealde mitalusa ja ii váldde oasi mitalusa dáhpáhusaid. Son lea hálahis mitalleaddji, geas livčče sáгат, muhto ii mital. Mitalleaddji lea nu čihkosis go vejolaš, erenoamážit vuosttas mitalusa mitallettiin. Dákkár hálahis mitalleaddji, gii geavaha iešguđetlágan vugiid muddet narratologalaš diehtujuohkima, maiddái njoahcudat lohki lohka ja hástala lohki searvat teavsta dievasmahttimii ja dulkomii. Vuosttas mitalusa mitallettiin mitalleaddji geahččala olahit mimesisa čádjadusa lasihettiin dieđuid meari ja ieš bisodettiin čihkosis. Vuosttas mitalus fátmasta moatti beaivvi dáhpáhusaid, ja danne leage vejolaš vuoruhit dáhpáhusaid čájeheami ovddabeallái dáhpáhusaid mitalleami. Čájeheapmi mearkkaša ahte mitalleaddji bidjá ovdan dáhpáhusaid ja ságastallamiid ja dodjá lohkkái gávnnahit maid “oaidná” ja “gullá”. Dialogat ja friija gaskkalaš mitalleamit maiddái ealáskahttet teavsta. Friija gaskkalaš mitalleapmi sáhtta dasa lassin njoahcudit lohka dannego lohki ii leat sihkkar gii hállá, mitalleaddji vai váldopersovna.

Nubbi muitalus čeahkkáigeassá Ilbo gávccigoalmmátlogi guhkkosaš eallinhistorjja. Lea danne lunddolaš ahte muitaleaddji ovdanbukta daid čeahkkáigeasuid dahjege muitaleami iige čájeheami bokte. Áigejođu čeahkkáigeasuid lassin muitaleaddji lea oidnosis maiddái persovnnaid meroštallamiid ja kommentára ovdanbuvttedettiin. Muitaleaddji árvvoštallá dás Ilbo váhnemiid ja servodaga árvvuid ja iktá seammás iežas árvvuid. Aiddo kommentára ovdanbuktin buktá muitaleaddji eanemusat oidnosii. Beroškeahhtá kommentáras son árvvoštallo luottehahtti muitaleaddjin.

Muitalanvugiid lassin maiddái fokalisašuvdna sáhtta veahkehit muitaleaddji bissut čihkosis ja čiegadit dieđuid nu ahte lohkan šaddá eambo miellagiddevaš lohkkái. Vuosttas muitalusas lea eanaš osiin siskkáldas fokalisašuvdna. Muitaleaddji gaskkusta dáhpáhusaid siskkáldas fokaliserejeaddji dahjege persovdnafokaliserejeaddji áiccuid bokte. Dát addá muitaleaddjái vejolašvuoda čiehkadit dieđuid ja hástalit lohkki searvat muitalusa hábmemei ja deavdit hábmašuvvan viibaldagaid ja ráiggiid. Dialogat gáibidit dattetge olgguldas fokaliserejeaddji, gii gullá mii daddjo. Muitaleaddji lea maid fokaliserejeaddji, go fokalisašuvnna objekta fokaliserejuvvo siskkil ja teavsttas leat dajaldagat dego “son smihtai” ja “su mielas orui”. Go muitaleaddji ieš fokalisere, de son dábálaččat fokalisere muitaleami váldopersovnna perspektiivii. Muitalettiin jábmiidáimmu oruha gukto gaskavuoda birra muitaleaddji luvve perspektiivva váldopersovnnas ja sirdá dan jábmiidáimmu oruhii. Ná riegeáda doajáhat, man lohkki sáhtta dulkot logalaš ráhkun. Nuppi dáfus lea dábálaš, ahte magiijalaš-realisttalaš teavsttas leat doajáhagat ja dat giddejitge dávjá fuomášumi dehálaš áššiide.

Nuppi muitalusas lea olgguldas fokalisašuvdna dannego persovdnafokaliserejeaddji sáhtta leat diđolašvuoda guovddáš dušše dálááiggi dahje vuosttas muitalusa dáhpáhusaid ektui. Muitaleaddji lea ieš nuppi muitalusa fokaliserejeaddji earret guovtti cealkagis, main lea siskkáldas fokaliserejeaddji. Siskkáldas fokaliserejeaddji ii nappo dárbbas leat olmmoš. Dán oktavuodas dat lea dušše čuokkis, mii sirre Davi Máttis. Muđuid muitaleaddji-fokaliserejeaddji fokalisere dáhpáhusaid ieš ja hálddaša sihke vássán-, dálá- ja boahhteáiggi. Son fokalisere persovnnaid sihke siskkil ja olggul, erenoamážit váldopersovnna. Gaskkohagaid son sirdá perspektiivva váldopersovdii ovdamearkka dihtii meroštaladettiin Birgita, Ilbo ođđa ustiba ja veahki. Dán láhkai son sáhtta sihke čiehkadit dieđuid ja leat unnit oidnosis.

Guorahalan maiddái ”Guppoš”-novealla magiijalaš-realisttalaš teakstan. Ulbmilin lea gávnnahtit mo njálmmálaš árbevierru sáhtta leat materiálan noveallas ja mo dát materiála lea mielde duddjomin tematihka, mii čatnasa dán áiggi sámiid hástalusaid, earret eará eamiálbmogin

koloniserejuvvon guovllus. Vuodđun lea Wendy B. Farisa teoriija, mii meroštallá magiijalaš realisttalaš teavstta viđa dovddaldaga vuodđun. Farisa teoriijas lea nana maŋjekoloniála perspektiiva, mii lea dehálaš mu analysas. Analysas geavahan maiddá Amaryll Beatrice Chanady magiijalaš realisma -teoriija dievasmahttin dihtii Farisa teoriija. Chanady, gean teoriija váldá vuodu Láhten Amerihká girjjálašvuodas, govve vuosttažettiin ontologalaš magiijalaš-realismma, masa maiddá mu dutkanmateriála gullá.

Farisa mielde magiijalaš realismma deháleamos dovddaldat lea reduserekehtes elementa dahjege magiijaš elementa, man ii leat vejolaš čilget universála lágaid bokte. Noveallas leat máŋga magiijalaš ihtaga dego Guppoža čadačuovgi oaivi ja rumašlaš fámut, Eilena máŋga hámi, guppolgárđi ja metamorfosat. Dáhpáhusat laktásit guovtti sierra ávosii, albmailbmái ja jábmiidáibmui. Lea danne vejolaš oaidnit olles jábmiidáimmu magiijalažžan. Dát magiijalaš ávus speadjalastá buorre muddui sámi árbevirolaš servodaga máilmmioainnu, man mielde olmmoš lea sirrekehtes oassi luonddus, gos doaimbá vuostevurrosaš prinsihppa addimis ja juohkimis. Dán máilmmioainnu mielde lea olbmo ovddasvástádus seailuhit sihke ávnaslaš ja vuoiŋjalaš ávvosa dássedeattu. Nubbi ávus lea fas váldoservodat, “Máddi”, mii lea koloniseren Davi ja man rationála máilmmioaidnu vuodđuduvvá olbmo jierbmái, dihtui ja ovdáneapmái. Ávvosiid gaskkas lea gealdu, ja dán láchkai novealla laktása ravdda dahje koloniserejuvvon álbmoga eallimii ja ovdanbuktá imperialisttalaš guovddáža ja dan ollašuhtti vuogádagaid vuostálastima.

Chanady mielde lea sihke magiijalaš realismma fantasiijagirjjálašvuoda vuodđun antinomiija. “Guppoš”-novealla magiijalaš ávvosa ja Mátti gaskkas lea antinomiija, mii ii čovdo ollásit, muhto baicce dagaha gealddu sihke ávvosiid gaskii ja daid siskkabeallái. Dán guovtti ávvosa gaskavuohhta vástida buorre muddui kolonialismma vásiheadđji olbmo, maiddá Ilbo, geldui guovtti kultuvrra gaskkas, ja dávistage maŋjekoloniála dili erenoamáš bures. Ilbos ledje váttisvuodát sajáiduvvat Mátti birrasii, gos lei orron olles mánnávuoda ja nuorravuoda, muhto sus ledje seammalágan váttisvuodát Davi servodaga ektui, vaikko sus lei hállu oahppat Davi eallima ja sámegeiela. Son ii orron heivemin goappáge sadjái ollásit. Magiijalaš realisma lea vuogas reaidu čalmmustahttit maŋjekoloniála servodagaid dili aiddo dannege dan narratiivvalaš struktuvra sáhtá speadjalastit gealddu koloniserejuvvon álbmoga ja koloniserejedđjiid gaskkas maŋjekoloniála konteavsttas.

Magiijalaš realismma nubbi dovddaldat lea fenomenála máilmmi sadji magiijalaš elementtaid čilgemis. Novealla dárkilis čilgehusat ovdamearkka dihtii guppolgárddis hábmejit

fikšuvdnamáilmmi, mii muittuha min iežamet máilmmi ja lea danne lohkki mielas jáhkehahtti. Nuppi bealis dárkilis govvideapmi ovdamearkka dihtii Ilbo nuppástuvvamis guppolin sáhtta fas geažidit ahte muitalus ii leatge duohta, vaikko juohke magiijalaš iđa dahje fearán čatnasa álo muhtun muddui fenomenála máilbmái ja realisttalaš muitaleapmái. Dán láhkai magiijalaš realisma dagaha realismadoahpaga gažaldatvulosazžan ja hásta oarjemáilmmi rásonála duođalašvuoda.

Magiijalaš elementtat háreve suddet ollásit realisttalaš tekstii ja mielddisbuktetge dávjá mahkaluššama lohkki bealis. Dát leage magiijalaš realismma goalmmát dovddaldat. ”Guppoš”-novealla lohkki sáhttáge eahpidit jábmiidáimmu fearániid Ilbo hallusinašuvdnan dahje niehkun. Muitaleaddji njulgestaga ávžžuha lohkki mahkaluššat, earret eará meroštaladettiin Eilena ja muitalettiin Guppoža gukto Eileniin liegga dovdduid birra Guppoža perspektiivvas. Dát goit duođašta, ahte muitaleaddji ies jáhkká jábmiidáimmu fearániidda.

Logadettiin ”Guppoš”-novealla lohkki vásiha ahte jábmiidáibmu ja albmailbmi lahkanaddet ja maiddái lonohallet osiid. Lahkanaddi ávvosat leatge magiijalaš realismma njealját dovddaldat. Noveallas leat ollu ovdamearkkat dákkár lahkaneamis, ovdamearkka dihtii teakstaosiid goallostanvuohki, Ilbo sirdašumit vuos jábmiidáibmui ja de fas ruovttoluotta albmailbmái, dat ahte jábmiidáimmu oruhiidda dađistaga ihte eambo olmmošlaš iešvuodát ja dat ahte sudnos ledje nu ollu dieđut albmailmmi birra. Dákkár lahkanaddamat mielddisbuktet ahte magiijalaš realisma sihkkugoahat duohtaáššiid ja fikšuvnna rájá.

Magiijalaš realismma mañimuš dovdomearka lea mo magiijalaš realisma muosehuhtta lohkki áddejumi áiggis, ávvošis ja identitehtas. Lohkki áddejupmi ávvošis muosehuhtto buot eanemusat Ilbo sirdašumiid bokte jábmiidáibmui ja fas ruovttoluotta albmailbmái. Maiddái márkana sadji guppolgárddi ektui jorbodahtta lohkki. Álggus dat leaba nu lahkalagaid ahte márkan, gos Ilbo váccii skuvlla, oidnui guppolgárdái. Go Ilbo sirdašuvai fas albmailbmái leige son fáhkka áhči šaddanbáikkis, mii lei guoktečuohte kilomehtera eret márkanis. Novealla váldodeaddu lea liikká identitehtaid muosehuhttimis. Guppolgárddi leage sieluid duhkoras. Nu olles guppolgárdi bidjá identitehtaid gažaldatvulosazžan sihke Ilbo, Eilena ja Dola Doalli metamorfosaid bokte. Magiijalaš realisma geavaha čilgekeahes fearániid, ovdamearkka dihtii metamorfosa, deattuhan dihtii identitehtaid seahkanemiid ja oktiisuddamiid. Dán láhkai dat, mii lea okta dán novealla deháleamos temáin deattuhuvvo, namalassii olbmo identitehta ja dan ahtanuššan mañjekoloniála servodagas.

Loahpas guorahalan vel man láhkai njálmmálaš muitalanárbi geavahuvvo materiálan ”Guppoš”-noveallas. Dás bohtá ovdan ahte novealla magiijalaš ihtagat sáhttet dulkojuvvot mánggaláhkai. Ovdamearkka dihtii addá teaksta lohkkái vejolašvuoda dulkot Guppoža luondduháldin, olbmo háldin dahje noaidi oahpaheaddjin. Muitaleaddji muitaleamis leat ollu geažideamit, viibaldagat ja ráiggit ja son hástala lohkki dáid vuodul dulkot ja gávdnat teavsttas oktavuodaid njálmmálaš árbevrrui. Lea čielggas ahte lohkki, gii buoremusat dovdá sámi njálmmálaš árbevieru ja jurddašanduogi oázžu čiekŋaleamos áddejumi dákkár teavsttain. Dát sáhttáge movttiidahttit lohkki čiekŋudit dieđuidis, ovdamearkka dihtii sámi eamioskku birra, ja dán láhkai searvat dákkár kultuvrralaš osiid ealáskahttimii, maid koloniseren lea jávkadan. Seammás lea dehálaš ahte sámi girječállit buvttadit dákkár teavsttaid, mat geavahit njálmmálaš árbevieru materiálan ovdanbuktit servodatkritihka ja duddjot čearggusvuoda vai lohkki movttiida lohkat ja dulkot teavsttaid.

Dutkanmateriála

Paltto, Kirste. 2001. *Suoláduvvan*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Gáldut

Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths & Helen Tiffin. 1989. *The Empire Writes Back. Theory and practice in post-kolonial literatures*. London ja New York: Routledge.

Bakhtin, Mikhail Mikhajlovitsj. 1978. *Esthétique et théorie du roman*. Paris: Gallimard.

Balto, Asta. 1997. *Sámi bajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Bowers, Maggie Ann. 2004. *Magic(al) realism*. New York: Routledge.

Bäckman, Louise. 1975. *Sájva. Föreställinger om hjälp- og skyddsväsen i heliga fjäll bland samerna*. Stockholm universitet.

Chanady, Amaryll Beatrice. 1985. *Magical Realism and the Fantastic. Resolved versus Unresolved Antinomy*. New York: Garland Publishing, Inc.

Chatman, Seymour. 1978. *Story and Discourse*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Den norske Forleggerforening. 2013. *Bransjestatistikk for 2012*.

[http://www.forleggerforeningen.no/filemanager/download_file/file/600638.pdf/Bransjestatistikk 2012.pdf](http://www.forleggerforeningen.no/filemanager/download_file/file/600638.pdf/Bransjestatistikk%202012.pdf)

Durkheim, Émile. 1995 [1912]. *The elementary forms of religious life*. New York: Free Press.

Echevarria, Roberto Gonzalez. 1977. *Alejo Carpentier: The Pilgrim at Home*. Cornell University Press.

Eriksson, Jörgen I. 1988. *Samisk shamanism*. Stockholm: Vattumannen Förlag.

Faris, Wendy B. 2004. *Ordinary Enchantments: Magical Realism and the Remystification of Narrative*. Nashville: Vanderbilt University Press.

Gaski, Harald. 1991. *-nu gárvvis girdilit: sámii girjjálašvuođa oahppogirji*. Kárášjohka: Davvi Girji.

_____. 2008. *Luottat bálgát jahkeduhátmolsumis. Oddaset sámii girjjálašvuohta*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.

Gaski, Harald, Vuokko Hirvonen & E. Näkkäljärvi. 1992. *Girjjálašvuođa tearpmat*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđđi.

Genette, Gérard. 1972. *Figures III*. Paris: Seuil.

- Guttorm, Eino. 1998. *Bearralat Deatnogáttis: noveallat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Guttorm, Hans Aslak. 1940. *Koccam spalli: tivtak ja maidnasak*. Helset: Sami Čuvgitusseärvi toaimatusak.
- Haapaniemi, Marjo. 1996. *Saamelaisen uskomusmaailman arkkityypiset elementit. Arkkityypiset piirteet ja niiden merkitys Kirsti Palton teosten Voijaa minun poroni ja Juokse nyt naalin poika rakenteessa*. Tampereen yliopisto.
- Henderson, James (Sákéj) Youngblood. 2000. *Ayukpachi: Empowering Aboriginal Thought. Reclaiming Indigenous Voice and Vision*. M. Batistte. Vancouver: UBC Press.
- Hirvonen, Vuokko. 1999. *Sámeeatnama jienat: sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.
- _____. 1991. *Gumppe luodis Áillohažžii. Luodi šládjateorehtalaš guorahallan ja Valkeapää divttat njálmmálaš tradišuvnna joatkin*. Oulu Universitehta.
- _____. 1995. *Sydämeni palava. Johdatus saamelaiseen joiku- ja kertomaperinteeseen, taiteeseen ja kirjallisuuteen*. Oulu Universitehta
- _____. 2010. *Saamelainen kirjallisuus ja pohjoinen ulottuvuus. Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Iser, Wolfgang. 1971. *Indeterminacy and the reader's response to prose fiction* In *Aspects of Narrative*. New York: Columbia University Press.
- Jalvi, Pedar. 2008. *Muohtačalmmit. Sátnedáidu*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Kendzior, Nøste. 2001. *Steindøð samisk litteratur*. Kulturnytt 30.04.2001 NRK P2
- Kuokkanen, Rauna. 1997. *Etnostreassas sápmelašvuoda ođđasis huksemii - sápmelašvuoda govven dálá sápmelaš girjjálašvuodas*. 98. Oulu: Oulu universitehta.
- _____. 2001. *Juoga mii geasuha*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- _____. 2009. *Boaris dego eanan. Eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*. Kárášjohka: Čálliidlagádus.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1995. *Saamelaiskirjallisuus vanhan ja uuden risteyksessä. Marginaalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Melka, Kukku. 2003. *Naiskirjailija ja historian uudelleenkirjoitus. Logaladat girjjálašvuodasymposiumas 08.09.2003*. Almmutkeahtes giehtačalus.
- Myrhaug, May-Lisbeth. 1977. *I modergudinnens fotspor: samisk religion med vekt på kvinnelige kultutøvere og gudinnekult*. Oslo: Pax forlag

- Myrvoll, Marit. 2010. *Bare gudsordet duger: Om kontinuitet og brudd i samisk virkelighetsforståelse*. Tromsø: Tromsø universitet.
- Nielsen, Konrad. 1932-1962/1979. *Lappisk (Samisk) ordbok*. 2. deattus. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordlys. 22.11.2013. *Boksjefene. Disse fem politikerne sitter med den litterære makten i Sápmi*
- Oskal, Nils. 1995. *Det rette, det gode og reinlykken*. Tromsø: Tromsø universitet.
- Paltto, Kirste. 1971. *Soagju*. Helsinki: Sámi čuvgehussearvi.
- _____ 1981. *Risten*. Helsinki: Sámi čuvgehussearvi.
- _____ 1983. *Savvon: sámi girječálliid searvvi antologia*. Kemi: Pohjolan Sanomat Oy.
- _____ 1987. *Guhtoset dearvan min bohccot*. Guovdageaidnu: DAT.
- _____ 1989. *Guovtteoaivvat nisu*. Ohcejohka: Gielas.
- _____ 1991. *Guržo luottat*. Ohcejohka: Gielas.
- Paltto, Olavi. 1995. *Juohkásan várri: noveallačoakkáldat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Pentikäinen, Juha. 1995. *Saamelaiset - pohjoisen kansan mytologia*. Hämeenlinna: Suomen Kirjallisuuden Seura
- Pollan, Brita. 1993. *Samisk sjamaner. Religion og helbredelse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Porsanger, Jelena. 2007. *Bassejoga čáhci. Gáldut nuortasámiid eamioskkoldaga birra álgoálbmotmetodologiijaid olis*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Rimmon-Kenan, Schlomith. 1999. *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sárá, Máret. 2009. *Sámi sátnevádjat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Scholes, Robert. 1969. *Towards a Poetics of Fiction: An Approach Through Genre. Novel: A Forum on Fiction*. Vol. 2, No. 2. Durham: Duke University Press
- Sergejeva Jelena. 1997. *Ihminen ja luonto koltta- ja kuolansaamelaisten maailmankuvassa*. Helsinki: Helsinki universitet.
- Slemon, Stephen. 1995. *Magic Realism as Postcolonial Discourse. Magic Realism. Theory, History, Community*. Durham ja London: Duke University Press.
- Tapio, Ingrid. 1997. *Riesasilki: mitalusat ja divttat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Uspenski, Boris. 1973. *A Poetics of Composition*. Berkeley: University of California Press.

- Vuolab, Kerttu. 1995. Riggodagaid botnihis gáldu-máidnasat mearihis mearkkašupmi. *Cafe Boddu: essayčoakkáldat, 2*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Waters, Anne. 2004. Language Matters: Nondiscrete Nonbinary Dualism. *American Indian Thought: Philosophical Essays*. Malden, MA: Blackwell.
- Aarseth, Asbjørn. 1979. *Episke strukturer: innføring i anvendt fortellingsteori*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Aaslestad, Petter 1999. *Narratologi. En innføring i anvendt fortellesteori*. Oslo: Landslaget for norskundervisning og Cappelen Akademisk Forlag AS.